

**TC.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**IRAK'IN KUZEYİNDEKİ BÖLGESEL KÜRT YÖNETİMİ
(1992-2008)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Hasan Tevfik GÜZEL**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Fırat PURTAŞ**

Ankara - 2009

**TC.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**IRAK'IN KUZEYİNDEKİ BÖLGESEL KÜRT YÖNETİMİ
(1992-2008)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Hasan Tevfik GÜZEL**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Fırat PURTAŞ**

Ankara - 2009

ONAY

Hasan Tefvik GÜZEL tarafından hazırlanan “Irak’ın Kuzeyindeki Bölgesel Kürt Yönetimi (1992-2008)” başlıklı bu çalışma 29 Aralık 2009 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ÖNSÖZ

Sahip olduğu jeopolitik konumu, yer altı kaynakları ve dini ve kültürel yapısı ile tarihin başlangıcından bu yana birçok medeniyete ev sahipliği yapan Ortadoğu coğrafyasında 20.yy'ın başlarından itibaren alevlenen Arap – İsrail çatışmasının yanısıra farklı devletlerin toprakları üzerinde yaşamlarını devam ettiren Kürt etnik unsurların yine aynı dönemlerde başlayan mücadeleleri Ortadoğu coğrafyasındaki ikinci büyük sorun alanını teşkil etmeye başlamıştır.

Ortadoğu coğrafyasında Türk, Arap ve Acem milletlerinin ardından en fazla nüfusa sahip olmalarına rağmen kendilerine idari bir yapı inşa edemeyen Kürtler II. Dünya Savaşı sonrasında bu yöndeki gayretlerine ivme kazandırmışlardır. Aşiret yapısının egemen olduğu bir sosyal sistemle yaşamlarını sürdüren Kürtler özellikle Irak toprakları üzerinde mücadelelerine ağırlık vermişlerdir. Bu mücadelelerinde sık sık dış destek olgusuna dayanarak Soğuk Savaş'ın sürdüğü ortamlarda dahi farklı bloklarda yer alan ülkeler ile temasa geçebilen Iraklı Kürtler 1991 yılında cereyan eden Körfez Savaşı sonrasında yabancı devletlerin sağlamış olduğu imkanlar doğrultusunda yasal olmasa da fiili açıdan kendilerine bir idari mekanizma oluşturabilmişlerdir. Bundan sonraki süreç içerisinde senelerce mücadele ettikleri Bağdat yönetiminin devrilmesi için özellikle Soğuk Savaş sonrası dünyada 'tek süper güç' olarak kalan ABD ile işbirliği içerisine girmişlerdir. ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik politikaları doğrultusunda uluslararası hukuku ihlal ederek Irak'ı işgal etmesinin ardından Iraklı Kürt unsurlar sahip oldukları fiili idari yapıya yasal bir nitelik kazandırmışlardır.

ABD'nin Irak'ı işgalinin ardından birbiri içine girmiş daireler şeklinde önce Irak'ın ve dolayısıyla Ortadoğu'nun geleceği ile ilgili gelişmelerde son derece etkili olabilecek bir konum kazanan Iraklı Kürtlerin Irak'ın kuzeyinde oluşturmuş oldukları yönetimleri bu tezin konusunu teşkil etmektedir. Bölgesel Kürt Yönetimi olarak adlandırılan bu yönetimin meydana geliş

süreci, günümüz itibariyle sahip olduğu konumu ve özellikle Türkiye'nin dış politikasındaki yeri bu yönetimin şu anki ve gelecekteki durumunu en fazla etkileyecek unsurlar olarak kabul edildiği için tezin değerlendirilmesi aşamasında temel parametreler olarak kullanılmışlardır. Bu çerçevede tezin amacı Bölgesel Kürt Yönetimi'nin sahip olduğu siyasi tarihin, günümüzdeki konumunun ve Türk dış politikasındaki yerinin sosyal nitelikli çalışmaların temel boyutları olan açıklama, anlamlandırma ve yorumlama aşamaları bağlamında incelenmesi olmuştur.

Bu tezin hazırlanma sürecinde desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Türel Yılmaz ve tez danışmanım Doç. Dr. Fırat Purtaş'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

IRAK'IN KUZEYİNDEKİ KÜRT HAREKETİNİN SİYASALLAŞMA SÜRECİ

I. II. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ DÖNEM.....	4
II. II. DÜNYA SAVAŞI VE SONRASI DÖNEM.....	8
III. 1958 DARBESİ SONRASI DÖNEM.....	13
A. Barzani Hareketindeki Dış Destek Olgusu.....	18
B. KDP'nin Parçalanması.....	21
C. Molla Mustafa Barzani'nin Ölümü.....	24
IV. İRAN – IRAK SAVAŞI DÖNEMİ.....	26
A. Yeni Bir Örgüt : PKK.....	30
V. KÖRFEZ SAVAŞI DÖNEMİ.....	32

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL KÜRT YÖNETİMİ

I. KÜRT YÖNETİMİNİN ORTAYA ÇIKMASINI SAĞLAYAN ZEMİN.....	35
A. ABD Etkisi.....	40
II. FİİLİ KÜRT YÖNETİMİNİN KURULMASI.....	42
III. IRAKLI KÜRTLERİN KENDİ ARALARINDAKİ ÇATIŞMALAR.....	49
A. Uzlaştırma Çabaları : Dublin Süreci, İran ve Ankara Görüşmeleri.....	52
B. Washington Anlaşması Süreci.....	56
C. Washington Anlaşması Sonrası Gelişmeler.....	58

III. ABD'NİN İRAK'I İŞGALİ VE SONRASI.....	62
A. Irak'ta Yeni Yönetim İnşa Süreci, Geçici Yasa ve 2005 Seçimleri.....	64
B. Irak Anayasası'nda Kürt Yönetiminin Konumu.....	69
C. 2005 Seçimleri ve Anayasa'nın Kabulü Sonrası Süreç.....	76
Ç. Kerkük ve Tartışmalı Alanlar.....	82
IV. KÜRT YÖNETİMİNİN ABD, SURİYE VE İRAN İLE İLİŞKİLERİ.....	93
A. ABD ile İlişkiler.....	93
B. Suriye ile İlişkiler.....	100
C. İran ile İlişkiler.....	104

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÖLGESEL KÜRT YÖNETİMİNİN TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ

I. 1990'Lİ YILLAR.....	110
A. Körfez Savaşı Dönemi.....	110
B. KDP-KYB Çatışması Dönemi.....	115
II. 2000'Lİ YILLAR.....	122
A. 2002 Yılı Gelişmeleri ve Dış Politikada 'Stratejik Derinlik' Açılımı.....	123
B. 1 Mart 2003 Tezkeresi ve Sonrası.....	126
C. PKK Etkeni.....	130
Ç. Kerkük Sorunu.....	133
D. Ekonomik Boyut.....	136
SONUÇ	138

EKLER

I. Irak Haritası.....	143
II. Irak İdari Haritası.....	144
III. Bölgesel Kürt Yönetimi ve Yönetimin İddia Ettiği Tartışmalı Alanlar.....	145
IV. Kerkük İdari Haritası.....	146

KAYNAKÇA.....	147
---------------	-----

ÖZET.....	160
-----------	-----

ABSTRACT.....	162
---------------	-----

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
CIA	: Amerika Birleşik Devletleri İstihbarat Teşkilatı
GDIDYY	: Geçiş Dönemi Irak Devleti Yönetim Yasası
GKY	: Geçici Koalisyon Yönetimi
INC	: Irak Ulusal Kongresi
IYK	: Irak Yönetim Konseyi
KDP	: Kürdistan Demokrat Partisi
KYB	: Kürdistan Yurtseverler Birliği
MİT	: Türkiye İstihbarat Teşkilatı
MOSSAD	: İsrail İstihbarat Teşkilatı
PAK	: Kürdistan Özgürlük Partisi
PJAK	: Kürdistan Özgür Hayat Partisi
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
SALT	: Stratejik Silahların Sınırlandırılması Antlaşması
SAVAK	: İran İstihbarat Teşkilatı
SOFA	: Askeri Kuvvetlerin Statüsü Anlaşması
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
UNAMI	: Birleşmiş Milletler Irak İrtibat Bürosu
UNMOVIC	: Birleşmiş Milletler İzleme, Doğrulama ve İnceleme Komisyonu
YKK	: Yüksek Koordinasyon Konseyi

GİRİŞ

Uzunca bir müddet Türk yönetimi altında kalmış olmasına rağmen 1. Dünya Savaşı sonrasında Türklerin hakimiyeti altından çıkan Irak topraklarının kuzeyinde yoğun bir şekilde yaşayan Kürt etnik unsurunun günümüze kadar uzanan siyasallaşma süreci bu tez çalışmasının temel dayanağını oluşturmaktadır. Tarihi geçmişi itibari ile oldukça verimli topraklar olarak nitelendirilen bir coğrafyada yaşamakta olan Kürtler sahip oldukları aşiret tipi yapılanmaları şeklinde yaşamlarını devam ettirmektedirler.

1789 Fransız İhtilali ile birlikte patlak veren ve birçok imparatorluğu tarihin karanlık sayfalarına mahkum eden milliyetçilik akımlarının Ortadoğu coğrafyasında etkisini hissettirdiği zaman dilimlerinde harekete geçen Kürt unsurlar sahip oldukları aşiret yapısından kurtulamamanın verdiği psikoloji ile aralarında milli bir bilinç uyandıramamışlardır. Bazı aşiretlerin biraraya gelmesi ile özellikle Soğuk Savaş sürecinde mücadele veren kimi Kürt unsurlar 1946 yılında İran'da SSCB'nin büyük desteği ile bir Kürt Cumhuriyeti kurmuşlarsa da bu cumhuriyetin ömrü son derece kısa olmuştur. Bunun ardından çalkantılı bir siyasi süreç yaşayan Irak toprakları üzerinde daha rahat hareket edebilme olanağına sahip olan Kürt unsurlar Irak yönetimine karşı özerklik mücadelesi vermeye başlamıştır. Sağladığı dış destekler ile bu mücadelesini uzun süre devam ettiren Iraklı Kürtler Soğuk Savaş'ın kendi içindeki dengelere mağlup olmuş ve bir süre dış destekten mahrum kalmıştır.

Ortadoğu coğrafyasında cereyan eden gelişmeler neticesinde kendilerine tekrar yaşam alanı bulan Iraklı Kürt unsurlar özellikle Körfez Savaşı sonrası Irak topraklarında ABD'nin sağlamış olduğu imkanlar doğrultusunda çok geniş olanaklara sahip olmuştur. 1992 yılında fiili bir Kürt Yönetimi kuran Iraklı Kürtler bu yönetimlerine Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesinin ardından yasal bir nitelik kazandırmışlardır. İşgal sonrası süreçte Irak'ın geleceği ve dolayısıyla Ortadoğu'nun geleceği hususunda en büyük etkiye sahip unsurlardan biri olarak mevcudiyetini devam ettiren Bölgesel

Kürt Yönetimi sahip olduğu bu konumu itibariyle incelenmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ortadoğu coğrafyasında son derece önemli bir konum elde eden Bölgesel Kürt Yönetimi'nin incelendiği bu tez çalışmasının birinci bölümünde Bölgesel Kürt Yönetimi'nin temelini teşkil eden Iraklı Kürt unsurların Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Savaşı sonrası yıkılmasının ardından gerçekleştirdikleri siyasal nitelik taşıyan faaliyetleri incelenmektedir. Bu bağlamda özellikle Molla Mustafa Barzani önderliğinde gerçekleştirilen faaliyetler bölümün temel unsurlarını içermektedir.

Tezin ikinci bölümünde günümüzde yasal bir nitelik kazanan Kürt Yönetimi'nin fiili açıdan oluşturulduğu 1990'lı yıllardan günümüze kadar uzanan süreci incelenmektedir. Kürt Yönetimi'nin sahip olduğu siyasi ve ekonomik yapısının yanında özellikle yönetimin işgal sonrası oluşturulan Irak Anayasası'ndaki konumu ve Kerkük gibi üzerinde çok büyük tartışmalar yaşanan konular incelenmektedir. Ayrıca Kürt Yönetimi'nin bölge ülkeleri İran ve Suriye ile Irak'ı işgal altında bulunduran ABD ile olan ilişkileri bir alt başlık altında incelenmektedir.

Tezin üçüncü bölümünde ise Kürt Yönetimi'nin Türk Dış Politikası'ndaki yeri incelenmektedir. Türkiye'nin 1990'lı yıllardan itibaren Irak'ın kuzeyinde kendilerine fiili bir yönetim inşa eden Iraklı Kürt unsurlar ile ilişkisi bu ilişkinin boyutunu etkileyen temel unsurlar dikkate alınarak değerlendirilmektedir. Bölüm içerisinde özellikle Kerkük konusunun yanısıra son dönem Türk dış politikasının en belirleyici unsuru haline gelen Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'nun 'Stratejik Derinlik' isimli dış politik yaklaşımının Türkiye'nin Kürt Yönetimine yönelik bakış açısını biçimlendiren parametreleri incelenmektedir.

Tezin son bölümünü teşkil eden Sonuç bölümünde de Bölgesel Kürt Yönetimi'nin günümüz itibariyle sahip olduğu konumu değerlendirerek

geleceğine dönük çıkarsamalar yapmanın yanında Türkiye'nin Kürt Yönetimi'ne karşı izlemesi gereken politika hakkında da yorumlarda bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

IRAK'IN KUZEYİNDEKİ KÜRT HAREKETİNİN SİYASALLAŞMA SÜRECİ

I. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ DÖNEM

Dünya tarihinin yaşadığı ilk en büyük savaşın yaratmış olduğu buhranlı ortamın bir daha yaşanmaması için 1920 yılında kurulmuş olan Milletler Cemiyeti'nin 1939 yılında patlak veren yeni bir Dünya Savaşı'nı engelleyememiş olması ikinci savaşın galip devletleri tarafından tıpkı 1. Dünya Savaşı sonrasında olduğu gibi yeni bir düzenin daha kurulmasını zorunlu kılmış ve bu çerçevede savaşın hemen ardından 1945 yılında Birleşmiş Milletler isimli bir örgüt kurulmuştur. Artık yeni bir dünya düzeninin var olduğu ve bu düzene herkesin uyması gerektiği herkesin bildiği bir sır olarak ortaya çıkmıştır. 1932 yılında bağımsızlığını kazanmış ve hemen Milletler Cemiyeti'ne üye olmuş yeni Irak Devleti de İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkarmış olduğu bu yeni durumda kendi konumunu belirlemeye çalışmıştır.

Eski Osmanlı toprakları üzerinde İngiltere tarafından sınırları çizilen yapay Irak devleti bünyesinde Osmanlı sonrası nitelikli ilk Kürt ayaklanması olarak nitelendirebileceğimiz olay Şeyh Mahmut Berzenci'nin gerçekleştirmiş olduğu ayaklanma olmuştur. Süleymaniye şehrinde doğan ve bu bölgede etkin olan Kadiri cemaatine mensup Şeyh Mahmut Berzenci, babası Şeyh Said'in 1909 yılındaki şüpheli ölümünden sorumlu tuttuğu Osmanlı yönetimine karşı İngiliz yanlısı bir tutum sergileyerek İngiltere güdümünde Süleymaniye valiliğini elde etmiştir.¹ Şeyh Mahmut Berzenci İngilizlerin sayesinde kazanmış olduğu Süleymaniye valiliğinden çok daha öte tüm

¹ Hakkı Öznur, *Cahşların Savaşı:Kuzey Irak Kürt Hareketi ve Musul-Kerkük Meselesi*, Altinküre Yayınları, Ankara, Nisan 2003, s.3-6.

Kürtlerin kralı olmak gayesi ile hareket etmiş ve ABD Başkanı Wodrow Wilson tarafından ilan edilmiş olan '*Wilson Prensipleri*' doğrultusunda kendi kaderini tayin hakkını kullanmak istediğini belirterek kendi liderliğinde bağımsız bir Kürt devleti kurmak istemiştir. İngiltere ile bu noktada anlaşmazlığa düşen Şeyh Mahmud Berzenci, desteğini aldığı İngilizlere karşı hiç düşünmeksizin saldırıya geçerek 1919 Mayıs'ında Süleymaniye merkezli bağımsız bir Kürt devleti kurduğunu ilan edince İngilizlerin şiddetli hava saldırılarına maruz kalmış ve yaralı olarak esir alındıktan sonra Hindistan'a sürgün edilmiştir.²

Irak'ı San Remo Konferansı'nda varılan karar neticesinde mandası haline getiren İngiltere yönetiminin ülkenin başına da Mekke Şerifi Hüseyin'in daha önce de Suriye Kralı ilan edilen üçüncü oğlu Faysal'ı kral olarak 23 Ağustos 1921'de getirmiş olması bazı kesimler tarafından memnuniyetle karşılanmamış ve Irak'ın çeşitli bölgelerinde çatışmalar meydana gelmiştir. Özellikle Irak'ın kuzeyinde Kürt aşiretlerinin Özdemir Bey idaresindeki Türklerle birlikte başkaldırıları gerçekleştirmeye başlamıştır. İngiltere ile Musul Vilayeti konusunda sorunlar yaşayan Mustafa Kemal önderliğindeki Türk yönetimi bu bölgede asıl ismi Ali Şefik El-Mısri olan Özdemir Bey vasıtasıyla İngilizlere karşı üstün gelmeye başlamış hatta işgal altındaki Süleymaniye şehrini İngilizlerin elinden almıştır. Türklerin özellikle Kürt aşiretleriyle beraber hareket ederek bu başarıları elde etmesi Irak'ın kuzeyindeki aşiretler arasında hareketlenmelere neden olmuştur. Kendileri aleyhine gelişmeler olacağını sezen İngilizler Hindistan'a sürgüne gönderilen Şeyh Mahmud Berzenci'yi affederek geri getirmişlerdir.³ Fakat 1919'da İngiliz politikalarından farklı bir yönelim sergilediği için Hindistan'a sürgüne gönderilen birisi iken Irak'ta yaşanan kimi sorunlara çözüm olması amacıyla geri getirilen Şeyh Mahmud Berzenci Eylül 1922 yılında doğum yeri de olan Süleymaniye'de kendisini 'Kürdistan Kralı' ilan etmiştir. Kürtlerle Türkler

² Altumur Kılıç, **Titreks Pusula:19. Yüzyıldan Günümüze Kürdistan Hayali**, 2.Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 1999, s.89.

³ Wadie Jwaideh, **Kürt Milliyetçiliğini Tarihi : Kökenleri ve Gelişimi**, Çevirenler : İsmail Çekem, Alper Duman, İletişim Yayınları, 2.baskı, 1999, İstanbul, s.373.

arasındaki birlikteliği sekteye uğratması amacıyla sürgünden getirilen Şeyh Mahmud Berzenci'nin ilan etmiş olduğu krallığını hayata geçirebilmek için İngilizlere karşı mücadele veren Özdemir Bey ve kimi Arap aşiretleri ile de görüşmüş olması İngiltere'nin sabrını taşımış ve Şeyh Mahmud Berzenci'nin krallığını ilan ettiği Süleymaniye şehri İngiliz savaş uçaklarınca bombalanarak şehir 1924 yılı Temmuz ayı itibariyle işgal edilmiştir.⁴ İki kez kendi liderliğinde bir Kürt devleti kurma girişiminde bulunan ve netice itibariyle başarısız olan Şeyh Mahmud Berzenci bundan sonraki süreçte tam anlamı ile büyük bir ayaklanma gerçekleştirme olanağına sahip olamamıştır. 1927 yılında İngiliz yönetimi tarafından affedilen Şeyh Mahmud Berzenci 30 Haziran 1930'da İngiltere ile Irak arasında imzalanan ve Irak'a bağımsızlık verilmesini öngören antlaşmada Kürtlere hiçbir şekilde değinilmemiş olmasından ötürü tekrar silaha sarılmış ancak 1931 yılı başlarında yakalanarak ülkenin güneyindeki Ur kentine sürgün edilmiştir.⁵ Böylece Şeyh Mahmud Berzenci Irak siyasi sahnesinden silinmiştir.

Şeyh Mahmud Berzenci'nin Kürt isyanları tarihinden silinmesinin ardından bir diğer Kürt aşireti olan Barzaniler ön plana çıkmaya başlamıştır. İsimlerini günümüz Türkiye-Irak sınırına 15 km mesafede bulunan Barzan köyünden alan aşiret gerek Osmanlı döneminde gerekse de İngiliz mandası altındaki Irak'ta ayaklanmalar gerçekleştirmiştir. Daha önce Osmanlı yönetimine karşı ayaklanan aşiretin lideri Şeyh Abdüsselam Barzani'nin 1914 yılında idam edilmesinin ardından aşiretin başına geçen 18 yaşındaki Şeyh Ahmet Barzani Şeyh Mahmud Berzenci'nin 1919'da İngilizlere karşı gerçekleştirmiş olduğu ayaklanmaya kardeşi Mustafa Barzani liderliğinde bir birlik göndererek destek olmuştur.⁶ Irak'taki Kürtlerin yaşadığı coğrafyanın kuzeyinde etkin olan Nakşibendi cemaatine mensup Şeyh Ahmet Barzani bir taraftan çevredeki aşiretlerle bir mücadele içine girmişken diğer taraftan da İngiliz mandası altındaki merkezi yönetime bağlı olmak istemediği için silahlı

⁴ Ümit Özdağ, **Türk Ordusu'nun Kuzey Irak Operasyonları:1984'ten Bugüne**, Pegasus Yayınları, Ocak 2008, İstanbul, s.28.

⁵ Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s.25.

⁶ Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s.32.

bir mücadele vermiştir. Özellikle Şey Ahmet Barzani'nin dini yönden bazı uç faaliyetlerde bulunduğu iddiası dinlerine son derece bağlı olan diğer bazı Kürt aşiretler tarafından memnuniyetsizlikle karşılanmış ve buna karşı mücadele verilmiştir.⁷ Böylesi bir mücadelenin içinden zaferle ayrılan Barzan aşireti diğer taraftan Mart 1931 itibariyle merkezi yönetime karşı ayaklanmaya başlamıştır. Irak'ın bağımsızlığını kazanarak Milletler Cemiyetine üye olduğu 1932 yılında çatışmaların şiddetlenmesi neticesinde İngiliz savaş uçakları aşiretin köylerini bombalamış ve aşiret bir bozguna uğrayarak Türkiye'ye sığınmıştır. Türkiye'de yaklaşık 10 ay kadar kalan, aralarında aşiret reisi Şey Ahmet Barzani ve Mustafa Barzani'nin de bulunduğu yaklaşık 200 kişilik Kürt grup için Mustafa Kemal'in Cumhurbaşkanı, İsmet İnönü'nün başbakan olduğu 22 Haziran 1932 tarihinde hükümet tarafından sığınma için özel bir izin çıkarılmış ve Şey Ahmet Barzani Ankara'ya, Mustafa Barzani ve yanındakiler de Erzurum ve civarına yerleştirilmişlerdir.⁸

1933 yılında tedavi için gittiği İsviçre'de hayatını kaybeden Irak Kralı Faysal'ın ardından krallığa geçen oğlu Gazi'nin ilan etmiş olduğu genel af çerçevesinde Irak'a geri dönen Barzani aşireti mensupları, Irak'ın çeşitli bölgelerine sürgüne gönderilmiş ve böylelikle kuzey bölgesindeki huzursuzlukların önüne geçilmeye çalışılmıştır. Gerçekten de Barzan aşiretine mensup kişilerin sürgüne gönderilmelerinin ardından II. Dünya Savaşı'nın yaratmış olduğu sıkıntılı dönemlere kadar Irak'ın kuzey bölgeleri Kürt ayaklanmaları açısından nispeten sakin bir süreç geçirmiştir. Bir aşiretin mensuplarının bir şekilde tasfiye edilmesi neticesinde Kürt ayaklanmaları sürecinde bir durgunluk yaşanmış olması çoğu akademisyen ve yazar tarafından 'Kürt isyanları, Kürt ayaklanmaları' vb. sıfatlarla nitelendirilen hadiselerin tüm Kürt etnik unsuruna mal edilemeyeceğini, sadece belirli bir grubun o dönem itibariyle isyanların çıkartılmasında etkin olduğunu göstermektedir.

⁷ Wadie Jwaideh, a.g.e., s.436-437.

⁸ Hulusi Turgut, **Barzani Olayı: Osmanlı İmparatorluğunu ve Türkiye Cumhuriyeti'ni 19.yy.'dan Beri Meşgul Eden Bir Kürt Aşiretinin Belgeseli**, Doğan Kitap, Temmuz 2008, İstanbul, s.394

II. DÜNYA SAVAŞI VE SONRASI DÖNEM

1932 yılında bağımsızlığını kazanarak Birleşmiş Milletler'e üye olan Irak'ı yöneten Haşimi hanedanlarından Kral Faysal'ın 1933'teki ani ölümünün ardından yerine geçen oğlu Gazi'nin krallığı döneminde Irak siyasi sahnesi her ne kadar İngiliz etkisi altında ise de ordunun siyasete olan etkisi giderek artmaya başlamıştır. Daha milliyetçi bir çizgi sergileyen ordu, 1936 yılında gerçekleştirmiş olduğu darbe ile Irak tarihindeki darbeler sürecini başlatmıştır.⁹ Bundan sonra sıkıntılı bir dönem yaşayan Irak içerisinde özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın farklı cephelerini oluşturan İngiltere ve Almanya'nın etkisi altında kalan Irak siyasi aktörlerinin çekişmesine sahne olan bir ortamda kimi Kürt unsurlar da Barzani aşiretinden Mustafa Barzani'nin önderliğinde bazı isyan hareketlerinde bulunmuşlar ve bu hareketlenmeler Barzani'nin Irak'ı terk edip İran'a sığındığı 1945 yılı sonlarına kadar devam etmiştir.

1934 yılında ilan edilen af neticesinde Türkiye'den Irak'a geri döndükleri sırada tutuklanan Şeyh Ahmet Barzani'nin yerine Barzani aşireti içerisinde en ön plana çıkan isim daha sonraları da tek başına aşiret reisi olan Şeyh Ahmet Barzani'nin küçük kardeşi Molla lakaplı Mustafa Barzani olmuştur. 14 Mart 1903 tarihinde Hakkari yakınlarındaki Barzan köyünde doğmuş olan Mustafa Barzani¹⁰ daha önce sürgün edildiği Süleymaniye şehriden kaçarak İran sınırından doğum yeri olan Barzan'a gelmiş ve buradan 1943 yılı ortasından itibaren Irak birliklerine karşı isyan hareketini başlatmıştır. Mustafa Barzani'nin başlatmış olduğu bu isyan hareketi gelecekte oluşturulacak olan Kürt siyasi partilerinin de temelini oluşturan Birayeti Derneği, Darker Örgütü, Kürdistan Komünist Partisi, Rızgari (Kurtuluş) Partisi, Rerast (Doğruyol) Örgütü, Hevi (Umut) Örgütü ve Barzani'nin kendi kurmuş olduğu örgütü olan Azadi (Özgürlük) Konseyi isimli kimi yapılar tarafından büyük destek görmüş ve bu sayede geniş halk

⁹ William R. Folk, **Irak'ı Anlamak**, Çeviren :Nurettin Elhüseyni, NTV Yayınları, Şubat 2007, s.105.

¹⁰ Eşref Günaydın, **İsyanın Sıfır Noktası Barzan**, Karakutu Yayınları, Mart 2008, s.76

kitlelerine ulaştırılabildiği.¹¹ Bu bağlamda Irak'ın kuzeyinde yaşamakta olan Kürt etnik unsurları daha önceki silahlı isyanlarının yanısıra bu defa özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın tüm dünya ve Irak siyasi yaşamında yaratmış olduğu ortamdan faydalanarak kimi örgütsel yapılar oluşturmuşlar ve Irak yönetimine karşı mücadelelerini bu alana da kaydırmışlardır.

Berzenci hareketinin ardından Kürt isyanlarında ön plana çıkan Barzani aşiretinin Şeyh Ahmet Barzani sonrası lideri olan Molla Mustafa Barzani'nin girişmiş olduğu bu isyan hareketine karşı Irak yönetiminin zaman zaman kimi olumlu girişimleri söz konusu olmuşsa da tarafların karşılıklı olarak uzlaşmaması neticesinde iki taraflı saldırılar yer yer daha da şiddetlenmiş ve sonunda İngiliz destekli Irak kuvvetleri Barzani önderliğindeki bu hareketi 1945 yılı sonlarına doğru bozguna uğratmıştır. Almış olduğu bu yenilginin ardından Molla Mustafa Barzani 1945 yılı Kasım ayı içerisinde yanındaki aşiret mensupları ile birlikte İran'da Kürtlerin yoğun olarak yaşamakta olduğu Mahabad bölgesine göç etmiştir.¹²

İkinci Dünya Savaşı neticesinde İngiltere ve SSCB'nin işgali altında bulunan İran'ın kuzeybatı bölgesinde yer alan Mahabad civarında da Kadı Muhammed önderliğinde bir Kürt hareketi faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. İşgal altında bulundukları İran'ın kuzey bölgesini terk etmeye hazırlanan SSCB birliklerinin hem askeri hem de siyasi destekte bulunduğu İranlı Kürt unsurlar 1942 yılında kurmuş oldukları *Komel (Komala) (Je-Kaf)* isimli örgüte daha siyasi bir kimlik kazandırarak 25 Ağustos 1945'te Debokri aşiretinin zengin ve nüfuzlu bir ailesine mensup ve Arapça, Farsça, Türkçe, İngilizce, Rusça bilen Kadı Muhammed liderliğinde İran Kürdistan Demokrat Partisinin kurulduğunu ilan etmişlerdir.¹³ Bu partinin kurulmasının ardından İranlı Kürtler Cafer Pişaveri önderliğinde 11 Aralık 1945'te ilan edilen Azerbaycan Özerk Cumhuriyeti'nin varlığından da destek alarak 22 Ocak

¹¹ Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s.43-48.

¹² Turan Yavuz, **ABD'nin Kürt Kartı**, Milliyet Yayınları, İstanbul, Nisan 1993, s.25.

¹³ Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s.54-60.

1946'da Mahabad merkezli bir Kürt Cumhuriyeti kurduklarını ilan etmişlerdir.¹⁴ Irak'tan İran'a geçen Molla Mustafa Barzani de aşiret mensupları ile birlikte kurulan bu yeni Kürt Cumhuriyeti'nin silahlı birliklerine katılmış ve general rütbesi ile bu silahlı birliklerin komutanı olmuştur. Fakat neredeyse tamamen SSCB'nin siyasi ve askeri desteği ile ayakta duran bu iki yeni cumhuriyet SSCB'nin artık İran'ı terk etmeye başlaması ile birlikte İran'ın askeri müdahalesi ile karşı karşıya kalmıştır. SSCB desteğinden yoksun kalan Azerbaycan Özerk Cumhuriyeti'nin son bulmasının ardından Mahabad yönetimi 17 Aralık 1946'da İran merkezi yönetiminin eline geçmiş ve cumhuriyetin yönetimini elinde bulundururken İran makamlarınca tutuklanan Kadı Muhammed, Sadri Kadı ve Seyfi Kadı kurulan askeri mahkemenin verdiği infaz kararı neticesinde 30 Mart 1947'de idam edilmişlerdir.¹⁵

Kadı Muhammed ve arkadaşlarının aksine İran makamlarına teslim olmayan Molla Mustafa Barzani İran yönetimi ile bir uzlaşma sağlayamamasının ardından Tahran'daki ABD Elçiliğinden siyasi mülteci olarak kabul edilmesi yönündeki isteğine de kısa sürede olumlu bir cevap alamayınca aşiret mensupları ile birlikte Irak topraklarına geri dönerek 6 Mayıs'ta Mergesur kasabası Herguş köyü mezarlığı yakınında daha sonraları kendi ismiyle anılan 'General Ağacı' isimli bir ağacın altında Sovyetlere göçme kararını ilan etmiş ve 19 Mayıs 1947'de 506 erkek aşiret mensubu ile 1958 Irak askeri darbesine kadar yaşamını devam ettireceği SSCB'ye doğru yola çıkmıştır.¹⁶ Sovyet topraklarına göç etmeden yaklaşık bir yıl önce Molla Mustafa Barzani daha Kadı Muhammed'in kurmuş olduğu Kürt Cumhuriyeti de ayakta iken Rızgari (Kurtuluş), Hevi (Umut) ve Soreş Örgütlerinin katılımı ile İran Kürdistan Demokrat Partisi'nin bir kolu olarak *Irak Kürdistan*

¹⁴ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası 1919-1980**, Cilt:1, 9.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.649.

¹⁵ Kadı Muhammed'in ilan etmiş olduğu Kürt Cumhuriyeti, bu oluşumun geçirmiş olduğu evreler ve özellikle Molla Mustafa Barzani'nin bu cumhuriyetteki konumu ile ilgili farklı ve daha geniş bilgiyi bizzat Kadı Muhammed'in yargılandığı mahkemede ona yöneltilen suçlamaların yer aldığı iddianameyi okuyan İtilat gazetesi muhabiri olan Necefkuli Pisyani'nin eserinden edinebilirsiniz. Necefkuli Pisyani, **Kanlı Mahabad'dan Aras'ın Kıyılarına**, Çeviren : Evdila Piştderi, Avesta Yayınları, İstanbul, 2001.

¹⁶ Hulusi Turgut, **a.g.e.**, s.249., s.280.

Demokrat Partisini (KDP) 16 Ağustos 1946 tarihinde kendi önderliğinde kurmuştur.¹⁷ Bu oluşum Irak'ın kuzeyinde günümüze kadar etkiye sahip olan bir oluşumun temellerini atan en önemli siyasi yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

1947 yılı 19 Mayıs'ında Irak'ın kuzeyinden yanındaki aşiret mensupları ile birlikte Sovyetlere doğru yola çıkan Molla Mustafa Barzani Irak, İran ve Türkiye sınırları boyunca İran askeri birliklerinin saldırıları altında gündüz istirahat edip geceleri yol alarak ilerlemiş ve 18 Haziran 1947 tarihi itibarıyla Aras Nehri'ni geçerek Sovyet topraklarına ayak basmıştır.¹⁸ İran yönetimi ile anlaşamayan, Irak yönetimi tarafından aranan, ABD'den iltica talebine olumlu yanıt alamayan Barzani son çare olarak gördüğü Sovyetlere yönelmek zorunda kalmıştır.* Soğuk Savaş söyleminin ABD Başkanı Roosevelt'in danışmanlığı görevini yürütmüş olan Bernard Baruch tarafından ilk kez telaffuz edildiği yıl olan 1947'de¹⁹ bu savaşın zıt iki kutbu olan ABD ve SSCB'ye yaklaşmaya çalışan Barzani gelecek dönemlerde Irak'ın kuzeyindeki her siyasi yapının takınmak zorunda kalacağı tavrı o dönemlerden itibaren sergilemeye başlamıştır.

Molla Mustafa Barzani'nin Sovyet topraklarındaki serüveni ilk başlarda istediği gibi şekillenmemiş, Sovyet makamlarında arzuladığı itibarı görememiş ise de 1953 yılında Stalin'in ölümünün ardından Sovyet liderliğine gelen Kruşçev döneminde daha önceden yerleştirilmiş olduğu Özbekistan'dan gelerek Moskova'da Kremlin Sarayı önünde üç gün üç gece

¹⁷ Erol Kurubaş, "Irak'ta Kürt Ayrılıkçılığı ve Başarı Şansı", **Avrasya Dosyası Jeopolitik Özel Sayısı**, Cilt:8, Sayı:4, Kış 2002, s.129.

¹⁸ Molla Mustafa Barzani bu yolculuk sırasında karşılaştıkları İran saldırıları karşısında özellikle Türk köylerinden yiyecek yardımı aldıklarını ifade ediyor. Hulusi Turgut, **a.g.e.**, s.281.

* Bu noktada Molla Mustafa Barzani ve aşiretinin sığınmak için 1932 yılında olduğu gibi Türkiye'yi tercih etmediklerini görmekteyiz. Barzanilerin bu yönde bir tercihte bulunmalarının nedeni olarak göç olayından yaklaşık bir yıl önce 29 Mart 1946 tarihinde Türkiye ile Irak arasında imzalanan ve temeli Musul Sorunu sonrası Ankara'da 5 Haziran 1926'da imza edilen 'Türkiye-İrak Sınırı ve İyi Komşuluk Antlaşması'na dayanan 'Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nın sınır güvenliği ve silahlı grupların faaliyetleri ile ilgili maddeleri çerçevesinde yakalanan kişilerin aynı 1932 yılında olduğu gibi diğer hükümete teslim edilmesi gerektiği yönündeki şartının etkili olduğunu söyleyebiliriz.

¹⁹ Haydar Çakmak, **Avrupa Güvenliği**, Akçağ Yayınları, 2003, Ankara, s.114

yapmış olduğu oturma eylemi neticesinde Krusçev nezdinde kabul edilmiş ve görüşlerini ifade etme olanağına sahip olmuştur.²⁰ Bu görüşme neticesinde Krusçev Barzani önderliğinde gerçekleştirilmekte olan faaliyetleri destekleyeceği yönünde bir vaadde bulunmuş ve bunun yanında Barzani de diğer Sovyet Cumhuriyetleri ile daha yakın temasa geçebilme imkanına sahip olmuştur.

Molla Mustafa Barzani SSCB’de hayatını devam ettirirken 1946 yılında Irak’ta kurmuş olduğu Irak Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) içinde de kutuplaşmalar ortaya çıkmaya başlamıştı. Barzani’nin partinin kuruluş aşamasında genel sekreterlik görevini verdiği Hamza Abdullah’ın başını çektiği bir grup ile İbrahim Ahmed’in başını çektiği diğer bir grup arasında parti yönetimi hususunda sürekli çatışmalar çıkmış ve bu durum yönetimi ele geçiren İbrahim Ahmed’in Hamza Abdullah ve ekibini partiden ihraç etmesine kadar varmıştır. Süleymaniyeli bir avukat olan İbrahim Ahmed yönetimindeki parti sol görüşlerin hakim olduğu, Irak Komünist Partisi’ne daha yakın duran, sade bir Kürt milliyetçiliğinin aksine sosyo-ekonomik konulara ağırlık veren ve şehirli Kürt aydınları içinde barındıran bir yapıya kavuşmuştur.²¹

Molla Mustafa Barzani’nin 1950’li yılların ortalarından itibaren parti içinde cereyan eden mücadeleye müdahale etmeye başlamasından itibaren Hamza Abdullah tekrar partiye dönmüş ve bu defa da İbrahim Ahmed ve ekibi partiden dışlanmıştı. Bu mücadele çerçevesinde Barzani her ne kadar ilk başlarda tarafsız bir görüntü çizmeye çalışmışsa da İbrahim Ahmed’in, aşiretleri parti yönetimden uzaklaştırmaya dönük girişimleri neticesinde kendisi de bir aşiret reisi olan Molla Mustafa Barzani, Hamza Abdullah’ı desteklemiştir.²² Molla Mustafa Barzani’nin 1958 darbesi sonrası Irak’a geri dönmesi ile birlikte parti içerisindeki farklı sesler azalmak yerine daha da artmış ve gelecekte partiden ihraç veya ayrılmalara neden olabilmıştır.

²⁰ Hulusi Turgut, **a.g.e.**, s.404-405., Turan Yavuz, **a.g.e.**, s.29.

²¹ Avshalom H. Rubin, ‘‘ Abd al-Karim Qasim and The Kurds of Iraq: Centralization, Resistance and Revolt,1958-63’’, **Middle Eastern Studies**, Vol. 43, No. 3, May 2007, s.355-356.

²² Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s.91-94.

III. 1958 DARBESİ SONRASI DÖNEM

İkinci Dünya Savaşı öncesi 1936 yılında yönetime müdahale etmesi ile birlikte ordunun siyasi nüfuzunu hissettirdiği Irak siyasi yaşamında, Nuri Said ismi 1958 yılına kadar her zaman yönetim ile beraber anılır olmuştur. Nuri Said'in zaman zaman terk etmek zorunda kaldığı yönetimi boyunca batı, özellikle İngiliz yanlısı politikalar izlemesi nispeten İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişmeye başlayan Arap milliyetçiliği rüzgarının da etkisi ile birlikte Irak ordusu içerisinde memnuniyetsizlik yaratmaya başlamıştır.

1940'lı yıllarda Suriye sınırları içinde filizlenmiş olan BAAS hareketi²³ Irak'a da sıçramış ve ordu içinde kimi yetkili kişiler tarafından benimsenir olmuştur. Bu hareketin etkisini arttırmasında şüphesiz Ortadoğu'nun ortasında bir Yahudi devletinin kurulmasının ardından cereyan eden Arap-Yahudi Savaşı, Mısır'da Cemal Abdülnasır'ın takip ediyor olduğu Arap milliyetçiliği politikası gibi etkenler etkili olmuştur. Arap milliyetçiliğinin en ateşli savunucusu olan Mısır lideri Nasır'ın 1958 yılı Şubat ayında Suriye ile birlikte Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurmasından tam iki hafta sonra 14 Şubat tarihinde Ortadoğu coğrafyasında bu Arap Cumhuriyetine tepki olarak Ürdün ile birlikte Arap Federal Birliği'ni kuran Irak'ta 14 Temmuz gecesi albay Abdülkerim Kasım liderliğinde bir darbe gerçekleştirilmiş ve monarşi yönetimine son verilerek cumhuriyet yönetimi kurulmuştur.²⁴ Albay Kasım liderliğinde başa geçen darbeciler her ne kadar milliyetçilik rüzgarları ile birlikte gelmişlerse de Mısır'ın takip ettiği politikalara dahil olmayarak Irak siyasetinde etkin olan unsurlar ile birlikte uzlaşma yöntemini tercih etmiştir. Bu bağlamda uzlaşmaya varılmaya çalışılan unsurlardan bir tanesi de şüphesiz Irak'ın kuzeyinde yaşamakta olan Kürtler ve Sovyetlerde kendisine tahsis edilmiş olan evinde ikamet eden Barzani olmuştur.

²³ Çağatay Okutan, "Arap Milliyetçiliği", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:56, Sayı:2, 2001, s.167.

²⁴ Türel Yılmaz, **Uluslararası Politikada Ortadoğu**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s.122-123.

Darbenin gerçekleşmiş olduğunu haber alan Molla Mustafa Barzani Irak'a geri dönme isteğinin darbe sonrası kendisini General ilan eden Irak lideri Kasım tarafından olumlu karşılanmasının ardından 1947 yılında Sovyetlere doğru beraber yola çıktığı aşiret mensupları ve bunların Sovyet topraklarında evlendikleri eş ve çocukları ile birlikte Irak topraklarına geri dönmüşlerdir. Kasım'ın 11 senedir Sovyet topraklarında yaşamakta olan Barzani ve aşiretini Irak topraklarına kabul etmesinin altında kendisine muhalif olanlara karşı özellikle Barzani'nin siyasi ve silahlı unsurlarından faydalanarak daha güçlü olacağına inanıyor olması yatmaktadır.²⁵ Bu noktada darbe yönetiminin 27 Temmuz 1958'de ilan etmiş olduğu geçici Irak anayasasında Araplar ile Kürtlerin Irak vatanında ortak oldukları ve Irak çerçevesinde ulusal haklarının tanındığının belirtilmesi ile Kasım yönetimi Barzani önderliğindeki Kürtleri kendi yanına çekmeyi başarmıştır.²⁶

Genel itibarıyla Kasım yönetimi ile sıcak ilişkilere sahip Barzani liderliğindeki Kürt aşiretleri 1959 yılında yoğun bir Türkmen nüfusa sahip Kerkük'te meydana gelen kanlı olayların bastırılmasında ve bir Kürt aşireti olan Bradost aşiretinin darbe yönetimine karşı başlattığı isyanın bastırılmasında etkin bir rol alarak²⁷ darbe yönetimi ile bağlarını daha da kuvvetlendirmişse de Barzani'nin güçlenmesinden korkan Kasım'ın diğer bazı Kürt aşiretlerini el altından desteklemesi ve daha da önemlisi toprak reformu ve tarım gelirlerini vergilendirme ile ilgili bazı girişimlerde bulunmasıyla birlikte Barzani - Irak yönetimi ilişkileri gerilmeye başlamıştır. Tarım ve hayvancılık ile geçimini sağlayan bir aşiretin reisi olan Barzani, yönetimin uygulamaya çalıştığı toprak reformu uygulamalarına sert bir şekilde karşı çıkmış; bunun yanısıra üç yıl önce birlik mesajları verdiği Kasım yönetimine karşı özerk bir yönetim talebinde bulunmuş ve bu talebinin reddedilmesinin ardından 1961 yılından itibaren yönetime karşı silahlı mücadeleye

²⁵ Turan Yavuz, **a.g.e.**, s.33.

²⁶ Erol Kurubaş, "Kuzey Irak'ta Olası Bir Ayrılmanın Meşruluğu ve Self-Determinasyon Sorunu", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt : 59, Sayı : 3, 2004 s.172.

²⁷ Avshalom H. Rubin, **a.g.m.**, s.364-365.

başlamıştır.²⁸ Barzani'nin yönetime karşı başlatmış olduğu bu isyan hareketi 1958 darbesini Kasım ile birlikte gerçekleştiren ve sıkı bir Arap milliyetçisi olan Abdüsselam Arif'in 1963 yılında Kasım'ı idam ederek gerçekleştirdiği bir diğer darbe ile kısa süreli duraklamış, Arif'in şaibeli bir helikopter kazasında ölmesi sonrası yönetime gelen kardeşi Abdurrahman Arif döneminde, 1966 yılında, varılan bir uzlaşma neticesinde sona ermiştir. 1966 yılında varılan bu uzlaşma neticesinde 12 maddelik bir program hazırlanmış ve bununla Kürtlere yasal bir statü verilmesi, Kürt azınlık kanununun çıkarılması, Kürtlerin yaşadığı yerlerde Kürtçe'nin ikinci dil olarak okutulması gibi haklar tanınmıştır.²⁹

1966 yılında alınan bu kararların hayata geçirilmeleri alınmaları kadar kolay olmamıştır. Bir yıl sonra 1967 yılında cereyan eden Arap-İsrail Savaşı, bu kararları kabul eden Bazzaz hükümetinin düşmesi gibi nedenlerden dolayı alınan bu kararların uygulanma süreci muallakta kalmıştır. Bu süreç 1968 yılının Temmuz ayına gelindiğinde farklı bir şekil kazanmıştır. Darbeler ülkesi haline gelen Irak'ta 1968 yılının ortalarına doğru gelindiğinde Abdurrahman Arif yönetimine karşı özellikle BAAS taraftarlarının geliştirmiş olduğu muhalif yapı Arif'i kansız bir darbe ile yönetimden indirmiş, yerine de Hasan El-Bekr ve yardımcısı Saddam Hüseyin'in gelmesini sağlamıştır. Tamamen Arap milliyetçiliği fikri etrafında şekillenen yeni yönetim Kürtlere yönelik politikalarında öncelikle iyimser bir yaklaşım sergileyip 1966'da imzalanan antlaşmanın uygulanacağını ifade etmişse de daha sonra Barzani'nin gücünü kırmak amacıyla kimi zaman İran kimi zaman da Irak şemsiyesi altına giren İbrahim Ahmed ve damadı Celal Talabani'yi başarıyla kendi saflarına çekmiştir. Siyasi anlamda Kürtleri zayıflatma gayesi peşinde olan Irak yönetimi İbrahim Ahmed ve Talabani liderliğindeki Kürtleri destekleyerek

²⁸ Erol Kurubaş, "Irak Kürt Hareketi: İç Çekişme-Dış Destek-Ayaklanma", **Irak Krizi (2002-2003)**, Derleyenler: Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2003, s.32

²⁹ Şalom Nakdimon, **Irak ve Ortadoğu'da Mossad**, Çeviren: Ahmet Ekinci, Elips Kitap, Temmuz 2004, s.132.

Barzani'ye karşı saldırı başlatmıştır.³⁰ Barzani'nin özellikle bölge coğrafyasına tamamen hakim 'peşmerge' olarak isimlendirilen silahlı unsurlarının Irak yönetimini zora sokmasının ardından Cumhurbaşkanı Yardımcılığı görevini yürüten Saddam Hüseyin 1970 yılı başlarında Irak'ın silah tedarikçisi olan SSCB'yi ziyaretinde Barzani ile anlaşılması gerektiği yönünde bir yönlendirmeye karşılaşmış³¹ ve bizzat kendisi Barzani ile görüşerek anlaşmaya varmıştır. Bu anlaşma neticesinde Saddam Hüseyin'in temsil ettiği Irak yönetimi Barzani ile 11 Mart 1970 tarihinde 15 maddeden oluşan ve dört yıl içinde uygulanacak olan bir özerklik anlaşması imzalamışlardır. Bu anlaşmaya göre; Kürtçe Kürtlerin olduğu bölgelerde resmi dil olacak, bu bölgelerdeki okullarda öğretim Kürtçe yapılacak, polis ve güvenlik örgütü dahil Kürt bölgeleri Kürtler tarafından yönetilecek, ekonomik kaynaklar Kürtlere de adil bir biçimde dağıtılacak, Kürt milletinin varlığı ve Kürtçe anayasada yer alacak, bir devlet başkan yardımcısı Kürtlerden olacak, Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgeler özerklik yönetimi kapsamına girecek, özerk bölgenin yasama ve yürütme meclisleri bulunacak, Kürtler kendi nüfusları oranında parlamentoda temsil edileceklerdir.³²

Irak yönetimi ile Barzani önderliğindeki Kürtler arasında imzalanan bu özerklik anlaşması öngörülen dört yıllık süreç içerisinde tam anlamı ile hayata geçirilememiştir. Zaten 1970'li yılların başlarında Irak Petrol Tesislerini millileştirerek petrol gelirleri konusunda tavizsiz bir politika izleyen Irak yönetiminin Barzani'nin petrol zengini Kerkük ve Hanakin bölgelerini özerk yönetim sınırları içine alma gayretlerine sıcak bakmaması neticesinde taraflar arasında anlaşmazlık çıkmıştır.³³ Ayrıca petrol gelirlerini elinden bırakmak istemeyen Irak yönetimi Kerkük'ün nüfus yapısını değiştirmek amacıyla

³⁰ Erol Kurubaş, **a.g.m.**, s.33

³¹ Turan Yavuz, **a.g.e.**, s.41.

³² Anlaşmanın önemli maddeleri için bakınız : Baskın Oran, **Kalkık Horoz Çekiç Güç ve Kürt Devleti**, Bilgi Yayınevi, 2.Basım, Ankara, Temmuz 1998, s.30-31.

³³ Martin van Bruinessen, **Ağa Şeyh Devlet**, Çeviren : Banu Yakut, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.53-54.

Kerkük ve civarının sınırlarını değiştirerek bu bölgeyi 'millileştirme' anlamına gelen "*Ta'amim*" isimli yeni bir idari yapıya dönüştürmüştür.³⁴

Irak yönetimi ile Barzani'nin yıllarca hayatını sürdürdüğü, generallik rütbesi kazandığı SSCB yönetimi arasında Irak'ın doğu blokuna daha sıkı sarıldığına simgesi olan 1972 Dostluk ve İşbirliği Antlaşması neticesinde de Barzani - Irak anlaşmazlığı daha da griftleşmiş ve çözülemez bir sorun haline dönüşmeye başlamıştır. Bu antlaşma sonrası Irak yönetimi dış destek bakımından eli kuvvetlenmiş bir şekilde artık 1970 Özerklik antlaşması konusunda Kürtlere karşı daha tavizsiz bir politika izlemeye başlamıştır. 1970 antlaşmasının 4 yıllık uygulama sürecinin sonuna geldiği 11 Mart 1974 tarihinde Irak yönetimi 1970 Özerklik antlaşmasını zayıflatan, petrol gelirleri ile özerk yapının sınırları konusunda Barzani grubunu memnun etmeyen 33 sayılı yasayı çıkartmıştır.³⁵

Kendilerini memnun etmeyen 33 sayılı yasanın ardından Barzani tekrar silaha sarılmış ve isyan başlatmıştır. Barzani daha önceleri olduğu gibi dış destek ile başlattığı bu isyanı, Irak ile İran arasındaki özellikle sınır sorunlarını sona erdiren 6 Mart 1975 tarihli Cezayir Antlaşması'nın imzalanmasının ardından İran üzerinden gerçekleştirilen yardımdan da mahrum kalması neticesinde sona erdirdiğini 23 Mart 1975'te ilan etmiştir.³⁶ O ana kadar yaşamakta olduğu topraklardaki yönetimlere karşı zaman zaman isyanlar çıkaran, ömrü silahlı mücadelelerle geçen, en son elde etmiş olduğu kazanımları da uluslararası koşulların yaratmış olduğu olumsuz durumda kaybetme noktasına gelen 72 yaşındaki Molla Mustafa Barzani'nin ilan etmiş olduğu bu 'son', Irak'ta yaşamakta olan ve özellikle Barzani muhalifi diğer Kürtler tarafından kabul edilmemiş ve Barzani liderliğindeki örgütlü yapı bundan sonraki süreçte dağılmaya başlamıştır.

³⁴ David Romano, "The Future of Kirkuk", *Ethnopolitics*, Vol.6, No.2, June 2007, s.266.

³⁵ Baskın Oran, *a.g.e.*, s.32.

³⁶ Peter Galbraith, *Irak'ın Sonu : Ulus Devletlerin Çöküşü mü?*, Çeviren : Mehmet Murat İnceayan, Doğan Kitap, Ocak 2007, s.145.

A. Barzani Hareketindeki Dış Destek Olgusu

Irak içerisinde yaşayan Kürtlerin oluşturmuş olduğu silahlı veya siyasi yapıların 1975 yılı itibariyle bir dağılma süreci yaşamasına kadar gelen dönem içerisinde bu yapının diğer ülkelerden sağlamış olduğu yardımlara bakıldığı zaman Soğuk Savaş döneminin koşullarına göre geniş bir yelpazeyi içinde barındırdığını görmekteyiz.

Barzani önderliğindeki yapının özellikle 1960'lı yıllarda yürütmüş olduğu gerek siyasi gerekse de silahlı mücadelesinde SSCB'nin izlerini görebilmek mümkündür. Tıpkı 11 Mart 1970 tarihli özerklik antlaşması öncesi Irak yönetimi adına Saddam Hüseyin'in SSCB'yi ziyaret ettiği gibi Molla Mustafa Barzani de 1961 yılında başlatmış olduğu isyan öncesi 3 Kasım 1960 tarihinde Irak yönetimine baskı yapılmasını, Kürtlere özerklik verilmesini istemek ve danışmalarda bulunmak üzere SSCB'nin yolunu tutmuştur.³⁷ Fakat SSCB yönetimi 1958 darbesi ile NATO üyesi Türkiye öncülüğünde 1955 yılında kurulan Bağdat Paketi'nden ayrılan, 5 Mart 1959'da ABD ile bir savunma anlaşması imzalayan, İran ile sınır konuları başta olmak üzere sorunlar yaşayan³⁸ Irak yönetimini Ortadoğu coğrafyasına yönelik politikası çerçevesinde Barzani'den daha önemli bir unsur olarak görmüş ve Barzani'nin bu ziyaretinden eli boş dönmesine neden olmuştur. SSCB yönetimi her ne kadar Barzani'nin bu ziyaretinde istediğini vermemiş ise de Barzani birliklerine 1972 yılındaki SSCB - Irak Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasına kadar gizli bir şekilde Türkiye topraklarını da kullanarak silah yardımında bulunmuştur.³⁹

Barzani grubuna dönük yardımlarda dikkat çeken bir diğer ülke veya daha doğru bir ifade ile ülke grubu ABD – İsrail – İran tarafından temsil edilen grup olmuştur. 1948 yılında Arap coğrafyasının ortasında kurulan İsrail

³⁷ Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s.105.

³⁸ Mesut Özcan, **Sorunlu Miras Irak**, Küre Yayınları, 2.Baskı, Haziran 2003, s.93-94.

³⁹ Ümit Özdağ, **Türkiye Kuzey Irak ve PKK : Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 1999, s.23.

devleti Arap ülkeleri ile girişmiş olduğu savaşlardan zaferle ayrılmış olmasına rağmen bu ülkelerin kendi bünyelerindeki rahatsız edici unsurları çok iyi tahlil etmiş ve kullanma gayreti içerisine girmiştir. Bu bağlamda İsrail devleti, bölgede batı bloku özelinde ABD'nin sıkı müttefiki haline gelen İran yönetimi ve Türkiye ile sıkı ilişkiler geliştirmiştir. Irak'ta gerçekleştirilen 1958 darbesi sonrası Bağdat Pakti'nden ayrılan Irak'ın Doğu Blokuna doğru kaymasının yaratmış olduğu endişeye karşı Türkiye, İran ve İsrail gizli servisleri MİT, SAVAK ve MOSSAD varmış oldukları bir uzlaşma ile aralarında istihbarat bilgilerinin değişimini öngören '*Trident*' isminde bir yapı oluşturmuşlardır.⁴⁰ Oluşturulan bu yapının Irak üzerindeki etkisi hususunda Barzani unsurlarına yapılacak yardım ile İsrail, Irak'ın Suriye ve Ürdün'e İsraille mücadelelerinde takviye güçler göndermesini engellerken, İran da Irak'la var olan sınır anlaşmazlıkları konusunda Irak'ı rahatsız edebilme şansına sahip olmuştur.⁴¹ Barzani unsurları bir taraftan Soğuk Savaş'ın batı blokunu oluşturan ABD müttefiki ülkelerden yardım görüyorken diğer taraftan da doğu blokunun lokomotifini SSCB'den de yardım almaya devam etmiştir.

Barzani'nin Irak yönetimine karşı yürütmüş olduğu mücadelenin bu kadar uzun süre ayakta kalabilmiş olmasındaki en büyük etken olan farklı ülkelerden sağlanan dış yardımlar bu mücadelenin yardımda bulunan ülkelerin istekleri doğrultusunda şekillenmesine de imkan vermiştir. Nitekim İran, Kürtlerin Irak içerisinde kazanacağı çeşitli hakların kendi bünyesindeki Kürtleri de harekete geçirmesinden her daim çekinmiş, SSCB doğu blokuna daha yakın duran Irak yönetimi ile Barzani arasında bir denge kurmaya çalışarak zaman zaman Irak yönetimini zaman zaman da Barzani'yi desteklemiş, İsrail ise Kürtleri her zaman için Irak'ı istikrarsızlığa sürükleyecek bir unsur olarak görmüş ve bu konularını korumaya çalışmıştır. Özellikle İsrail'in gizli servisi MOSSAD ajanları İran üzerinden Irak

⁴⁰ Bu bağlamda İsrail'in Türkiye'ye SSCB'nin casusluk faaliyetleri ile ilgili istihbarat vereceği, Türkiye'nin İsrail'e Suriye ve Mısır'ın faaliyetleri ile ilgili istihbarat vereceği, İsrail'in İran'a SSCB'nin faaliyetleri, Mısır ve Irak'taki gelişmeler hakkında istihbarat vereceği ve konu açısından en önemlisi; İsrail-İran işbirliği ile Irak'ın kuzeyindeki Kürtlere yardım edileceği belirtilmiştir. Şalom Nakdimon, **a.g.e.**, s.56-57., Turan Yavuz, **a.g.e.**, s.36.

⁴¹ Şalom Nakdimon, **a.g.e.**, s.73.

topraklarına geçerek Barzani birliklerine hem askeri konularda hem de diğer bazı alanlarda destek vererek bunu sağlamaya çalışmışlardır.⁴²

Molla Mustafa Barzani farklı farklı ülkelerden sağlamış olduğu bu yardımlar sayesinde mücadelesine devam ederken 1972 yılında SSCB – Irak Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasının imzalanması ile birlikte 1947 yılından itibaren desteğini gördüğü SSCB’den artık yönünü tamamen batı ülkelerine dönmeye başlamıştır. Bu noktada kapısını çaldığı ülke ABD olmuştur. Zaten daha 1960’lı yılların başlarından itibaren Barzani hareketi ile ilgilenen, Barzani’nin tanınma, silah yardımı gibi talepleri ile karşılaşan ABD⁴³, o döneme kadar bu yapıya yürütmüş olduğu dış politikası gereği doğrudan bir destek sağlamamışsa da ünlü *‘Pike Raporu’*nda ortaya çıktığı gibi ABD Barzani’ye 1970’li yıllardan itibaren gizli yardımlarda bulunmaya başlamıştır.⁴⁴ Bundan sonraki süreçte Barzani mücadelesini ABD’ye dayandırmaya çalışmış hatta daha da ileri giderek Irak yönetimi karşısındaki acziyetini gösterircesine ABD’nin 51.eyaleti olmaya hazır olduğunu ifade etmiştir.⁴⁵

Kaybettiği SSCB desteğini ABD ile ikame etmeye çalışan Barzani sağlamış olduğu yardım ile Irak yönetiminin 1974 yılında kabul etmiş olduğu 33 sayılı yasayı reddetmiş ve yine dağları ve silahı tercih etmiştir. Bu yönde bir tercihte bulunmasındaki etkenlerden biri şüphesiz İsrail ve İran’ın destekleri olmuştur. Ancak Irak ile İran’ın 6 Mart 1975’te sınır sorunlarının barışçıl yollardan çözümünü, Irak aleyhine bazı sınır düzenlemelerini ve bunun karşılığında İran’ın Kürtlere desteğini kesmesini öngören Cezayir Antlaşmasını imzalaması ile birlikte İran üzerinden Barzani’ye sağlanan yardım kesilmiştir. İran üzerinden aldığı yardımlar bir anda kesilen Barzani

⁴² Bu doğrultuda ilk İsrail yardımı bölgeye 18 Temmuz 1963 tarihinde ulaşmıştır. Tuncay Özkan, **CIA Kürtleri Kürt Devleti’nin Gizli Tarihi**, Alfa Yayınları, 16.Basım, Şubat 2006, s.28.

⁴³ Turan Yavuz, **a.g.e.**, s.51.

⁴⁴ Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s.230-231.

⁴⁵ Turan Yavuz, **a.g.e.**, s.57.

ABD'den de talep ettiği yardımları alamayınca mücadelesini sona erdirdiğini açıklamak zorunda kalmıştır.

B. KDP'nin Parçalanması

Barzani önderliğindeki hareketin 1975 yılı itibariyle sona ermiş olduğunun ilan edilmesi KDP içindeki ve dışındaki kimi kesimler tarafından kabul edilmemiştir. Daha Barzani'nin Sovyetlere göç ettiği tarihlerden itibaren fikir ayrılıklarının baş gösterdiği KDP yönetiminde bu ayrılıklar Barzani'nin Irak'a geri döndüğü 1960'lı yıllarda daha açık bir şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle Kürt toplumunun içinde yaşadığı aşiret yapısını temsil eden Barzani ve daha şehrili, eğitilmiş kısmını temsil eden İbrahim Ahmed-Celal Talabani grubu arasında KDP'nin yürüttüğü politika konusunda farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu farklılıklar gittikçe artmış ve Barzani'nin ardından da yeni bir siyasi oluşumun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu farklı görüşlerin iyice su yüzüne çıktığı 1964 yılında düzenlenen KDP'nin 6. Kongresinde Ahmed - Talabani grubu Barzani'ye karşı Kürtleri ayaklanmaya çağırarak İran'a sığınmışlar ancak 1965 yılında Barzani'nin ilan etmiş olduğu af neticesinde tekrar parti üyeliklerine geri dönebilmişlerdir.⁴⁶

Parti içerisinde muhalif tutumlarını sergilemeye devam eden Ahmed - Talabani grubu 1968 yılında Irak'ta yönetimi ele geçiren BAAS yönetiminin Barzani'ye karşı kullandığı bir araç haline gelmiş ve başarısız olsa da Irak yönetimin her türlü desteği altında Barzani'ye karşı saldırılar gerçekleştirmiştir.⁴⁷ Bağdat yönetimi desteklemiş olduğu bu saldırılardan istediği sonucu alamayınca SSCB'nin de yönlendirmesi ile birlikte 1970 yılında Barzani ile Irak tarihinde ilk kez Kürtlere özerklik veren bir antlaşma imzalamak zorunda kalmıştır.⁴⁸ Irak'ın kuzeyinde yaşamakta olan Kürtler için bir özerklik yapısı öngören bu antlaşmanın imzalanmasının ardından tıpkı

⁴⁶ Erol Kurubaş, **a.g.m.**, s.26.

⁴⁷ Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s.153-155.

⁴⁸ Ofra Bengio, "Iraqi Kurds : Hour of Power?", **Middle East Quarterly**, Volume:X, Number:3, Summer 2003, <http://www.meforum.org/554/iraqi-kurds-hour-of-power>, Erişim : 8 Ocak 2009

1965 yılında olduğu gibi Barzani yine bir af çıkartarak Ahmed - Talabani grubunun KDP'ye geri dönmesini sağlamıştır. Her ne kadar partiden ayrılmalar daha sonra da geri dönmeler yaşanıyorsa da parti yönetimi konusunda daha sol eğilimli olan Ahmed-Talabani grubu muhalif tutumlarını devam ettirmişlerdir.

Irak yönetiminin 1970 özerlik antlaşmasının uygulanmasını öngören 33 sayılı yasayı kabul etmesiyle Molla Mustafa Barzani önderliğinde başlatılan ayaklanmanın⁴⁹ başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Barzani'nin mücadeleye son vermesi ile birlikte bu muhalif grup senelerdir içinde buldukları yapıya yeni bir yön vermek üzere harekete geçmişlerdir.⁵⁰ Bu bağlamda İbrahim Ahmed'in 1933 Süleymaniye doğumlu bir avukat olan damadı Celal Talabani kendi liderliğinde 1975 yılı Haziran ayında daha önce kurulmuş olan Komela, Genel Hat, Kürdistan Sosyalist Hareketi isimli örgütlerin birleşmesi ile *Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB)* isminde bir örgütü Şam'da kurarak mücadelesine devam etmiştir.⁵¹ Bundan sonra yürüttüğü mücadeleyi üyesi bulunduğu bir oluşum içinde değil lideri olduğu bir yapı içinde sürdürecektir olan 42 yaşındaki Celal Talabani, Barzani'nin KDP'sinde elde etmiş olduğu birikim ve tecrübesini artık sadece kendi görüşleri doğrultusunda ifa edecektir. Bir parçalanma süreci içine girmiş bulunan KDP'den daha sonra bir çok isim de ayrılmış ve KDP ve KYB'ye nazaran etkisiz olarak nitelendirilebilecek kendi örgütlerini kurmuşlardır. Bunlardan birkaçı; Mahmut Osman önderliğindeki Irak Kürdistanı Sosyalist Partisi, Sami Abdurrahman liderliğindeki Kürdistan Demokratik Halk Partisi,

⁴⁹ Bu ayaklanmasında Mustafa Barzani daha önceleri de olduğu gibi Kürtlerin tamamının desteğini alamamıştır. Hatta Barzani'nin en büyük oğlu olan Ubeydullah Barzani dahi Irak yönetimi tarafında yer almıştır. Alexander Dawoody, "The Kurdish Quest for Autonomy and Iraq Statehood", **Journal of Asian and African Studies**, Vol : 41, 2006, s.488., Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s.193.

⁵⁰ "A biography of Jalal Talabani", <http://www.puk.org/web/htm/about/talab3.html>, Erişim:8 Ocak 2009,

⁵¹ Martin van Bruniessen, "The Kurds Between Iraq and Iran", Middle East Research and Information Project Middle East Report, No:141, Hidden Wars July-August 1986, <http://www.jstor.org/stable/3011925>, s.24., Erişim:23 Aralık 2008

Kadir Aziz liderliğindeki Zahmetkeş Örgütü ve Ali Sincari önderliğindeki Suriye yanlısı Kürdistan Demokrasi Birliğidir.⁵²

Molla Mustafa Barzani'nin mücadelesini bitirdiğini ilan etmesinin ardından bir dağılma sürecine giren KDP de tekrar toparlanmak adına girişimlerde bulunmuş, Mustafa Barzani'nin çağruları üzerine toplantılar gerçekleştirilmiş ve Geçici Komite isminde bir yapı oluşturulmuştur.⁵³ Kendilerine sert bir muhalefet sergileyen eski KDP üyesi Celal Talabani önderliğinde kurulan KYB'ye karşı da mücadele vermek zorunda kalan KDP 1979 yılında Mustafa Barzani'nin ölümünün ardından düzenlenen 9. Kongresinde Geçici Komite isminin yerine tekrar KDP ismini alarak yoluna devam etme kararı alırken ayrıca bu kongrede partinin başkanı olarak da Mustafa Barzani'nin oğlu Mesud Barzani seçilmiştir.⁵⁴

Irak'ın kuzey bölgesinde yaşamakta olan Kürt aşiretlerinin 1975 sonrası geldikleri bu noktada iki büyük siyasi ve bir o kadar da silahlı unsura sahip olduğu görülmektedir. Bu iki farklı yapı 1975 hüsrânının ardından hemen mücadelelerini bu defa kendilerine özgü yöntemler çerçevesinde devam ettirmeye başlamışlardır. İki oluşum bir taraftan kendilerini Kürtlerin tek koruyucusu olarak görüp Irak yönetimine karşı mücadele vermeye çalışırken diğer taraftan da kendi aralarında mücadele etmişlerdir. Bu iki yapının aralarındaki ilk sıcak ve büyük temas 1978 yılında Türkiye sınırları içindeki Şemdinli civarında gerçekleşmiş ve bu çatışmada KYB'li silahlı unsurlar bölgeyi çok daha iyi bilen KDP'li peşmergeler tarafından büyük bir bozguna uğratılmışlardır. Yaşadıkları coğrafyalar (Behdinan – Soran), kullandıkları lehçeler (Kırmanci – Sorani), bağlı buldukları dini cemaatler (Nakşibendi – Kadiri), sahip oldukları ideolojik yapılar (Mufazakarlık – sosyal demokratlık) gibi farklılıklara sahip bu iki yapı kontrolleri altında tuttıkları bölgeler nezdinde artık Irak'ın kuzeyinde yaşamakta olan Kürtler açısından

⁵² Erol Kurubaş, **a.g.m.**, s.27.

⁵³ Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s.287-288.

⁵⁴ Congress of Kurdistan Democratic Party (1946-1999), <http://www.kdp.se/?do=congress>, Erişim : 8 Ocak 2009.

yeni bir bölünmüşlük daha yaratmışlardır. Günümüze kadar uzanan bu bölünmüşlük zaman zaman sona erdirilmeye çalışılmışsa da artık geri dönülmez bir şekilde bölgede yaşayanlara ve bölgeye ilgi duyanlara son derece büyük etkide bulunmaktadır.

C. Molla Mustafa Barzani'nin Ölümü

1974 yılında İran üzerinden gelmesini umduğu ABD yardımlarına bel bağlayarak en büyük oğlu Ubeydullah ve kimi Kürt aşiretlerinin bile kabul ettiği özerklik yarasını redderek isyan başlatan Molla Mustafa Barzani, 1975 yılı Mart ayında İran ile Irak'ın Cezayir Antlaşması'nı imzalayarak aralarındaki sorunları çözüme kavuşturmasının ardından bir anda dış destekten mahrum kalmış ve başlatmış olduğu isyan Irak birliklerince çok kısa sürede bastırılınca binlerce Kürt ile birlikte soluğu İran topraklarında almıştır. İran üzerinden özellikle Irak'ı istikrarsız kılmaya çalışan İsrail ve bölgede SSCB'nin daha etkin olmasından çekinen ABD'nin sağlamış olduğu yardımlar ile ayakta kalan Barzani hareketi, bölge üzerinde daha derinlemesine politikalara sahip olan ülkelerin kaybetmeleri sorun olmayan bir unsur haline gelmiştir. Barzani senelerdir yardımları kendi toprakları üzerinden sağlayan İran Şahı ile Cezayir Antlaşmasının hemen ardından Tahran'da Niavaran Sarayı'ndaki görüşmesinde artık yolun sonuna geldiğini, ya Irak'a teslim olmak ya İran'a teslim olmak ya da dış destekten mahrum bir şekilde silahlı mücadeleye devam etmek gibi kendi açısından üç çıkmaz yol ile karşı karşıya kaldığını çok sert bir şekilde anlamıştır.⁵⁵ Bu görüşme sonrası Irak'a dönen Barzani her ne kadar silahlı mücadele istediğini belirtmişse de artık kendisinin önderliğinde böyle bir mücadelenin imkansız olduğunu, ama liderlik yapacak birisine de her türlü yardımda bulunabileceğini belirtmiş ve sağlık problemleri nedeniyle önce Tahran'a oradan da CIA ve İran istihbarat organı SAVAK vasıtasıyla kendisini yarı yolda bırakan ABD'ye gitmiştir.⁵⁶

⁵⁵ Hulusi Turgut, **a.g.e.**, s.420., Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s.217., Tuncay Özkan, **a.g.e.**, s.51-52.,

⁵⁶ Eşref Günaydın, **a.g.e.**, s.95.

1972 yılında SSCB ile Irak arasında imzalanan Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasından hemen sonra dönemin ABD Başkanı Nixon'un Ulusal Güvenlik Danışmanı olan Henry Kissinger ile birlikte Moskova'da SALT'ı (Stratejik Silahların Sınırlandırılması Antlaşması) imzalamasının ardından geri dönüş yolunda ziyaret ettikleri Tahran'da Şah ile Irak'taki Barzani unsurlarına yardım verme hususunda gizli bir şekilde anlaşan ABD yönetimi, bu gizli ortaklık ile Barzani'nin yeni hamisi haline gelmiştir. Barzani de SSCB'nin ardından yeni hamilik görevini yürüten ABD'nin böylesi bir politika izlemesinin baş mimarı olarak gördüğü sonraları Dışişleri Bakanı olan Henry Kissinger ile son derece yakın temas kurmak istemiştir. Bu bağlamda teşekkürlerini ifade etmesi açısından Kissinger'a her zaman sıcak hitaplarla seslenmiş olan Barzani 1974 yılında hediye olarak halı, evlendiği dönemde de eşine bir altın bir de inci kolye hediye etmiştir.⁵⁷

1972 yılında ABD ile İran arasında uygulanmaya konulan gizli yardım sözü sonucu sonsuz bir güven ile sıcak ilişkiler kurma peşinde olan Barzani bu durumun 1975 yılında kendisi açısından hüsrarla neticelenmesi ile birlikte tekrar ABD ve özellikle de Kissinger'dan yardım taleplerinde bulunmuştur. Bu çerçevede dost olarak nitelendirdiği Kissinger'a yazmış olduğu yardım talepleri ile dolu mektubuna olumlu cevap alamayan Barzani yolun sonuna geldiğini idrak etmeye başlamıştır. Kendi liderliğinde bir mücadelenin artık imkansız hale geldiğini ifade etmesinin ardından sağlık sorunları sebebiyle Eylül 1975'te gazeteciler ve yönetim ile temasa geçmemesi koşuluyla ABD'ye giden Barzani, tedavisi süresince bu koşulları göz ardı etmiş ve kendileri ile gizli bir şekilde temasta bulunan ABD'li yetkilileri gerek basına vermiş olduğu röportajlarla gerekse de hem dönemin ABD Başkanı Carter hem de senatörlere yazmış olduğu mektuplarla ifşa etmiştir.⁵⁸ Son çırpınışları olarak ifade edebileceğimiz bu girişimlerinden hiçbir sonuç alamayan Barzani İran'da gerçekleştirilen İslam Devriminden yaklaşık bir ay sonra 3 Mart 1979 günü akciğer kanseri teşhisi ile tedavi görmekte olduğu George Town

⁵⁷ Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s.235., Hulusi Turgut, **a.g.e.**, s.436.

⁵⁸ Hulusi Turgut, **a.g.e.**, s.425-437., Turan Yavuz, **a.g.e.**, s.71-78.

Üniversitesi Hastahanesi'nde hayatını kaybetmiş ve cenazesi 5 Mart tarihinde kendi isteği doğrultusunda yeni bir rejime sahip olan İran'da toprağa verilmiştir.⁵⁹ Böylece bir döneme damgasını vurmuş olan Molla Mustafa Barzani ismi tarih sahnesinden silinmiştir.

IV. İRAN – IRAK SAVAŞI DÖNEMİ

Aralarında özellikle Şattülarap su yolu hususundaki sınır sorunları çok köklü tarihi bir geçmişe sahip olan Irak ve İran yönetimleri⁶⁰ 1975 yılında bir savaşa ramak kala imzalamış oldukları Cezayir Antlaşması ile sorunlarını çözüme kavuşturmuşlardı. Bu noktada diğer sınır sorunlarının yanında en büyük sorun olarak görülen Şattülarap su yolunda sınır tam ortadan belirlenmiş ve İran'ın Irak'ın kuzeyinde Barzani önderliğindeki Kürtlere desteğini kesmesi kararlaştırılmıştır.⁶¹ Uzunca bir süredir kuzey bölgesinde Barzani önderliğindeki Kürtler ile sorun yaşayan Irak yönetimi bu antlaşmayla Barzani'yi dış destekten mahrum bırakmış ve çok kısa bir süre içerisinde bu silahlı unsurları etkisiz hale getirmiştir.

Irak yönetimi kendisi için çok büyük bir sorun teşkil eden Barzani faktöründen kurtulur kurtulmaz Arap coğrafyası içerisindeki konumunu kuvvetlendirmeye çalışmıştır. 1972 yılında SSCB ile imzalanan Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasının ardından Haziran ayında Irak Petrol Şirketini millileştiren, 1973 Arap – İsrail Savaşı sonrası ortaya çıkan petrol krizinde gelirlerini arttıran Irak yönetimi kendisini rahatsız eden sorunlardan kurtulmaya başlamıştır. Saddam Hüseyin'in devlet başkan yardımcısı olmasına rağmen neredeyse yönetimin tek hakimi haline geldiği bir süreçte Irak, 1978 yılında Arap Ligi toplantısına ev sahipliği yaparak Arap ülkeleri arasında lider konumunda bulunan Mısır'a karşı itibarını arttırmış ve nihayetinde Mısır'ın 1979 yılında İsrail ile Camp David Antlaşmasını

⁵⁹ Hulusi Turgut, **a.g.e.**, s.438.

⁶⁰ İki ülke arasındaki özellikle sınır sorunlarının bir incelemesi için bakınız : Mesut Özcan, **Sorunlu Miras Irak**, Küre Yayınları, 2.Baskı, Haziran 2003, s.85-105.

⁶¹ Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Kitabevi, 15. Baskı, Şubat 2007, s.560

imzalayarak Arap ülkeleri tarafından dışlanmasının ardından da Arap ülkelerinin liderliğini elde etmeye dönük çabaları daha da artmıştır.⁶² Irak yönetimi bundan sonra destek bulabilmek için Ortadoğu'ya 1957 Eisenhower Doktrini ile girmiş olan ABD ile ilişkilerini geliştirmek adına daha 7 yıl önce Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzaladığı SSCB'nin Afganistan'ı işgalini kınamış hatta 1967 Arap – İsrail savaşı sonrası İsrail ile kesilen diplomatik ilişkilerini tekrar başlatmıştır.⁶³ Şubat 1979'da İran'da gerçekleştirilen İran İslam Devrimi de bir bakıma Irak'ın soyunmuş olduğu liderlik için çok iyi bir araç olmuştur. İran İslam Devrimi'ni gerçekleştiren Humeyni'nin kurmuş olduğu İslam Cumhuriyeti'ni ihraç etme yönündeki politikası ve Ortadoğu'da yaşamakta olan Şiileri yönetimlerine karşı başkaldırmaya çağıran söylemi Arap ülkelerinde tedirginlik ile karşılanmıştır.⁶⁴ Yine aynı yıl içinde devlet başkanlığını Hasan el-Bekr'den devralan Saddam Hüseyin artık tek adam haline gelmiştir.

1975 yılında imzaladığı Cezayir Antlaşması ile sorunlarını çözüme kavuşturduğu yeni İran İslam Cumhuriyeti'ne karşı bu antlaşmayı artık feshettiğini belirterek 22 Eylül 1980 tarihinde savaş ilan eden Saddam Hüseyin, İran İslam Devrimi'nin yaratmış olduğu karmaşık ortamdan ötürü bu savaşın çok kısa süre içinde zaferle sonuçlanacağı yönündeki düşüncesiyle hava kuvvetlerini ve ordusunu harekete geçirerek 8 yıl sürecek, çok büyük sayıda insanın hayatını kaybetmesine, yaralanmasına ve sakat kalmasına neden olan savaşı başlatmıştır.⁶⁵

8 yıl sürecek olan bu savaş sırasında Irak'ın kuzeyinde yaşamakta olan Kürtler geçmiş dönemde de olduğu gibi bir bütünlük arz edememişlerdir. Kimi aşiretler Mustafa Barzani'nin oğulları Mesut ve İdris Barzani'nin yönetimindeki KDP'nin yanında, kimi aşiretler KDP'den ayrılan Celal Talabani

⁶² Mesut Özcan, **a.g.e.**, s.99.

⁶³ Türel Yılmaz, **a.g.e.**, s.238.

⁶⁴ Tayyar Arı, **Irak, İran ve ABD : Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya**, Alfa Yayınları, Ocak 2004, s.357-358

⁶⁵ Peter Galbraith, **a.g.e.**, s.27.

yönetimindeki KYB'nin yanında, kimi aşiretler diğer küçük örgütlenmelerin yanındayken kimileri de Irak yönetimi tarafında yer almışlardır.

En büyük örgütlü yapı olma özelliği taşıyan KDP ve KYB arasındaki görüş farklılıkları bu savaş süresince de devam etmiştir. Kendilerini ABD tarafından yarı yolda bırakılmış olarak gören KDP yönetimi ABD'ye karşı hasmane bir tavır sergileyen Humeyni liderliğindeki İran İslam Cumhuriyeti saflarında savaşa dahil olurken İran yönetiminin baskısı altında olan İran KDP'si ve Talabani liderliğindeki KYB ise Bağdat yönetiminin yanında yer almışlardır. Bunun yanısıra KDP, Irak Komünist Partisi ve Irak Kürdistan Sosyalist Partisi ile birlikte Ulusal Demokratik Cephe isminde bir oluşum, KYB de İran KDP'si ve kimi küçük örgütlerle benzeri bir oluşum meydana getirerek mücadelelerine devam etmişlerdir.⁶⁶

Kürt oluşumlarının farklı cephelerde birbirlerine karşı mücadele ediyor olması hem Irak hem de İran açısından son derece faydalı olmuştur. Her iki ülke de bu oluşumları kendi savaş taktikleri çerçevesinde kullanmışlardır. Başlangıçta Irak saflarında yer almayan KYB İran'ın KDP'nin yardımı ile Hac Ümran bölgesini ele geçirmesinin ardından 1983 yılında Irak yönetimi ile İran KDP'sinin lideri Abdurrahman Kasımlı'nun arabuluculuğunda çeşitli görüşmeler gerçekleştirmiş ve İran'a karşı mücadele etme konusunda anlaşmaya varmıştır.⁶⁷ Irak yönetimi ile anlaşmış olması çok büyük eleştirilere sebep olan KYB yönetimi Bağdat'la ilişkilerinin 1985'den itibaren bozulması ile birlikte tekrar Irak'a karşı mücadele etmeye başlamış ve böylece dolaylı yoldan İran ve KDP ile aynı saflarda yer almaya başlamıştır.

Uzun bir zaman sonra dolaylı da olsa birlikte mücadele vermeye başlayan KDP ve KYB İran – Irak savaşının sonlarına yaklaşıldığı 1987 yılı itibariyle Irak'ın kuzey bölgesinin büyük şehirleri hariç kontrolünü tamamen ellerine geçirmişlerdi. Bu durumdan hiç memnun olmayan Saddam Hüseyin

⁶⁶ Martin van Bruniessen, **a.g.m.**, s.23-25.

⁶⁷ Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s.490-491.

aynı yılın Mart ayında bölge valiliğine kuzeni 'Kimyasal Ali' lakaplı Ali Hasan el Mecid'i atayarak bu sorunun çözülmesini emretmiş ve bununla birlikte yüzbinin üzerinde insanın ölümüne sebep olacak *Enfal Harekatı* başlatılmıştır.⁶⁸ Artık Irak askeri birlikleri KDP ve KYB'nin kontrolü altındaki bölgeleri savaş sırasında ABD'nin sağladığı destek ile elde ettiği biyolojik ve kimyasal silahlar ile⁶⁹ vurmaya başlamış ve bölgenin kontrolünü tekrar ele geçirmeye başlamıştır.

Enfal Harekatı sırasında tüm dünyanın dikkatini üzerine çeken olay ise İran'ın Kürt unsurların yardımı ile Irak'ın İran sınırına yakın Halepçe kasabasını ele geçirmiş olmasının ardından Irak'ın Mart 1988'de buraya kimyasal silahlarla gerçekleştirmiş olduğu saldırı sonucu yaklaşık 5 bin kişinin öldüğü ve tarihe 'Halepçe Katliamı' olarak geçen olay olmuştur. Bu olayın vahametini tüm dünyaya duyuran belgeler de bir Türk gazetecisi olan ve 2009 yılında Ali Hasan el Mecid'in yargılandığı davada da tanık olarak dinlenen Ramazan Öztürk'ün çekmiş olduğu katliam fotoğrafları olmuştur. Yaklaşık 8 senedir devam etmekte olan İran – Irak savaşı bir anda tüm dünyanın ilgi odağı haline gelmiştir. Bundan sonra Temmuz 1988'de İran'ın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin kabul etmiş olduğu 598 sayılı kararı kabul etmesiyle birlikte 8 yıldır süren, yüzbinlerce insanın ölümüne milyonlarcasının da yaralanmasına neden olan savaş sona ermiştir.⁷⁰

İran ile Irak arasında cereyan eden savaştan çok fazla etkilenen, Saddam yönetiminin üzerlerine kimyasal bombalar attığı Kürt unsurlar özellikle Halepçe'de gerçekleştirilen katliamın ardından bir birlik oluşturmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda KDP ve KYB yetkilileri yanlarına diğer küçük Kürt oluşumları da alarak Halepçe Katliamından üç ay sonra Mayıs 1988'de *Kürdistan Cephesi* isimli bir oluşum meydana getirmişlerdir.⁷¹ Her ne kadar ilk defa bu kadar çok örgütlü Kürt oluşum bir araya gelerek bir birlik meydana

⁶⁸ Peter Galbraith, **a.g.e.**, s.37-38.

⁶⁹ William R. Folk, **a.g.e.**, s.149, Peter Galbraith, **a.g.e.**, s.35-39.

⁷⁰ Türel Yılmaz, **a.g.e.**, s.242.

⁷¹ Baskın Oran, **a.g.e.**, s.33. Erol Kurubaş, **a.g.m.**, s.29.

getirmişse de Irak yönetimi İran ile ateşkesi kabul etmesinin ardından tamamen ortada kalan Kürt unsurlara karşı yürütmüş olduğu Enfal Harekatı çerçevesinde yeni saldırılarda bulunmuş ve bu unsurların Türkiye ve İran'a sığınmalarına neden olmuştur. Türkiye, sınırlarına dayanmış olan binlerce insanı geçici göçmen statüsü vererek topraklarına kabul etmiştir. Saddam yönetiminin bir durum değerlendirmesi yaparak Eylül ayında af ilan etmesinin ardından kimi kaynaklara göre 50 bin civarında tahmin edilen göçmenlerden yaklaşık 20 bini Irak'a geri dönmüştür.⁷²

A. Yeni Bir Örgüt : PKK

İran –Irak Savaşı sırasında ortaya yeni bir oluşum daha çıkmıştır. 1970'li yılların sonunda Türkiye'de terörü temel alarak Marksist – Leninist bir ideoloji çerçevesinde kurulan *PKK (Partiya Karkeren Kurdistan – Kürdistan İşçi Partisi)* isimli bu örgüt Türkiye'de gerçekleştirilen 1980 askeri darbesinin ardından ülkeyi terk ederek Suriye'ye yerleşmiştir. Daha o dönemler itibariyle henüz çekirdek bir kadroya sahip örgüt gerçekleştirdiği küçük çaplı eylemlerle sesini duyurmaya başlamıştır. İran – Irak Savaşı'nın cereyan ettiği dönemde Irak lideri Saddam'dan çekinen Suriye lideri Hafız Esad'ın girişimleri üzerine İran'ın yanında yer alan KDP'nin Irak'ın kuzeyindeki kamplarına yerleştirilen Abdullah Öcalan liderliğindeki PKK üyeleri buradan Türkiye içlerine sızarak eylemlerini gerçekleştirmeye başlamışlardır. Suriye lideri Hafız Esad'ın KDP'den böyle bir istekte bulunarak PKK'yı Irak'ın kuzeyine yerleştirmesindeki amacı hem Lübnan politikasında kendisine destek veren İran'ın tarafında yer alıp bölgesel hakimiyet konusunda mücadele verdiği Irak'ı rahatsız edebilmek⁷³ hem de geçmişten itibaren Hatay, su meselesi gibi sorunlar yaşadığı Türkiye'ye karşı bir koz elde edebilmektir.⁷⁴

⁷² Ümit Özdağ, **a.g.e.**, s.67.

⁷³ Oytun Orhan, "Ortadoğu'nun Düşman Kardeşleri : Suriye ve Irak", **Irak Krizi (2002 – 2003)**, Derleyenler : Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen, ASAM Yayınları, Ankara, 2003, s.175.

⁷⁴ Turan Yavuz, **a.g.e.**, s.97.

1980'li yılların başlarından itibaren bölgeye yerleşmeye başlayan PKK'nın faaliyetlerini takip eden Ankara yönetimi Şubat 1983'te İran ile gerçekleştirdiği savaşta zor anlar yaşayan Irak yönetimi ile Sınır Güvenliği ve İşbirliği Antlaşmasını imzalamış ve hemen ardından Nisan ayında da bu antlaşmaya dayanarak PKK unsurlarına karşı ilk operasyonunu gerçekleştirmiştir.⁷⁵ Türkiye'nin gerçekleştirmiş olduğu bu operasyonun hemen ardından KDP ile PKK arasında Temmuz 1983'te Şam'da '*KDP-PKK Dayanışma İlkeleri*' isimli bir antlaşma imzalanmış ve böylece bu iki oluşum aralarındaki münasebete bir resmiyet kazandırmışlardır. KDP yönetimi 1987 yılına gelindiğinde aralarındaki bu antlaşmayı feshettiğini açıklayınca PKK bu defa KYB ile ilişkisini geliştirmeye çalışmış ve 1989 yılında feshedilinceye kadar KDP ile imzaladığı belgeye benzer bir anlaşma da KYB ile imzalamıştır.⁷⁶

Irak'ın kuzeyine yerleşmiş olan PKK buradaki her iki Kürt unsurla da zaman zaman anlaşma sağlamış olmasına rağmen bu birlikteliklerini devam ettirememiştir. Bu noktadan sonra PKK ile Bağdat yönetimi ilgilenmeye başlamıştır. Irak'ın kuzeyine Suriye lideri Hafız Esad'ın yardımları ile yerleşen PKK 1988 yılında Bağdat yönetimi ile vardığı bir uzlaşma neticesinde KDP ve KYB'yi etkisiz kılarak bulunduğu bölgenin kendisine tahsis edilmesini sağlamıştır.⁷⁷ Bu uzlaşma neticesindedir ki Saddam İran'la varılan ateşkesin ardından Kürtlerin üzerine yürürken bir tek kaçmayan ve kamplarında kalmaya devam eden unsur PKK olmuştur.

Böylelikle vücut bulduğu Türkiye topraklarından kaçtığı 1980'li yılların başlarından itibaren Suriye liderinin Irak'a karşı kullanılabilecek bir unsur olarak kabul ederek Irak topraklarına yerleştirdiği PKK, artık Hafız Esad'ın düşüncesinin aksine bizzat bu toprakların sahibi tarafından işbirliği yapılabilecek bir örgüt haline gelmiştir.

⁷⁵ Ümit Özdağ, **a.g.e.**, s.47-48.

⁷⁶ Erol Kurubaş, **a.g.m.**, s.29.

⁷⁷ Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s.331.

V. KÖRFEZ SAVAŞI DÖNEMİ

Devlet Başkanlığı görevini Hasan el Bekr'den devraldığı 1979 yılının hemen akabinde İran ile 8 yıl sürecek bir savaşa girişen Saddam Hüseyin 1988 yılında bu savaşın artık anlamsızlaştığı bir noktada son bulmasının ardından kendisine yeni hedef olarak Kuveyt'i seçmiştir. Kuveyt her ne kadar İran – Irak Savaşı sırasında İran'ın rejim ihracı politikalarından ötürü tereddütsüz bir şekilde Irak'ı desteklemişse de savaş sonrası Irak ile olan ilişkileri gerilmeye başlamıştır. Irak yönetimi savaş sonrası Kuveyt'ten savaş sırasında aldığı borçların geri ödenmesi ve sınır anlaşmazlıkları gibi konularda Kuveyt'e karşı uzlaşmaz bir tavır sergilemiş, Kuveyt'i Rumeyla petrol bölgesinden petrol çalmak ile suçlamış ve en sonunda da Kuveyt'in zaten Irak'ın bir vilayeti olduğunu iddia etmiştir.⁷⁸ Irak bu suçlamalarının ve iddialarının ardından 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmiştir. İşgalin gerçekleştiği gün Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden bu işgalin sona erdirilmesi yönündeki 660 sayılı karar alınmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi bundan sonra kabul ettiği ekonomik ambargo, deniz ve hava ablukası gibi unsurları içeren kararlarının işgali sona erdirmemesi üzerine Irak'a 15 Ocak 1991 tarihine kadar Kuveyt'ten ayrılması için süre veren aksi taktirde ise BM'nin müdahale edeceğini belirten 678 sayılı kararı 29 Kasım 1990'da kabul etmiştir.⁷⁹ Irak'ın bu süre sonunda da Kuveyt'i boşaltmaması üzerine ABD öncülüğünde Irak'a karşı bir savaş başlatılmış ve bu savaş 27 Şubat 1991'de Irak'ın yenilgisi ile neticelenmiştir.

BM Güvenlik Konseyi kararları doğrultusunda Irak'ın Kuveyt'ten çıkarılması hedeflenen savaş öncesinde özellikle ABD tarafından Irak'ın zayıflatılması için Iraklı Şii ve Kürt gruplara ayaklanmaları yönünde çağrılar yapılmakta, Kürtlere yönelik 'Hür Irak'ın Sesi' isimli radyodan bu defa

⁷⁸ Mesut Özcan, **a.g.e.**, s.67-70.

⁷⁹ Türel Yılmaz, **a.g.e.**, s.277.

'müttefiklerinin' onların yanında olduğu ve yalnız bırakmayacaklarını belirten bildirimler okunmaktaydı.⁸⁰

ABD'nin kendilerini 1975 yılında yarı yolda bıraktığını çok iyi bilen Kürdistan Cephesi liderleri yine de kendilerine büyük zulüm uygulamış Saddam yönetimine karşı savaşın sona ermesinin hemen ardından ayaklanmışlardır. Güney bölgelerindeki Şii ayaklanmasını çok kanlı bir şekilde bastıran Saddam bu defa kuzeye yönelmiş ve Kürtlerin başlatmış olduğu bu ayaklanmayı da kısa sürede bastırmıştır. Saddam'ın yine kimyasal silah kullanması korkusunu taşıyan yaklaşık 2 milyon insan İran ve Türkiye sınırlarına dayanmıştır. Bu insanların bir kısmı İran ve Türkiye yönetimlerince kabul edilmişse de daha büyük bir kısmının sınırlarda bekliyor olması Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni yine harekete geçirmiş ve bu topluluğa insani yardım yapılmasını öngören 688 sayılı karar kabul edilmiştir.⁸¹

688 sayılı kararın hemen ardından bölgeye insani yardımlar gelmeye başlamış ancak bu yardımların tam anlamı ile gerçekleştirilemiyor olduğunun Türk makamlarınca dile getirilmesiyle birlikte bir 'tampon bölge' oluşturulması tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışma ABD'nin 10 Nisan'da Irak yönetimine 36. paralelin kuzeyinde hiçbir askeri faaliyette bulunmaması, askeri uçak ve helikopterler kullanmaması yönünde uyarıda bulunması ile başlattığı *Huzur Operasyonu (Operation Provide Comfort)* çerçevesinde artık hukuken Irak'ın sınırları içerisinde yer almasına rağmen fiili açıdan 36. paralelin kuzeyinde bir 'güvenli bölge' (*safe haven*) oluşturulmuş⁸² ve bu bölgenin güvenliği de ABD, İngiltere ve Fransa tarafından sağlanmaya başlamıştır.⁸³ Irak'ın kuzeyinde

⁸⁰ Turan Yavuz, **a.g.e.**, s.146-147.

⁸¹ Baskın Oran, **a.g.e.**, s.57-58.

⁸² Her ne kadar oluşturulan bu güvenli bölge 36. paralelin kuzeyini kapsıyorsa da bu hattın güneyinde kalan Süleymaniye şehri bu bölgeye dahil edilmişken hattın kuzeyinde kalan Musul, Telafer, Altınköprü gibi yoğun Türkmen nüfusa sahip şehirler bu bölgenin dışında bırakılmışlardır. Muzaffer Aslan, "Irak Milli Türkmen Partisi'nin Görüşleri", **Avrasya Dosyası Kuzey Irak Özel Sayısı**, Cilt:3, Sayı:1, İlkbahar 1996, s.221.; Abdullah Manaz, "Geçmişten Bugüne Kuzey Irak", **Stradigma Dergisi**, Sayı:1, Şubat 2003, <http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&no=106>, Erişim : 18 Ocak 2009

⁸³ Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s.318-319.

insani yardım temelinde oluşturulan bu '*güvenli bölge (safe haven)*' Irak'ın kuzeyinden Saddam Hüseyin korkusu ile kaçan insanların topraklarına geri dönmesini sağlamıştır. Fakat oluşturulan bu bölge sadece insani yardımlar boyutunda kalmamış ve burada yaşamakta olan kimi Kürt unsurlar ile bazı yabancı güçlerin politik çıkarları doğrultusunda şekillenip günümüze kadar uzanan bir neticeyi beraberinde getirmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL KÜRT YÖNETİMİ

I. KÜRT YÖNETİMİNİN ORTAYA ÇIKMASINI SAĞLAYAN ZEMİN

Kendi vilayeti olarak gördüğü Kuveyt'i İran – Irak savaşı esnasındaki tutumlarını da bahane göstererek işgal eden Bağdat yönetimi uluslararası barış ve güvenliğin tesisinden sorumlu BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu kararlar doğrultusunda oluşturulan koalisyon kuvvetleri tarafından yenilgiye uğratılmış ve Kuveyt işgali sona erdirilmiştir. Bu mağlubiyetin akabinde savaşın yaratmış olduğu otorite zayıflığını fırsat bilerek Irak sınırları içerisinde güneydeki Şii'ler ile kuzeydeki Kürtlerin gerçekleştirmiş oldukları ayaklanmalar Saddam Hüseyin yönetimi tarafından bastırılmıştır.

Geçmişte benzeri olaylar ile karşılaşan kuzeydeki Kürt nüfus henüz 3 sene öncesinde Bağdat yönetiminin kendilerine karşı girişmiş olduğu kimyasal silah saldırılarının korkusunu tekrar yaşayarak İran ve Türkiye sınırlarına doğru kaçmaya başlamışlardır. Saddam Hüseyin'in gerçekleştirdiği 'Enfal Harekatı' kapsamında kimyasal silah saldırılarına maruz kalan insanlara 1988 yılında yardım eden Türkiye 3 sene sonra 1991 yılında benzeri korkular ile sınırlarına yığılan insanlara daha önce yaşamış olduğu zorlukları da göz önüne alarak yardım etmek hususunda temkinli davranmıştır.⁸⁴ Bu bağlamda Türk siyaset yapıcılarının uluslararası ortamlarda geçmişte de olduğu gibi sınırlarına akın akın gelen bu insanlara Irak toprakları içerisinde bir bölge oluşturularak yardım edilebileceğini ifade etmeye başlamıştır. Bu noktadan sonra BM Güvenlik Konseyi'nin almış

⁸⁴ Burcu Bostanoğlu, *Türkiye – ABD İlişkilerinin Politikası*, İmge Kitabevi, Aralık 1999, s.408.

olduğu 688 sayılı karar dayanak alınarak Irak'a insani amaçla müdahale yapılabileceği gündeme gelmiştir.⁸⁵

ABD yönetiminin 10 Nisan tarihinde 36. paralelin kuzeyinde Irak'a uçuş yasağı getirmesinin ardından sınıra yığılmış olan insanlara daha rahat yardım götürmek ve onların geri dönüşlerini sağlamak amacıyla Türkiye sınırından başlamak üzere Irak'ın kuzeyinde 160 km uzunluğunda 50 km derinliğinde güvenliği ABD, İngiltere ve Fransa tarafından sağlanan bir 'güvenli bölge' oluşturulmuş ve böylece *Huzur Operasyonu (Operation Provide Comfort)* isimli operasyon hayata geçirilmiştir.⁸⁶ Bu operasyon çerçevesinde Saddam Hüseyin'den kaçmış olan insanlara yardımda bulunmak hedeflenmiştir. Nitekim bu hedefin gerçekleşmesinin ardından bölgeye yerleştirilmiş olan ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, Hollanda, İtalya, İspanya ve Kanada askerlerinden müteşekkil 14.447 kişilik askeri birlikler Irak sınırlarını Haziran ayı itibariyle yavaş yavaş terk etmeye başlamışlardır.⁸⁷ Ancak özellikle bölgede yaşayan insanların geri dönmelerinin tam anlamı ile güvenli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için bu geri çekilme işlemi, yerini farklı bir isim altında başka bir oluşuma bırakmıştır. Bu yeni oluşum Amerikan, İngiliz, Fransız ve İtalyan askerlerinden oluşan *Çekiç Güç (Poised Hammer)* isimli bir askeri birliğin Huzur Operasyonu'nu güvenli bir şekilde devam ettirebilmek için Türkiye ve Irak sınırları içinde 1991 yılı Haziran ayı ortalarından itibaren kalmaya devam etmesi şeklinde vücut bulmuştur.⁸⁸

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana tüm dünya siyasi ortamını şekillendiren Soğuk Savaş olgusunun diğer cephesini temsil eden SSCB'nin artık yavaş yavaş tarih sahnesinden silinmeye başladığı bir ortamda NATO

⁸⁵ Enver Bozkurt, "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Irak ile İlgili Kararlarının Değerlendirilmesi", *Stradigma Dergisi*, Sayı:11, Aralık 2003, <http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&no=11>, Erişim:18 Ocak 2009

⁸⁶ Baskın Oran, *a.g.e.*, s.66.

⁸⁷ Baskın Oran, "Uluslararası ve İç Hukukta Çekiç Güç'in Yasal Dayanakları Sorunu", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt : 50, Sayı : 3, 1995, s.259.

⁸⁸ Mustafa Sıtkı Bilgi, "Türk – Irak İlişkilerinin Tarihsel Boyutu (1534-2002)", *Irak Krizi (2002-2003)*, ASAM Yayınları, Ankara, 2003, s.230.

üyesi ülkelerin askeri unsurlarının Irak'ın toprak bütünlüğünü göz ardı ederek böylesi bir girişimde bulunması Ortadoğu coğrafyasında 1990'lı yılların başlarından itibaren Irak temelli değişimlerin yaşanacağını ilk emareleri olarak karşımıza çıkmıştır. Nitekim bundan sonraki süreçte başta topraklarında Kürt unsur barındıran bölge ülkeleri Türkiye, İran ve Suriye olmak üzere diğer ilgili ülkelerin de takip ettikleri politikalarda Çekiç Güç'ün hareket alanı olarak kabul edebileceğimiz Irak'ın kuzeyinde yaşamakta olan Kürt unsurlar çok daha büyük bir öneme sahip olmaya başlamışlardır.

Irak'ın Kuveyt işgali sırasında ayaklanmış olan kuzeydeki Talabani ve Barzani önderliğindeki Kürt unsurlar ayaklanmalarının temellerini atabilmek ve başarıya ulaşmasını sağlayabilmek için Kuveyt'in işgalinden bir hafta sonra 10 Ağustos 1990 tarihinden itibaren kendilerini ayaklanmaya teşvik eden ABD'de görüşmeler yapmaya başlamışlardır.⁸⁹ Bu görüşmeler neticesinde tam anlamı ile destek görememişlerse de Irak'taki otorite zayıflığından faydalanarak ayaklanmalarını sürdüren Kürt unsurlar tıpkı 1975 yılında olduğu gibi yine ABD'nin onları Bağdat yönetimi karşısında yalnız bırakması sonucu ile karşı karşıya kalmışlardır. Irak'a müdahale eden koalisyon kuvvetlerinin öncüsü konumundaki ABD, bu ayaklanmaların başarıya ulaşması halinde zayıflayan Irak'ın yerine bölgede İran ve Suriye gibi 'batı dostu' olmayan ülkelerin güçlenmesi, böylece bölgede hiç de arzu etmedikleri bir şekilde siyasi ve askeri istikrarsızlığın ortaya çıkması ve Saddam Hüseyin rejiminin yerini alabilecek güvenilir bir alternatifi olmaması gibi etkenleri de dikkate alarak Bağdat yönetiminin Şii ve Kürt ayaklanmalarını şiddetli bir şekilde bastırmasını sadece seyretmiştir.⁹⁰

Körfez Savaşı sonrası Kürt unsurların gerçekleştirmiş olduğu ayaklanmanın bastırılmasının ardından bir taraftan kimyasal silah korkusu ile

⁸⁹ Bu görüşmeleri geçmiş dönemde de Molla Mustafa Barzani'nin 'dışişleri bakanı' gibi görev yapan İngilizceyi çok iyi bilen Celal Talabani, o sıralarda ABD Senatosu Dış İlişkiler Komitesi üyesi olan yakın dostu Peter Galbraith aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Peter Galbraith, **a.g.e.**, s.48-49.

⁹⁰ Nasuh Uslu, 'Körfez Savaşı ve Amerika'nın Politikaları', **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:54, Sayı:3, 1999, s.188.

Irak'tan Türkiye ve İran sınırlarına kaçış başlarken diğer taraftan da Bağdat yönetimi ile Kürt unsurlar arasında savaş sonrası oluşan yeni koşullar ile ilgili görüşmeler yapılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda Enfal Harekatı sonrası Irak'ın kuzeyindeki neredeyse bütün Kürt oluşumlarının birleşerek kurdukları Kürdistan Cephesi adına bir heyet ile Saddam Hüseyin arasında müzakereler başlamıştır. Bu görüşmelerde Kürdistan Cephesi, geçmişte yine bizzat Saddam Hüseyin'in altına imza attığı 1970 Özerklik Antlaşmasına nazaran daha ileri bazı hakları içeren bir tasarıyı Saddam Hüseyin'e sunmuştur.⁹¹ Gerçekleştirilen bu görüşmeler sonrasında zaman zaman mutabakata varıldığı açıklanmışsa da bu mutabakatlar hayata geçirilememiştir. Molla Mustafa Barzani önderliğinde sürdürülen mücadele dönemlerinden itibaren Kürt unsurların talebi olan özerklik üzerinden gerçekleştirilen bu görüşmelerde tıpkı daha önce çatışma konusu haline gelen bu özerk yapının sınırları meselesinde olduğu gibi tekrar anlaşmazlıklar söz konusu olmuştur. Kürt unsurlar özellikle petrol zengini Kerkük'ün kendi özerk yapıları içinde olmasını isterlerken Bağdat yönetimi 1974'te olduğu gibi böyle bir isteği kabul etmeyince görüşmeler Ağustos 1991 tarihi itibarıyla sona ermiştir.⁹² Bundan sonraki süreçte düşük yoğunluklu da olsa Kürt unsurlar ile Bağdat yönetimi arasında çatışmalar gerçekleşmeye başlamıştır.

Kürdistan Cephesi'nin Saddam Hüseyin ile gerçekleştirmiş olduğu görüşmelerin o dönemin koşulları altında çok farklı etkenlere bağlı olarak şekillendiği görülmektedir. Körfez Savaşı bahanesi ile özellikle ABD'nin teşviki neticesinde ayaklanan Kürt unsurlar yalnız bırakılmalarının ardından baş başa kaldıkları Saddam Hüseyin ile masaya oturmak zorunda kalmışlardır. Kürt unsurlar ile Saddam Hüseyin arasındaki görüşmelerin başladığı tarih olan Nisan 1991'de ABD öncülüğünde Irak'ın kuzeyinde bizzat yabancı askeri unsurlar insani yardım faaliyetlerinin güvenliğini tesis etmek maksadı ile yerleşmiş vaziyetlerdi. Bölgede bulunan yabancı askeri kuvvetlerden kendilerine dayanak bulan Kürt unsurlar Saddam Hüseyin'e

⁹¹ A. Nazmi Çora, **Kürt Sorununun Geleceği**, Q-Matris Yayınları, Mart 2004, İstanbul, s.144

⁹² Ümit Özdağ, **a.g.e.**, s.85.,A. Nazmi Çora, **a.g.e.**, s.144.

karşı uzlaşmaz bir tavır seğilemekte bir çekince görmemişlerdir. Hatta Celal Talabani yakın dostu olan o dönem itibariyle ABD Dış İlişkiler Komitesi üyesi Peter Galbraht ile 30 Mart'ta Dohuk kentinde gerçekleştirmiş olduğu görüşmede müzakerelerde Saddam'a karşı tavırlarının nasıl şekilleneceğini şu ifadeler ile belirtmiştir: *'Dış yardım alacaksak asla anlaşmaya yanaşmayacağız. Bu konuda hiç umudumuz yoksa anlaşmayı reddedemeyiz.'*⁹³ İşte bu cümleler aslında Irak'ın kuzeyindeki Kürt hareketinin tarihi geçmişi ile birlikte günümüze kadar uzanan serüvenini özetlemektedir. Molla Mustafa Barzani döneminde de daha önce bahsedildiği gibi dış destek olgusu ile birlikte hareket kabiliyeti artan ancak bu destekleri sağlayan ülkelerin sahip oldukları politik çıkarları doğrultusunda yeri geldiğinde hiç tereddüt edilmeden kaderlerine terk edilen Kürt unsurlar 20. yy.'ın sonlarına yaklaşıl döneminde de yine aynı şekilde davranmaya devam etmişlerdir.

Kürt unsurlar ile Saddam Hüseyin arasındaki görüşmelerin Ağustos ayı itibariyle sona ermesinin ardından Kürtlerin fiili olarak egemen oldukları şehirlerde bazı değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. Saddam Hüseyin yönetimi Ekim ayı başlarından itibaren Kürtlerin elinde bulunan şehirlere mali, idari ve ekonomik açıdan yapılan yardımları kesmiş, buralarda bulunan kamu görevlilerini geri çağırılmış ve böylece bi'nevi Irak sınırları içinde Kürtlerin bulunduğu bölgeleri tecrit etmeye çalışmıştır.⁹⁴ Bağdat yönetiminin bu tecrit girişimi kendi düşünmüş olduğu neticeleri beraberinde getirmemiş aksine yönetimini elinde bulundurduğu şehirleri de kaybetmesine neden olacak bir stratejik hata silsilesi yaratmıştır.⁹⁵

Özellikle İran- Irak Savaşı sırasında sık sık cephe değiştiren ve esen savaş rüzgarının yönüne göre konum belirleyen Kürt unsurların tekrar böylesi bir süreci yaşayarak uzlaşmaya yanaşacağını varsayan Saddam Hüseyin politikası başarılı olamamıştır. Saddam Hüseyin başarılı olamamasının

⁹³ Peter Galbraht, **a.g.e.**, s.58.

⁹⁴ Mazin Hasan, "Irak Kürtlerinin Bitmeyen Kavgası", **Irak Krizi (2002-2003)**, ASAM Yayınları, Ankara, 2003, s.65.

⁹⁵ Ümit Özdağ, **a.g.e.**, s.92-93.

ardından Kürtlerin bir kaos ortamına girerek Bağdat yönetimine muhtaç olacakları öngörüsü ile bölgeden askeri birliklerini çekmiş, hatta Kürt hareketinin her zaman içine düştüğü bölünmüşlüğü sağlayabilmek için 1992 yılı Şubat ayına kadar KDP lideri Mesut Barzani ile görüşmelere de devam etmiş ancak tahmin ettiği hiçbir gelişmenin gerçekleşmesini sağlayamamıştır.⁹⁶ Aksine bu durum ters bir etki yaratarak Kürtlerin kendi yönetimlerini inşa etmelerine yol açmıştır.⁹⁷

A. ABD Etkisi

Henüz SSCB'nin resmen ortadan kalkmadığı Ağustos 1990 – Nisan 1991 tarihleri arasında yaşanmış, Soğuk Savaşın son ciddi bunalımı olma özelliğini taşıyan Körfez Savaşı'nın hemen ardından bu savaşta koalisyon kuvvetlerinin lideri konumundaki ABD yönetimi Ağustos ayında hazırlamış olduğu 'Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde bundan sadece üç yıl öncesinde hayal dahi edilemeyecek yeni bir döneme girildiğini, tarihin önlerine serdiği fırsatların ciddi bir şekilde değerlendirileceğini, devam eden tehlikelerin de göz ardı edilmeyeceğini, ABD'nin dünyayı siyasal, ekonomik ve askeri açıdan etkileyebilecek tek küresel güç olduğunu, dünyanın tüm güvenlik sorunlarını çözecek 'dünya jandarması' olamayacaklarını ama bunun yanında zor durumda kalan ülkelerin yardım için yüzlerini çevirebilecekleri bir ülke konumunda olabileceklerini belirterek⁹⁸ bu yeni dönemde izleyecekleri politikanın temel çerçevesini çizmişlerdir. ABD'nin Soğuk Savaş gibi uzun soluklu bir sürecin sona ermesinin ardından uygulamaya koymayı planladığı bu stratejisinin açık amacı Sovyetler sonrası dönemde tüm dünya üzerinde nüfuza sahip bir ülke konumuna gelmek olarak belirmiştir.

⁹⁶ Ofra Bengio, "Irak'ın Toprak Bütünlüğü Tehdit Altında", Çeviren : Cahide Ekiz, **Avrasya Dosyası, Kuzey Irak Özel**, Cilt : 3, Sayı : 1, 1996, s.65.

⁹⁷ Carole A. O'Leary, "The Kurds of Iraq : Recent History, Future Prospects", **Middle East Review of International Affairs Journal**, Volume : 6, No : 4, December 2002, <http://meria.idc.ac.il/journal/2002/issue4/jv6n4a5.html>, Erişim : 10 Ocak 2009,

⁹⁸ Çağrı Erhan, "Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güvenlik Algılamaları", **Uluslar arası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Editörler : Refet Yinanç, Hakan Taşdemir, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002, s.64-65.

ABD'nin 1991 yılı Ağustos ayında hazırlamış olduğu bu stratejinin Ortadoğu coğrafyasına ve daha da özeldir Irak'a yansımaları olduğu ise konumuz açısından çözümlenmesi gereken bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim evvela Irak'ın içine düştüğü durum, sonrasında ise bu tez'in konusunu teşkil eden Irak'ın kuzeyindeki Kürt unsurların günümüz itibariyle de sahip oldukları konumlarının temelleri bu dönem içerisinde atılmıştır. Strateji üzerinden bir kodlama işlemi yaptığımız taktirde 'tarihin önlerine sermiş olduğu fırsatlar' olarak SSCB'nin artık olmaması ABD'nin Ortadoğu coğrafyasında özellikle Arap yönetimlerinde etkili olan Sovyet etkisi ile mücadele etmeyeceği anlamına gelmektedir. Bu bağlamda geçmişte zaman zaman SSCB ile sıkı ilişkiler içine giren Irak, Kuveyt işgaline karşı askeri müdahale ile karşılık veren batılı devletler karşısında dirsek teması kurabileceği güçlü bir unsurdan mahrum kalmıştır.

Stratejide 'devam eden tehlikeler' olarak nitelendirilebilecek olan unsurlar ile Ortadoğu coğrafyasında özellikle batılı güçler ile bir ortak paydada yer alamayan Suriye ve İran yönetimleri resmedilmektedir. ABD'nin dünyayı ekonomik, siyasi ve askeri açıdan etkileyebilecek tek küresel güç olarak belirtilmesi ise Kuveyt'i işgal ederek dünya ispatlanmış petrol rezervlerinde en büyük paya sahip Ortadoğu coğrafyasında⁹⁹ istikrarsızlık yaratan Irak'a karşı gerek BM Güvenlik Konseyi'nde alınan kararlara öncülük etmesi gerek Irak'a karşı oluşturulan koalisyon kuvvetlerinin lideri konumunda olması ve gerekse de BM'den ayrı bir şekilde Irak'ın kuzeyinde Kürtlerin ve Kürtlere sağlanacak yardımların güvenliğini tesis etme gayesi ile Irak ve Türkiye topraklarına yerleşen askeri güç içinde de öncü konumunda olması stratejinin bölgeye yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yine stratejide belirtilen 'dünyanın tüm güvenlik sorunlarını çözecek dünya jandarması olamayacaklarını ama bunun yanında zor durumda kalanların yardım için yüzlerini çevirebilecekleri bir ülke olabilecekleri' ifadesi

⁹⁹ M. Vedat Gürbüz, 'Petrol, Petrol Politikaları ve Ortadoğu : Global Politikaların Bölgesel Yansımaları ve Irak Savaşı', **Avrasya Dosyası Enerji Özel Sayısı**, Cilt : 9, Sayı : 1, 2003, s.134.

ile de aslında Körfez Savaşı'nda ve sonrasında yürütülen ABD politikası resmedilmiştir. Irak'ın dünya petrolü açısından son derece büyük bir öneme sahip Basra Körfezi'ndeki Kuveyt'i işgal etmesine ABD çok büyük tepki göstermiş ve Irak'ı BM Güvenlik Konseyi kararları aracılığıyla anında cezalandırmıştır. Savaş sonrasında ise Ortadoğu coğrafyasında başta Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak olmak üzere bazı ülkeleri kendi politikaları bağlamında etkileyebilmek için zor durumda kalmış olan Kürt unsurlara yardım etmiştir. Böylece ABD kendi strateji belgesinde ifade ettiği gibi zor durumda kalanlara yardım etmiş ancak diğer taraftan da politik çıkarları doğrultusunda bölge üzerinde kendisine küçük bir müttefik yaratmıştır.

II. FİİLİ KÜRT YÖNETİMİNİN KURULUŞU

Körfez Savaşı sonrasında ABD başkanı Bush'un bizzat ağzından çıkan isyana teşvik söylemleri ile birlikte Irak'ın kuzeyinde ayaklanan Kürt unsurlar Saddam Hüseyin'in Şiileri kanlı bir şekilde bastırmasının ardından büyük bir korku içerisinde ayaklanmadan vazgeçerek Türkiye ve İran sınırlarına akın etmiş ve daha sonra kendileri için bölge dışı ülkeler tarafından hayata geçirilen Huzur Operasyonu çerçevesinde yerleşim alanlarına geri dönebilmişlerdir. Bundan sonraki süreçte artık Bağdat yönetimine karşı kendilerini güvence altına alma gayretleri sarf eden Kürt unsurlar her ne kadar ilk önce Saddam Hüseyin ile görüşmeler gerçekleştirmişse de bu görüşmelerin olumlu neticelenmemesinin¹⁰⁰ ardından artık yönünü kendilerine güvenli bir ortam temin eden ülkelere dönmüşlerdir.* Zaten Irak'ın kuzeyinde Saddam Hüseyin'in de stratejik bir hatası neticesinde bölgeden elini çekmesi ile birlikte Kürtler fiilen egemen oldukları topraklarda siyasi bir oluşum meydana getirmek için girişimlere başlamışlardır.

¹⁰⁰ Erol Kurubaş, "Irak'ta Kürt Ayrılıkçılığı...", s.135.

* Görüşmelerin olumlu neticelenmemiş olmasında şüphesiz, daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi bizzat KYB lideri Celal Talabani'nin ağzından aktarılan 'Dış yardım alacaksak asla anlaşmaya yanaşmayacağız. Bu konuda (dış yardım) hiç umudumuz yoksa anlaşmayı reddedemeyiz' söyleminin etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Bağdat yönetiminin ülkenin kuzeyinde egemen olarak bulunmaması, 36. paralelin kuzeyinde yabancı ülke askeri birliklerince korunan bir güvenli bölgenin varlığı gibi etkenler ve bir önceki bölümde de izah edildiği gibi Irak'ın ve uluslararası ortamın içinde bulunduğu siyasi koşulların elverdiği bir ortamda Irak'ın kuzeyindeki Kürt unsurlar kendilerine siyasi bir otorite kurma konusunda bir fırsat yakalamışlardır. Böylesi bir niyet çerçevesinde hareket eden Kürt unsurlar diğer Saddam Hüseyin muhalifi Iraklı unsurlar ile birlikte Suriye'nin başkenti Şam'da bir toplantı gerçekleştirmişlerdir. Geçmiş dönemde de Iraklı Kürt unsurlar ile temasa geçmiş olan Hafız Esad idaresindeki Suriye'nin başkenti Şam'da gerçekleştirilen bu toplantı neticesinde Nisan ayı içerisinde Irak'ın kuzeyinde Kürt unsurların yasal açıdan olmasa da fiili açıdan egemen oldukları kendi bölgelerinde bir yönetim oluşturabilmek için bir seçim yapılması, güvenlik birimleri oluşturabilmeleri ve tüm bunları Irak'tan ayrılmadan gerçekleştirmeleri kararlaştırılmıştır.¹⁰¹ Her ne kadar yapılması planlanan seçim için Nisan ayı belirlenmişse de seçim ile ilgili bazı teknik konularda aksaklıkların ortaya çıkması¹⁰² ve Kürtlerin hem kendi aralarındaki görüşmelerde hem de Bağdat yönetimi ile gerçekleştirilen görüşmelerde tam bir fikir birliği sağlanamamış olmasından ötürü seçim tarihi birkaç kez ertelenerek nihayetinde 19 Mayıs 1992 tarihinde gerçekleştirilmiştir.¹⁰³

Irak Kürtlerinin 19 Mayıs 1992 tarihinde gerçekleştirmiş oldukları seçim neticesinde öngörülen 105 sandalyeli mecliste %7'lik seçim barajını aşan Mesut Barzani liderliğindeki KDP almış olduğu %45.5 oy oranıyla 50 sandalye, Celal Talabani liderliğindeki KYB almış olduğu %43.61 oy oranıyla 50 sandalye ve barajı aşamamalarına rağmen Kürdistan Cephesi'nin 8

¹⁰¹ Erol Kurubaş, "Irak'ta Kürt Ayrılıkçılığı...", s.136.; Kıvanç Galip Över, **Vaadedilmiş Topraklarda Ölüm Kokusu Kuzey Irak Dosyası**, Papirüs Yayınları, İstanbul, 1999, s.128.

¹⁰² Seçim esnasında usulsüzlüklerin önüne geçmek amacıyla her seçmenin parmağına sürülecek olan mürekkeplerin Almanya'dan getirilip Türkiye üzerinden bölgeye nakledilmesi hususunda sorun çıkması üzerine seçimler 2 gün daha ertelenmiştir. Turan Yavuz, **a.g.e.**, s.244

¹⁰³ Bu noktada iki başlı bir yapı görüntüsü çizen Irak Kürtleri arasında gelecekteki konumları hakkında sergileyecekleri tavra karşı Saddam Hüseyin'in nasıl bir tepki vereceği hususunda tereddütler yaşadıklarını ve bu tereddütlerinin seçim tarihini bu kadar ötelediğini belirtebiliriz. Kıvanç Galip Över, **a.g.e.**, s.129.

Nisan'da almış olduğu bir karar doğrultusunda Hristiyan Kürtler de 5 sandalye elde etmişlerdir.¹⁰⁴ Bağdat yönetiminin yasa dışı ilan ettiği bu seçime her ne kadar 967.229 kişi katılmışsa da¹⁰⁵ Irak'ta yaşamakta olan Türkmenler bu seçimlere 'Seçime yalnız Kürdistan vatandaşları katılabilir' şeklindeki koşul gerekçesi ile katılmamışlardır.¹⁰⁶ Türkmenlerin bu seçimlere katılmamış olması bir yönüyle Türkiye'nin Irak'ın toprak bütünlüğünü savunan politikasına destek mahiyetinde Kürtlere meşruiyet kazandırmama amacıyla yapılan bir hareket olarak değerlendirilebileceği gibi uzun vadeli bakıldığında da Irak'ın kuzeyindeki ikinci en büyük nüfusa sahip unsur olarak seçime katılmamalarından dolayı süreçten dışlandıkları şeklinde de değerlendirilebilir.¹⁰⁷ Bunun yanı sıra özellikle Türkiye'nin tepkisini çekmemek amacıyla PKK terör örgütünün yan kuruluşu olma özelliğini taşıyan Kürdistan Özgürlük Partisi (PAK) 'nin de seçimlere girmesi engellenmiştir.¹⁰⁸

19 Mayıs tarihinde gerçekleştirilen seçimlerin ardından oluşturulan meclis ilk toplantısını Erbil'de Saddam Hüseyin'in yaptırdığı meclis binasında 4 Haziran 1992 tarihinde gerçekleştirmiş ve üyeler 'Kürdistan halkını ve topraklarını koruyacakları' yönünde yemin ederek görevlerine başlamışlardır.¹⁰⁹ Tam bir ay sonra 4 Temmuz 1992 tarihinde ise Basra Üniversitesi Felsefe Bölümünde Profesör olan KYB üyesi Fuad Masum başbakanlığında ilk hükümet kurulmuş¹¹⁰ ve varılan anlaşma gereğince meclis başkanlığına da KDP üyesi Cevher Salim seçilmiştir¹¹¹ Erbil'de toplanan mecliste kurulan bu hükümet bir koalisyon hükümeti niteliğinde olup

¹⁰⁴ 'Session Minutes, First Term 1992', <http://www.kurdistan-parliament.org/default.aspx?page=sitecontents&c=Parliament-History1992>, Erişim:8 Ocak 2009

¹⁰⁵ 'Session Minutes...'

¹⁰⁶ Michael M. Gunter, "A de facto Kurdish State in Northern Iraq", *Third World Quarterly*, Cilt 14, No. 2, Haziran 1993, s. 299.

¹⁰⁷ Mazin Hasan, "Türkmenler,Türkiye ve Irak : Körfez Savaşı'ndan Irak'ın İşgaline Türkmenlerin Durumu", *Avrasya Dosyası Yeniden Yapılanan Ortadoğu Özel Sayısı* , Cilt : 9, Sayı : 4, Kış 2003, s.177.

¹⁰⁸ Erol Kurubaş, "Irak'ta Kürt Ayrılıkçılığı...", s.136.

¹⁰⁹ Ümit Özdağ, *a.g.e.*, s.100.; Hakkı Öznur, *a.g.e.*, s.342.; Mazin Hasan, "Irak Kürtlerinin...", s.66.

¹¹⁰ Hakkı Öznur, *a.g.e.*, s.342.

¹¹¹ Kıvanç Galip Över, *a.g.e.*, s.132.

17 bakanlıktan oluşmuş ve bu bakanlıklardan 7'si KDP üyelerine, 7'si KYB üyelerine geriye kalan 3 bakanlık koltuğu ise Emekçiler Partisi, Demokratik Asuri Hareketi ve Irak Komünist Partisi'nden birer üyeye tahsis edilmiştir.¹¹²

Bir hükümetin kurulmuş olması ile birlikte uluslararası hukuk sistemi içerisinde bir devletin kurucu ögesi olma özelliğini taşıyan üç unsurdan (toprak, insan topluluğu ve siyasi yönetim) birini ifade eden 'başka bir otoriteye bağımlı olmayan siyasi yönetim' koşulu da¹¹³ Iraklı Kürtler açısından gerçekleşmiştir. Iraklı Kürt unsurlar buldukları ortamın kendilerine sağlamış olduğu fırsatlardan istifade ederek bir taraftan bir devlet olabilmenin gereklerini yerine getirirken diğer taraftan da nasıl bir yapıya sahip oldukları veya olacakları hususunda tam ve kesin ifadelerin yerine daha muğlak bir karakter yapısı çizmişlerdir. Nitekim kurulan hükümetin başbakanı olan Fuad Masum, hükümeti kurduğunun ertesini günü yani 5 Temmuz 1992 tarihinde '*Geldiğimiz nokta ne özerklik ne de bağımsızlıktır. İkisinin ortasında bir yerdeyiz. Nereye doğru gideceğimizi zaman gösterecek*' demiştir.¹¹⁴ Hiçbir birim tarafından tanınmamış olarak kurulan bir hükümetin başbakanı olan bir ismin sarf etmiş olduğu bu cümle o dönem itibarıyla Iraklı Kürt unsurların içinde buldukları karmaşık yapıyı gözler önüne sermektedir.

Geçmiş tarihlerde Bağdat yönetimlerine karşı vermiş oldukları mücadelelerinde özerk bir yapı elde etmeye çalışan Iraklı Kürtler 20.yy.'ın sonlarında uluslararası ortamın onlara sağlamış olduğu fırsatlar doğrultusunda artık şartlar elverdiği oranda daha önceki hedeflerinden farklı bir şeyler elde etmeye yönelmişlerdir. Kürt unsurların böyle bir tavır içine girmelerine rağmen günümüze kadar uzanan süreç içinde bağımsızlık gibi bir yapıya kavuşmamış olmalarında şüphesiz kendilerinin bir anda böylesi bir noktaya ulaşmasını sağlayan unsurların Irak Kürtleri için bağımsızlık

¹¹² Bakanlıkların listesi için bkz : Michael M. Gunter, **a.g.m.**, s.304.

¹¹³ Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003, s.147.

¹¹⁴ Ümit Özdağ, **a.g.e.**, s.100.

olgusunun bölge genelinde takip ediyor oldukları politikalara uygun düşmemesi gibi bir etken en büyük etkiye sahip olmuştur/olmaktadır.

Iraklı Kürtlerin Bağdat yönetimine karşı en büyük hamisi görüntüsündeki ABD yönetimi Körfez Savaşı sırasında ve sonrasında takip etmiş olduğu Irak'ın toprak bütünlüğü politikası çerçevesinde Kürtlerin bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasını olumlu karşılamamıştır. Bu bağlamda ABD'nin takip etmiş olduğu temel politika Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması ancak Saddam Hüseyin'in yönetimden uzaklaştırılarak yerine batı yanlısı Sünni bir rejimin mevcudiyetinin sağlanmasıydı.¹¹⁵ ABD Soğuk Savaş'ın sona erip yeni bir düzenin ortaya çıkmaya başladığı bir ortamda bu şekilde beliren politikası ile Irak'ı parçalamak yerine onu BM'nin de almış olduğu kararların desteğiyle kontrol altında tutarak kendisine biçmiş olduğu yeni rolü çerçevesinde dünya genelinde ve bölge özelinde bu role muhalif olabilecek Rusya, Avrupa ve İran gibi güçleri bertaraf etmek istemiş ve bunun ardından gelen süreç içerisinde de olası istikrarsızlık durumlarına karşı kontrolü kaybetmemek için Irak ve ona komşu ülkeler nezdinde etki alanı oluşturmaya çalışmıştır.¹¹⁶

Gerçekleştirmiş oldukları seçimlerin ardından sahip oldukları statü hususunda karmaşık bir görüntü çizen Iraklı Kürt unsurlar bu konularını ABD öncülüğünde sağlanan güvenlik şemsiyesi altında pekiştirmeye çalışmışlardır. Daha önce Suriye'nin başkenti Şam'da yapmış oldukları toplantının ardından 16-19 Haziran 1992 tarihinde Viyana'da diğer Irak muhalifi unsurlarla birlikte Irak Ulusal Kongresini (INC) teşkil eden¹¹⁷ Kürtler bir sonraki toplantıları olan 23-27 Eylül 1992 tarihli Selahaddin şehrindeki toplantıda 19 Mayıs'ta gerçekleştirmiş oldukları seçimin Irak'ın toprak bütünlüğünü tehdit etmediğini belirtmişler ve Viyana'da alınan kararlar

¹¹⁵ Nasuh Uslu, **a.g.m.**,s.189.

¹¹⁶ Ramazan Gözen, "ABD'nin Irak'ı İşgali : Yeni Muhafakar/Demokratik Emperyalist Bir Proje", **II. Körfez Savaşı**, Derleyenler:Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, Platin Yayınları, Ankara, 2006, s.36-37.

¹¹⁷ Hasan Yılmaz, "Irak'ta Muhalefet ve ABD'nin Irak Politikası", **Avrasya Dosyası Irak Özel Sayısı**, Cilt : 6, Sayı : 3, Sonbahar 2000, s.84

doğrultusunda diğer Saddam muhalifi unsurların Iraklı Kürtlerin kendi idarelerini seçme yönündeki tavırlarını desteklemelerini sağlamışlardır.¹¹⁸ Bu bağlamda Iraklı Kürtler kendi statülerini ifade etmek amacıyla 4 Ekim 1992 tarihinde Erbil'deki meclis binasında federal bir devletin parçası olarak kabul ettikleri 'Kürdistan Federe Kürt Devleti'ni ilan etmişlerdir.¹¹⁹ Böylesi bir ilan hukuki açıdan hiçbir geçerlilik taşımamaktadır. Nitekim ne Irak bir federasyon yapısına sahiptir ne de Kürtler üniter bir Irak devleti bünyesinde yasal olarak federe bir birim oluşturabilme hakkına sahiptirler.¹²⁰ Hukuki bir geçerliliği bulunmayan bu 'federe devlet' ilanı ile birlikte Irak'ın kuzeyinde yaşamakta olan Kürtler geçmiş dönemlerde uğruna silahlı mücadele verdikleri özerklik hedeflerinden vazgeçip bunun yerine artık bağımsızlık yolunda bir taktik olarak da nitelendirilebilecek¹²¹ federasyon talebini kendilerine yeni bir hedef olarak belirlemişlerdir.

19 Mayıs 1992 tarihinde gerçekleşen seçim ve 6 ay sonrasında ilan etmiş oldukları federe devlet statüsü sonrasında Irak'ın kuzeyinde yaşamakta olan Kürtler daha önce de belirtildiği gibi ABD'nin Bağdat yönetimine karşı sağlamış olduğu güvenlik çerçevesinde hızlı bir şekilde her türlü idari organlarını kurmaya başlamışlardır. Her ne kadar BM kararları doğrultusunda Irak'a uygulanan ekonomik ambargo ve bunun yanında Bağdat yönetiminin kuzeye uyguluyor olduğu ambargo¹²² etkiliyor olsa da özellikle Türkiye sınırındaki Habur sınır kapısından elde edilen gelirler ile yasal olmayan yöntemlerle elde edilen gelirler sayesinde Iraklı Kürtler bu kurumsallaşma mücadelelerinde maddi yönden bir sıkıntı yaşamadan yollarına devam etmişlerdir. İlan etmiş oldukları federe devleti KDP'nin etkin olduğu Türkiye

¹¹⁸ Irak Ulusal Kongresi tekrar Ekim ayı sonlarında toplanmış ve bu toplantıda Saddam Hüseyin'in devrilmesi doğrultusunda KDP lideri Mesut Barzani, Suriye'de yaşayan eski bir sünni general olan Hasan el Nakip ve Bağımsız İslam Partisi lideri Muhammed Bakr el Ulum'dan oluşan bir Başkanlık Konseyi'nin ve 27 üyeden oluşan bir Geçici Irak Hükümeti'nin kurulması kararlaştırılmıştır. Baskın Oran, **a.g.e.**, s.171.; Kıvanç Galip Över, **a.g.e.**, s.136-140.

¹¹⁹ Michael M. Gunter, **a.g.m.**, s.311.

¹²⁰ Ümit Özdağ, **a.g.e.**, s.111.

¹²¹ Erol Kurubaş, "**Irak'ta Kürt Ayrılıkçılığı...**", s.141.

¹²² Gareth Stansfield, Robert Lowe, Hashem Ahmadzadeh, "The Kurdish Policy Imperative", **Chatham House Middle East Programme**, December 2007, http://www.chathamhouse.org.uk/files/10685_bp1207kurds.pdf, s.4. Erişim:23 Aralık 2008

sınırındaki Dohuk, KYB'nin etkin olduğu İran sınırındaki Süleymaniye, her iki partinin yanısıra Türkmenlerin de etkin olduğu Erbil ve henüz elde edemedikleri Irak'ın kontrolü altındaki Kerkük vilayetlerinden müteşekkil olarak kabul eden Iraklı Kürt unsurlar Kerkük hariç diğer vilayetlerde hızlı bir şekilde idari mekanizmalarını kurmaya başlamış ve bu bağlamda idari yapılanmalarını gerçekleştirerek vali, kaymakam ve emniyet müdürü gibi yöneticilerini hemen atamışlardır.¹²³

Iraklı Kürt unsurların kendilerini federe bir yapı olarak ilan etmeleri ve hızlı bir şekilde devlet olma yolunda ilerlemeleri kendi bünyelerinde Kürt nüfus barındıran bölge ülkelerini tedirgin etmiştir. Bölge genelinde Irak ile birlikte çok sayıda Kürt unsuru bünyesinde barındıran İran, Suriye ve Türkiye bundan sonraki süreç içerisinde Irak'ın kuzeyinde oluşan ve hızlı bir gelişme kaydeden oluşuma karşı olduklarını gerçekleştirdikleri üçlü toplantılarla beyan etmişlerdir.¹²⁴ Bu toplantıların ilki 14-15 Kasım 1992 tarihinde Ankara'da Türkiye dışişleri bakanı Hikmet Çetin, Suriye dışişleri bakanı Faruk el Şara ve İran dışişleri bakanı Ali Ekber Velayeti arasında gerçekleşmiş ve altına imza atmış oldukları bildiride; Irak'ın siyasi yapısının sadece tüm Irak halkının demokratik haklarını kullanmaları doğrultusunda bir değişime uğrayabileceğini belirterek bağımsız bir Kürt devletine karşı olduklarını, bölgede cereyan eden terör olaylarını kınayarak da özellikle Irak'ın kuzeyindeki boşluktan istifade eden başta PKK terör örgütü olmak üzere bu tür oluşumlara karşı birlikte mücadele ederek bölgelerinde barış ve istikrarı sağlama gayreti içinde olacaklarını ifade etmişlerdir.¹²⁵

Kürtlerin yavaş yavaş sahip olmaya başladıkları kazanımlar neticesinde bölge ülkeleri tedirginlik yaşarken ABD yönetiminin Kürtlere yönelik politikası daha yakın bir ilişki konumuna yükselmiştir. Körfez Savaşı öncesi ve sırasında ABD'ye gerçekleştirdikleri ziyaretlerde herhangi bir ABD

¹²³ Ümit Özdağ, **a.g.e.**, s.123.

¹²⁴ Ofra Bengio, **a.g.m.**, s.67.

¹²⁵ Kıvanç Galip Över, **a.g.e.**, s.141.; Baskın Oran, **a.g.e.**, s.123.

yönetimi yetkilisi ile resmi bir görüşme gerçekleştirme imkanına sahip olamayan Kürt unsurlar , Irak Ulusal Kongresi'nin almış olduğu karar doğrultusunda oluşturulan bir heyet ile 29 Temmuz 1992 tarihinde Washington'da ABD Dışişleri Bakanı James Baker ile bir görüşme gerçekleştirmişlerdir.¹²⁶ Doğrudan ABD başkanı ile yapılmamış olsa da daha önceki olumsuz girişimler dikkate alındığında Iraklı Kürt unsurların ABD yönetimi nezdinde artık resmi olarak kabul gördüğü anlaşılmaktadır. ABD yönetiminin böylesi bir tavır içine girmesinde Kasım ayında yapılacak başkanlık seçimleri öncesinde Kürt lobilerinin Rum ve Ermeni lobilerinin de desteğiyle Amerikan kamuoyunda Kürtlere yönelik politikalarda daha kararlı olunması gerektiği yönünde oluşturdukları baskının yönetim üzerindeki yansıması etkili olmuştur.¹²⁷ Bu durum da şüphesiz Saddam'ın Irak'ın kendi içinden unsurlar tarafından devrilmesi inancına sahip ABD dış politikasının bundan sonra Irak'a yönelik takip edeceği stratejilerine etkide bulunabilecek bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

III. IRAKLI KÜRTLERİN KENDİ ARALARINDAKİ ÇATIŞMALAR

1992 yılı itibariyle seçimleri gerçekleştirilmiş, federe devlet statüleri ilan edilmiş, Bağdat yönetiminin olası girişimlerine karşı ABD öncülüğündeki askeri birlikler tarafından koruma altına alınmış, idari-ekonomik-güvenlik ve sosyal-kültürel yapılarını hızlı bir şekilde inşa sürecine girişmiş bulunan Iraklı Kürtler devletleşme yolunda ilerlerken sahip oldukları meclisin, KDP ve KYB arasında bir nüfuz mücadelesine sahne olmasından dolayı yavaş yavaş bir çatışma ortamına doğru sürüklenmişlerdir. Mesut Barzani liderliğindeki KDP ve Celal Talabani liderliğindeki KYB'nin tarihi geçmişleri itibariyle sahip oldukları siyasi çekişme ortamı meclisin oluşturulması ve federe devlet ilanı ile birlikte her ne kadar bir kenara bırakılmışsa da her iki oluşumun da sahip olduğu farklı yapıları onları tekrar bir çatışma ortamına itmiştir. Iraklı Kürt unsurların bu çatışma ortamları zaman zaman varılan uzlaşılardan kısmi

¹²⁶ Hasan Yılmaz, **a.g.m.**, s.72.

¹²⁷ Tayyar Arı, **a.g.e.**, s.453.

duraksamalar yaşamışsa da 21.yy'ın başlarına kadar devam eden bir süreci kapsamıştır.

KDP ile KYB arasında çatışmaya sebep olan unsurlar tarihi geçmişleri ile birlikte şu başlıklar altında ifade edilebilir:¹²⁸

- Aşiret, dil, din-tarikat farklılıkları ve bunların siyasi anlaşmazlıklara yansımaları sonucu ortaya çıkan kan davaları,
- Tarafların bölgedeki yeni oluşumu geçici kabul etmeleri, sağlam bir idari ve siyasi yapı oluşturmamaları, bunun yanında oluşumu güçlendirmek yerine elde edilen kaynakları partilerini güçlendirmek için harcamaları,
- Arazi ihtilafları,
- 'Kürt davasının' öncülüğünü sahiplenme hususundaki rekabet,
- Birer siyasi parti olmalarına rağmen liderlerin tartışılmaz otoriteleri ve toplumun bu liderlerin emir ve düşünceleri doğrultusunda hareket etmeleri gerektiği yönündeki düşünceleri,
- Seçim neticesinde yönetim kademelerinin oluşturulması hususundaki rekabet,
- Gümrüklerden elde edilen gelirlerin hükümet maliyesine sağlıklı bir şekilde kaydedilmemesi,
- Bölgenin geleceği ile ilgili temel politik vizyon farklılığı,
- Bölgede bulunan küçük siyasi partilerin ortadan kaldırılarak KDP veya KYB saflarına dahil edilmesi noktasında ortaya çıkan rekabet,
- Bölge ülkelerinin etkileri.

Yukarıda bahsedilen sebepler doğrultusunda Irak'ın kuzeyinde yaşayan Kürt unsurların seçimler sonrası ilk anlaşmazlıkları 1993 yılı Mart ayında Başbakan Fuad Masum'un yerine yine KYB saflarından ama daha

¹²⁸ Hasan Özmen, "Kuzey Irak'ta Kürt Partiler Arasındaki İhtilafların Nedenleri", **Avrasya Dosyası Kuzey Irak Özel Sayısı**, Cilt:3, Sayı:1, İlkbahar 1996, s.59-60.; İdris Demir, "The Northern Iraq 1990-2000", **Zonguldak Kara Elmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:3, Sayı:5, 2007, s.202-204.

aşırı bir politikacı olan Kosrad Resul'un getirilmesi olayı olmuştur.¹²⁹ Bu şekilde başlayan gerilimli havanın iki parti arasında bir çatışmaya neden olması beklenirken ilk çatışma İran sınırına yakın bölgelerde etkili olan İran yanlısı Hama Hacı Mahmut'un liderliğindeki Kürdistan İslami Hareketi'nin Aralık 1993'te Süleymaniye'deki bir KDP bürosuna saldırması ile patlak vermiştir.¹³⁰ Mesut Barzani liderliğindeki KDP bu saldırıya daha yumuşak bir tepki göstermişken Celal Talabani liderliğindeki KYB ve bir KYB üyesi olan Peşmerge İşleri Bakanı Cabbar Ferman bu saldırıya aynı şekilde bir saldırı ile karşılık vermiştir.¹³¹ KDP ile KYB arasındaki soyut farklılıkların yanısıra bu gelişme ile birlikte eylem bazında da ortaya çıkan farklılıklar aralarında bulunan gerilimli ortamı daha da germiştir. İki taraf arasında fitili ateşleyen olay ise 1 Mayıs 1994 tarihinde küçük bir KDP yetkilisi grup ile KYB yetkilileri arasında arazi ihtilafı neticesinde ortaya çıkan çatışma olmuştur.¹³² Çok küçük iki grup arasında basit bir sorun yüzünden çıkan çatışma bir anda mensubu oldukları gruplar arasında Irak'ın kuzeyinde büyük bir çatışmaya dönüşmüştür. Çatışmaların başlamasının üzerinden çok büyük bir zaman dilimi geçmeden daha Haziran ayı başlarında çatışmalardaki ölü sayısı 600'ü aşmış ve devam eden çatışmalar neticesinde KYB Aralık ayında Erbil'deki Kürt Meclisini ele geçirmiştir.¹³³

Çok küçük bir sorun üzerinden patlak veren ama son derece derin sosyal, siyasal, ekonomik ve benzeri bir çok nedene sahip olan KDP ile KYB arasındaki çatışmalar bir taraftan binlerce insanın hayatını kaybetmesine diğer taraftan da Iraklı Kürtlerin uluslararası ortamın onlara sağlamış olduğu fırsatlar doğrultusunda yeni kurmuş oldukları yönetimlerinin Irak'ın kuzeyindeki işlevsel olmasını umut ettikleri yapısını belirsiz bir zamana kadar

¹²⁹ Ümit Özdağ, **a.g.e.**, s.126.

¹³⁰ Serhat Erkmen, "Türkiye'nin Körfez Savaşı Sonrası Kuzey Irak Politikası", **Irak Krizi 2002-2003**, Derleyenler:Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen, ASAM Yayınları, Ankara, 2003, s.275.

¹³¹ Serhat Erkmen, **a.g.m.**, s.275.

¹³² Hasan Özmen, **a.g.m.**, s.55.

¹³³ Michael M. Gunter, "The KDP-PUK Conflict in Northern Iraq", **Middle East Journal**, Vol:50, No:2, Spring 1996, s.233.

ertelemiştir. Nitekim Erbil'in KYB birlikleri tarafından ele geçirilmesinin ardından mecliste bulunan KDP üyelerinin bertaraf edilmeleri ile birlikte Iraklı Kürtlerin sahip oldukları en önemli iki yapı olan hükümet ve meclis işlemez hale gelmiştir.¹³⁴

A. Uzlaştırma Çabaları : Dublin Süreci, İran ve Ankara Görüşmeleri

Çatışmaların çok hızlı bir süreç takip etmiş olması bölgeye dönük politikalara sahip olan ülkeler tarafından son derece yakından takip edilmiştir. KYB'nin Erbil'i ele geçirmesinden evvel o dönem itibariyle bölgedeki gelişmelerden aynı anda etkilenen ülkelerin başında gelen Türkiye Haziran ayında çatışan tarafları Silopi'de biraraya getirerek uzlaşmalarını sağlamış ve böylelikle kısa bir dönem için de olsa çatışmalar dinmiştir.¹³⁵ Fakat varılan bu uzlaşma çok kısa sürmüş ve devam eden çatışmalar neticesinde KYB birlikleri Erbil'de bulunan Kürt meclisini ele geçirerek KDP unsurlarını Erbil'den çıkarmıştır.

Türkiye'nin gerçekleştirdiği uzlaşının yanısıra 14 yıl Fransa Cumhurbaşkanlığı görevi yürüten Mitterand'ın eşi Daniel Mitterand ile sıkı ilişkilere sahip Paris Kürt Enstitüsü'nün başkanı Kendal Nezan'ın girişimleriyle Paris'te 16-22 Temmuz tarihleri arasında gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde de bir uzlaşmaya varılmış ancak bu uzlaşma da iki grup arasındaki çatışmaları kısa süreli sona erdirmekten öteye geçememiştir.¹³⁶ Bunun yanında bizzat çatışan taraflar olarak KDP ve KYB'nin de üyesi bulunduğu ve ABD'nin Saddam Hüseyin'i devirme planlarının umut odağı olan Irak Ulusal Kongresi'nin (INC) başkanı Ahmet Çelebi de taraflar

¹³⁴ Sa'di Berzenci, 'Irak Kürdistan'ında Mevcut Durum Hakkında Görüş', **Avrasya Dosyası Kuzey Irak Özel Sayısı**, Cilt:3, Sayı:1, İlkbahar 1996, s.198.

¹³⁵ Tayyar Arı, **a.g.e.**, s.465.; Ümit Özdağ, **a.g.e.**, s.148.; Mazin Hasan, "Irak Kürtlerinin...", s.67.

¹³⁶ Görüşmelerde uzlaşmaya varılmış olsa da özellikle toplantıya katılmamış olan Türkiye'nin diplomatik kanallardan girişimleri neticesinde bir anlaşma metni altına imza atılmamıştır. Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s.346-347.; Baskın Oran, **a.g.e.**, s.169.

arasında Kasım ayında bir ateşkesin imzalanmasını sağlamış ancak yapılan tüm bu girişimler çatışmaları tam anlamıyla sona erdirememiştir.¹³⁷

Gerçekleştirilen uzlaştırma girişimlerine karşı çatışmaların daha da şiddetlenerek devam etmesi Ortadoğu coğrafyasında yürütüyor olduğu politikalarının sekteye uğraması endişesini taşıyan ABD'yi harekete geçirmiştir. Nitekim Körfez Savaşı'nı gerçekleştiren Bush yönetiminin yerine 1992 yılı Kasım ayında gerçekleştirilen seçimler neticesinde başkanlık koltuğuna oturan Demokrat Parti üyesi Bill Clinton yönetiminin Ulusal Güvenlik Konseyi Yakın Doğu Bölgesi sorumlusu olan Martin Indyk tarafından ABD'nin Irak ve İran'a yönelik tutumlarını şekillendirecek '*Çifte Çevreleme Politikası'nı (Dual Containment Policy)* 18 Mayıs 1993'te açıklamasıyla birlikte ABD'nin Soğuk Savaş sonrası yeni dönemde bu iki ülkeye dönük bakış açısını şekillendiren temel parametreleri değişmeye başlamıştır.¹³⁸

İran – Irak Savaşı esnasında Ortadoğu coğrafyası ile ilgili politikaları çerçevesinde zaman zaman her iki tarafı da dolaylı yollardan destekleyen ABD yönetimi Soğuk Savaş koşullarının ortadan kalktığı, dünya petrol rezervleri bakımından en zengin coğrafya olan Ortadoğu'da daha etkin bir şekilde söz sahibi olduğu bir evrede Irak'ın kuzeyindeki çatışmaların bölgeyi daha istikrarsız ve otoritesiz kılmasının yanısıra Saddam Hüseyin yönetiminin elinin kuvvetlenmesine yol açabilecek olayların ortaya çıkması ihtimali karşısında daha fazla sessiz kalamamıştır. Bu bağlamda ABD çatışan taraflar olan KDP ve KYB yetkililerini İrlanda'nın başkenti Dublin'de biraraya getirmiştir. Ağustos ve Eylül 1995 tarihlerinde gerçekleştirilen görüşmelerde masada KDP, KYB ve Irak Ulusal Kongresi'nin (INC) yanısıra gözlemci olarak Irak'ın kuzeyine zaman zaman KDP - KYB oluşumlarının da desteğini

¹³⁷ Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s.347-348.

¹³⁸ Çifte Çevreleme Politikasının temel öğeleri; İran ve Irak'ı askeri açıdan çevrelemek, her iki ülkenin rejimlerini zayıflatmak, her iki ülkeye ekonomik yaptırımlar uygulayarak rejimlerin davranışlarını değiştirmek ve müttefiklerle olan birlikteliği arttırmak olarak sıralanabilir. Serhat Erkmen, Hasan Yılmaz, 'Ortadoğu Denklemi ve Düünden Bugüne ABD'nin Irak Politikası', **Stratejik Analiz**, Cilt:1, Sayı:12, Nisan 2001, s.23.

olarak PKK terör örgütüne yönelik operasyonlar düzenleyen Türkiye ve bölgede etkin olma mücadelesini hükümet dışı örgütler (NGO) yolu ile gerçekleştirmeye çalışan İngiltere de bulunmuştur.¹³⁹ Ağustos ayında yapılan görüşmeler neticesinde meclisin yeniden işler hale getirilmesi, gümrük vergilerinden elde edilen gelirlerin hükümet adına bir bankaya yatırılması gibi temel çatışma noktalarını çözüme kavuşturacak ilkeler tespit edilmiştir.¹⁴⁰ Eylül ayında gerçekleştirilen ikinci toplantıda alınan bu kararların pekiştirilmesi umut edilirken KDP ve KYB arasında bir uzlaşma sağlanamamış ve böylece Dublin Süreci olarak adlandırılan süreç başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Dublin Sürecinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Iraklı Kürtler üzerindeki diplomatik girişimler hızlı bir ivme kazanmıştır. KDP ile KYB'nin ABD'nin himayesinde bir uzlaşmaya varmasından, sürecin içinde Türkiye'nin de bulunması dolayısıyla rahatsızlık duyan PKK terör örgütü Ağustos ayından itibaren Türkiye ile daha sıkı ilişkiler içinde olduğunu düşündüğü KDP'ye karşı Irak'ın kuzeyinde saldırılarına başlamıştır.¹⁴¹ PKK'nın gerçekleştirmiş olduğu bu saldırıların Kuzey Irak'ta istikrarsız bir yapının devamını isteyen Bağdat yönetimi tarafından ve bölgede ABD nüfuzunu kırarak kendi etki alanlarını yaratmaya çalışan Suriye ve İran tarafından hoş karşılandığını, hoş karşılanmasının yanında bundan sonraki süreçte yaşananların da gösterdiği gibi desteklendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim Dublin Sürecinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından İran, Tahran'da KDP üyesi Sami Abdurrahman ve KYB yetkilisi Fuad Masum arasında bir müzakere süreci başlatmış ve 11 Ekim tarihinde tarafların anlaşmaya vardıklarını ilan etmiştir.¹⁴²

¹³⁹ Türkiye kendi sınırlarından Irak'ın kuzeyine insani yardım maksadı ile geçiş yapan bu tip örgütlerden şüphe duyması üzerine 1995 yılı ortalarından itibaren sınırdan geçişlerde çok sıkı tedbirler uygulamaya başlamıştır. Kıvanç Galip Över, **a.g.e.**,144.; Tuncay Özkan, **a.g.e.**, s.139-140.

¹⁴⁰ Baskın Oran, **a.g.e.**, s.172.; Ümit Özdağ, **a.g.e.**, s.170-171.

¹⁴¹ Ümit Özdağ, **a.g.e.**, s.172.

¹⁴² Baskın Oran, **a.g.e.**, s.179-180.

İran'ın bölgede gerçekleşen olaylara yönelik bir ön alma gayreti içerisinde sürece müdahil olmaya çalışması İran ile birlikte Irak'a karşı 'Çifte Çevreleme Politikası' yürüten ABD yönetiminde hemen yansımaları bulmuş ve Kasım ayı içerisinde bir ABD heyeti İran'ı süreçten çıkartmak ve inisiyatifi tekrar ele alabilmek için Türk yetkililerin de desteği ile bölgede KDP ve KYB yetkilileri ile bir dizi görüşme gerçekleştirerek tarafların anlaşması hususunda ilerleme kaydedildiğini belirtmişlerdir.¹⁴³ Fakat anlaşmaya varıldığını belirten bu tarz cümleler Iraklı Kürt grupların kendi aralarındaki çatışmaların devam etmesi ile birlikte anlamını yitirmiştir.

Taraflar arasında bölge ve bölge dışı ülkelerin arabuluculuğunda gerçekleştirilen müzakerelere rağmen çatışmalar sona ermemiş sadece varılan anlaşmalar neticesinde kısa duraksamalar yaşanmıştır. En son Dublin Süreci içerisinde varılan anlaşma çerçevesinde ulaşılan ateşkes ortamı KYB unsurlarının İran Devrim Muhafızlarını Süleymaniye civarına kabul etmesi ve bu durum karşısında KDP'nin Bağdat yönetimi ile işbirliğine giderek önce Erbil daha sonra da KYB'nin merkezi olan Süleymaniye'yi ele geçirmesiyle birlikte bölge dengelerini altüst edebilecek bir şekle bürünmüştür.¹⁴⁴

Birkaç yıl öncesine kadar birbirlerini yok etmek gayesi taşıyan Saddam Hüseyin yönetimi ve Mesut Barzani liderliğindeki KDP yönetimi ortaya çıkan yeni durumun onları sürüklemiş olduğu koşulların altında beraber askeri faaliyetlerde bulunur hale gelmişlerdir. Diğer taraftan birkaç sene öncesinde ABD'de dış destek arayışlarına çıkan ve bunun neticesinde bölgede sahip olduğu konumunu ABD öncülüğündeki ülkeler sayesinde elde eden Celal Talabani liderliğindeki KYB ise ABD'nin uluslararası sistemden dışlamaya çalıştığı İran ile işbirliğine girişmiştir. Bu durumun daha fazla kontrolünden çıkmasını istemeyen ABD yönetimi tıpkı Dublin Sürecine giden zaman diliminde olduğu gibi inisiyatifi ele alabilmek ve bölgede kendi lehine istikrarlı bir ortam yaratabilmek için Iraklı Kürt unsurlara ateşkes çağrısında bulunmuş

¹⁴³ Sadi Berzenci, **a.g.m.**,s.200.

¹⁴⁴ Ümit Özdağ, **a.g.e.**, s.189-191.; William R.Folk, **a.g.e.**, s.185-186.

ve Ekim ayından itibaren ABD - Türkiye eşbaşkanlığında tarihe Ankara Görüşmeleri olarak geçen ve 1997 yılı ortalarına kadar süren görüşmelerde kalıcı bir çözüme ulaşamamışsa da taraflar arasında sadece ateşkes hususunda uzlaşmaya varılmasını sağlamıştır.¹⁴⁵ Daha öncekilere nazaran biraz daha geniş kapsamlı bir şekilde sağlanan bu ateşkes Irak'lı Kürt gruplar arasındaki mevcut husumetleri sona erdirememiş ve çatışmalar düşük yoğunluklu da olsa sürmüştür.

B. Washington Anlaşması Süreci

Taraflar arasındaki çatışmaların bir türlü tam anlamıyla sona ermiyor olması bölgeye yönelik uzun soluklu politikalara sahip ABD yönetimi tarafından memnuniyetsizlikle karşılanmıştır. Bundan sonra ABD inisiyatifi tamamen ele alarak kendi politik çıkarları doğrultusunda bir ortam yaratmak amacıyla terör olayları ve Irak'taki Türkmen varlığıyla Irak, Iraklı Kürtler ve bölge ülkeleri ile farklı ilişkiler içine girmek zorunda kalan ve bu doğrultuda gelişmeleri etkilemeye çalışan Türkiye'yi (daha önceki tutumlarının aksine) süreçten dışlayarak çatışan tarafları Washington'da görüşmeye davet etmiştir. 1994'teki çatışmalardan bu yana ilk defa müzakere masasına oturan Mesut Barzani ve Celal Talabani'nin ABD dışişleri bakanı Madeleine Albright'ın ev sahipliği yaptığı bir törende 17 Eylül 1998 tarihinde altına imza atmış oldukları ve Washington Antlaşması olarak isimlendirilen belgede yer alan hususlar bundan sonraki sürece yön veren kriterlerler olmuştur.¹⁴⁶

- KDP ve KYB Irak'ın toprak bütünlüğüne sadıktır. Süleymaniye, Erbil ve Dohuk Irak'ın parçasıdır.

- Her iki parti de Irak Kürtlerinin insan haklarının ve siyasi haklarının garanti altına alınacağı birleşik, çoğulcu ve demokratik bir Irak oluşturulması için çalışacaklardır.

- Her iki parti de Irak'ın ulusal birliği ve toprak bütünlüğü korunacak şekilde federatif bir ülke olmasını istemektedir.

¹⁴⁵ Erol Kurubaş, "Irak Kürt Hareketi...", s.40.; Hakkı Öznur, a.g.e., s.357-359.

¹⁴⁶ Tuncay Özkan, a.g.e., s.310-311.; A. Nazmi Çora, a.g.e., s.147.

- Taraflar arasındaki anlaşmazlıkları gidermek, bölgedeki insani yardım çalışmalarını yürütmek, 1992'deki seçim sonuçlarına uygun bir hükümet ve meclis oluşturmak, bölgenin bütün gelirlerini kontrol etmek ve yerel seçimleri düzenlemek üzere bir Yüksek Koordinasyon Konseyi (YKK) kurulacaktır.

- YKK, İran ve Türkiye sınırlarının ihlal edilmesini önlemek üzere KDP ve KYB arasında işbirliği yapılmasını sağlayacaktır.

- YKK, üç ay zarfında yerel parlamento tarafından onaylanacak bir yerel hükümet oluşturacaktır.

- YKK bölgede PKK mevcudiyetine ve PKK'nın Türk sınırını ihlal ederek barış ve istikrarı bozmasına izin vermeyecektir.

- Yerel meclis üç ay zarfında Erbil'deki binasında toplanacaktır ve bu meclisin üyeleri 1992'deki seçimlerde tespit edilen üyeler olacaktır.

Körfez Savaşı sırasında ve sonrasında Iraklı Kürt liderleri resmi olarak kabul edip etmeme noktasında çelişki yaşayan ABD yönetimi 1998 yılı itibariyle her iki lideri Washington'da Dışişleri bakanlığında ağırlamış ve senelerdir Irak'ın kuzeyinde çatışan ve hatta yüzyüze görüşmeyen bu iki liderin kendi gözetimi altında anlaşmaya varmalarını sağlamıştır.

ABD'nin inisiyatifi altında imzalanan Washington Anlaşması çerçevesinde mutabakata varılan noktalar dikkate alındığında Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmaya çalışıldığı bunun yanında Irak'ın yönetim şeklinin değiştirilerek federal bir yapıya sahip olması istenildiği, özellikle 1992 yılında gerçekleştirilen seçimlere sürekli vurgu yapılarak Irak'ın sahip olacağı olası bir federatif yapı içinde Kürtlerin konumlarının tescillenmeye çalışıldığı, süreçten dışlanmış olan Türkiye'yi tatmine yönelik olarak da PKK terör örgütünün faaliyetlerine izin verilmeyeceğinin vurgulandığı anlaşılmaktadır. Böylesi çıkarsamaların yapıldığı Washington Anlaşması Iraklı Kürtlerin içinde buldukları ortam açısından son derece büyük öneme sahip olmuştur. Nitekim Iraklı Kürt unsurların 1992 yılından itibaren temel hedef olarak belirledikleri Irak'ın federal bir yapıya bürünmesi hedefi, koruması altında

buldukları ABD yönetimi tarafından kendi dışişleri bakanlığının arabuluculuğunda Washington'da gerçekleştirilen görüşmelerde imza altına alınmış ve ABD'nin de bizzat bu yönde bir politika takip edeceği tüm dünyaya ilan edilmiştir. Bundan sonraki süreç içerisinde Iraklı Kürt unsurlar imza altına alınmış olan bu destek doğrultusunda varmış oldukları antlaşmanın koşullarını yerine getirerek hedefleri olan federal yapının kurulması yönünde çalışmaya devam etmişlerdir.

C. Washington Anlaşması Sonrası Gelişmeler

ABD yönetimi Irak'ın geleceğine ilişkin 'ön sezilerini' ilan ettiği Washington Anlaşması'ndan sonra bu ilanı ile paralel yönde gelişmelere imza atmaya devam etmiştir. 31 Ekim 1998 tarihinde çıkarılmış olan 'Irak'ı Özgürleştirme Yasası' ile birlikte ABD yönetimi Washington Anlaşmasında altına imza attığı federal bir Irak'ın oluşturulması yolunda, içinde Iraklı Kürterin de bulunduğu Iraklı muhalif unsurlara yıllık 98 milyon dolarlık bir ödenek ayırmaya başlamıştır.¹⁴⁷

Washington Anlaşması sonrası Irak'ın kuzeyinde önceki dönemlere kıyasla daha istikrarlı bir yapı görüntüsü ortaya çıkmaya başlamıştır. KDP ve KYB yetkilileri 8 Ocak 1999 tarihinde Selahaddin şehrinde bir araya gelerek Washington Anlaşması'nda öngörülen birçok eylemin gerçekleştirilmesini ve denetimini sağlayacak olan YKK'yi kurmuşlardır.¹⁴⁸ Taraflar bu konsey aracılığı ile Washington Anlaşmasının gereklerini yerine getirmek amacıyla zaman zaman diğer ülkelerin de tutumlarını dikkate alan çeşitli görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Bu gelişmelerin yanında Erbil'i elinde bulunduran KDP, 1992 yılından bu yana bölgede kurulan dördüncü hükümet olması ve senelerdir süren çatışmalar neticesinde Süleymaniye'de kendi yönetimini kurmuş olan Celal Talabani'nin de destek vermiş olması gibi özellikleri

¹⁴⁷ Bayram Sinkaya, 'II. Körfez Savaşı Sonrası Irak'ta Yönetimin Yeniden Tesisi', **II. Körfez Savaşı**, Derleyenler: Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, Platin Yayınları, Ankara, 2006, s.384.

¹⁴⁸ Tuncay Özkan, **a.g.e.**, s.311-312.

taşıyan Mesut Barzani'nin yeğeni Neçirvan Barzani başbakanlığında yeni bir hükümeti Aralık ayında kurmuştur.¹⁴⁹ Kurulan bu hükümete Celal Talabani destek mesajını iletmişse de kendisi Süleymaniye'de sahip olduğu yönetimini devam ettirmiştir. Böylece Iraklı Kürt unsurlar 21.yy.'a iki başlı bir yönetim şekli ile girmişlerdir.

2000 yılının Kasım ayında gerçekleştirilen ABD başkanlık seçimlerinde seçimi kazanarak koltuğu Demokrat Parti üyesi Bill Clinton'dan devralan Körfez Savaşı'nı gerçekleştiren George Bush'un oğlu Cumhuriyetçi George W. Bush ile birlikte Irak'ın federal bir yapı kazanması gerektiğini belirten ve Iraklı Kürtlerin hamisi görüntüsündeki ABD yönetiminin bölgeye bakış açısı yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. Bush'un başkanlık seçimlerini kazanmasının hemen ardından o dönem itibariyle henüz kendi aralarında bir birlik sağlayamamış ve farklı iki yönetime sahip olan Barzani ve Talabani Bush'a 'ortak' bir mektup göndererek; önce ABD'nin onlara sağlamış olduğu yardımlardan ötürü teşekkürlerini sunmuşlar, bu yardımlar doğrultusunda elde edilen kazanımların pekiştirilmesini istemişler ardından da kendi bölgeleri ile ilgili federatif bir yapı temelinde Saddam Hüseyin yönetiminin devrilerek Irak'ın ve bölgenin istikrarlı, demokratik ve çoğulcu bir yapıya dönüşmesi için kendilerinin bu türden bir faaliyet sürecinde dikkate alınmalarını ve bu bağlamda ABD ile her zaman işbirliği içinde olacaklarını belirtmişlerdir.¹⁵⁰

Barzani ve Talabani'nin yeni ABD başkanına ortaklaşa yazarak gönderdikleri bu mektup Iraklı Kürt unsurların tarihi geçmişi itibariyle sahip oldukları temel politik vizyonun olağan görüntüsünden ileri gidememiştir. Irak'ta yaşamakta olan Bağdat muhalifi Kürt unsurlar Bağdat'a karşı vermiş oldukları mücadelelerini her zaman dış destek olgusu ile birlikte pekiştirerek daha rahat bir hareket kabiliyetine sahip olmuşlardır. Bush'a gönderilen bu

¹⁴⁹ Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s.382-383.

¹⁵⁰ Mehmet Şahin, "2003 Irak Savaşı ve Iraklı Kürtler", **II. Körfez Savaşı**, Derleyenler:Mehmet Şahin-Mesut Taştekin, Platin Yayınları, Ankara, 2006, s.284-285.

mektup da değişen tüm dünya siyasi yaşantısına rağmen Kürtlerin 21.yy.'a da bu değişemeyen politik manevralar ile girdiğini ve hatta günümüze kadar uzanan süreç içerisinde de bu tutumlarından vazgeçemediklerini göstermektedir.

20.yy'ı sona erdiren olay olarak da nitelendirilen ABD'nin New York Şehrindeki Dünya Ticaret Merkezi'ne ve ABD Savunma Bakanlığı'na 11 Eylül 2001'de düzenlenen terör saldırıları sonrasında ABD yönetimi saldırıları gerçekleştirdiğini ileri sürdüğü El Kaide lideri Usame bin Ladin'in bulunduğu Afganistan'a İngiltere ile birlikte 7 Ekim 2001 tarihinden itibaren 'Sonsuz zgrlk' isminde bir askeri operasyon ile müdahale etmiştir.¹⁵¹ ABD'nin bu müdahalesi sonrası belirlemiş olduğu temel dış politik açılımlar doğrultusunda ikinci hedefinin Irak olacağı hususu resmi ve resmi olmayan ağızlar tarafından telaffuz edilmeye başlanmıştır.¹⁵²

George W. Bush başkanlığındaki ABD'nin Afganistan'dan sonra Irak'a da müdahale edeceği yönündeki belirtiler ile birlikte ABD yönetiminin Irak'ın iç dinamikleri ile olan ilişkileri daha da yoğunlaşmıştır. Bölgede ABD'nin sıkı birer müttefiki konumuna gelen Irak'ın kuzeyindeki iki Kürt oluşum da sahip oldukları konumlarını muhafaza etmek ve olası müdahale sonrası Irak'taki yerlerini garanti edebilmek için girişimlerini arttırmaya başlamışlardır. Bu bağlamda yasal açıdan kendilerini garanti altına alma gayreti olarak nitelendirilebilecek Şekilde KDP, temel hedefleri konumuna gelen federal bir Irak olasılığını içeren bir anayasa taslağı hazırlamıştır.¹⁵³ Bunun ardından

¹⁵¹ Bu müdahale ile birlikte ABD yönetimi Usame bin Ladin'i teslim etmediğini ileri sürdüğü Afganistan'daki Taliban yönetimine son vermesinin yanında Orta Asya coğrafyasında bölgeye müdahil olabileceği bir araç elde etmiş olmaktadır. Sevinç Alkan zcan, 'ABD'nin Afganistan Operasyonu ve Türk Dış Politikası', **Avrasya Etüdleri**, Sayı:27-28, 2005, s.34.

¹⁵² Cemalettin Taşkıran, 'Irak'a Müdahale, K.Irak ve Türkmenler', **2023 Dergisi**, Sayı:13, 15 Mayıs 2002, s.30.

¹⁵³ 77 maddeden oluşan bu anayasa taslağında Irak'ın federal bir yapıya sahip olduğu, Kerkük'n Kürdistan olarak öngörülen federe birimin başkenti olduğu, Kürdistan bölgesinde Türkmen,Keldani, Asuri ve Arapların azınlıklar olduğu kabul edilmektedir. 'Barzani Hazırlattığı Anayasada Kerkük' Başkent İlan Etti', **Zaman Gazetesi**, 21.08.2002., <http://arsiv.zaman.com.tr/2002/08/21/dis/h9.htm>; 'Kuzey Irak'ta Federasyona İlk Adım', **Hürriyet Gazetesi**, 20.08.2002, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2002/08/20/169137.asp>

Iraklı Kürt liderler Barzani ve Talabani 8 Eylül 2002 tarihinde Selahaddin şehrinde biraraya gelerek 1992 yılında yine beraber ilan ettikleri Kürt Federe Devleti'nin yıldönümü olan 4 Ekim 2002 tarihinde yıllardır kendi aralarındaki çatışmalardan dolayı işlevsiz hale gelen Kürt meclisinin toplanması kararını almışlardır.¹⁵⁴ ABD'nin Irak'a müdahale etmesi ihtimalinin son derece kuvvetli olduğunun farkında olan Kürtler böylesi bir ortamda sürecin dışında kalmamak ve kendi yapılarını muhafaza edebilmek hatta ilerletebilmek amacıyla senelerdir binlerce insanın ölümüne neden olan çatışmalarını tekerrürden ibaretcesine yine ABD'nin Ortadoğu coğrafyasına yönelik politik manevralarından faydalanabilmek için bir kenara bırakmışlardır.*

ABD'nin Irak'a müdahalesinin artık kaçınılmaz bir şekilde geliyor olduğunun farkında olan Iraklı Kürt unsurlar Eylül ayı içinde kararlaştırmış oldukları gibi Erbil'de 4 Ekim 2002 tarihinde Kürt meclisi'ni toplamışlardır.¹⁵⁵ Kürt meclisinin tekrar açılması merasiminde bizzat Mesut Barzani ve Celal Talabani'nin 'Kürt Anası' olarak nitelendirdikleri Fransa eski Cumhurbaşkanı François Mitterrand'ın eşi Danielle Mitterrand açılış konuşmasını yapmış ve ABD dışişleri bakanı Colin Powell da bir mesaj göndererek Kürt liderleri tebrik etmiştir.¹⁵⁶ Kürt meclisinin yıllar sonraki bu ilk açılış merasimi sonrası gerçekleştirilen seçimlerde Meclis Başkanlığına KDP üyesi Dr. Nuri Şair, başbakanlık görevine ise Mesut Barzani'nin yeğeni olan Neçirvan Barzani'nin yerine KYB üyesi Berham Emin seçilmiş, bunun yanında meclis üyelikleri dağılımı da Washington Anlaşması'nın işaret ettiği şekilde 1992 seçimlerindeki dağılım olarak kabul edilmiştir.¹⁵⁷ Böylece 1992 seçimleri

¹⁵⁴ Mehmet Şahin, **a.g.m.**, s.290.

* Keza ABD yönetimi Soğuk Savaş sonrası 'Yeni Dünya Düzeni' olarak isimlendirdiği bir ortamın sahip olduğu temel parametreleri dikkate alarak şekillendirdiği Ortadoğu'ya yönelik dış politik açılımları çerçevesinde KDP-KYB çatışmasının çözümüne müdahil olmaya çalışan bölge ülkelerini süreçten dışlamış ve sadece tarafları temel alan yaklaşımı ile Kürtlerin bu noktaya gelmelerini sağlamıştır. Şüphesiz Iraklı Kürt unsurlar da bu durumun bilinci ile hareket etmişlerdir.

¹⁵⁵ 'Kürt Liderler: Bağımsız Devlet Peşinde Değiliz', **Hürriyet Gazetesi**, 4 Ekim 2002, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2002/10/04/189345.asp>

¹⁵⁶ Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s.399-403.; Colin Powell'ın mesajının tam metni için bakınız : Tuncay Özkan, **a.g.e.**, s.316-317.

¹⁵⁷ '6 Yıl Sonra Yeniden', Sabah Gazetesi, 5 Ekim 2002, <http://arsiv.sabah.com.tr/arsiv/2002/10/05/s1813.html>

sonrası oluşan tablo bir kez daha canlanmış ve ABD'nin Irak'a müdahalesi öncesinde Kürt yönetiminde tıpkı 1992'de olduğu gibi meclis başkanlığı KDP'ye başbakanlık ise KYB'ye verilmiştir. Iraklı Kürtler ABD'nin olası Irak müdahalesi öncesinde böylesi bir tablo oluşturarak hem kendi aralarındaki sorunları ve çatışma ortamını bir kenara bıraktıklarını tüm dünyaya göstermiş, hem de ABD yönetiminin Washington Anlaşması çerçevesinde işaret ettiği gerekleri sırasıyla yerine getirdiklerini ilan etmiş olmaktadır. Bunun ardından artık tüm dünya gibi Iraklı Kürt unsurlar da ABD'nin Irak'a müdahalede bulunmasını beklemeye başlamışlardır.

III. ABD'NİN IRAK'I İŞGALİ VE SONRASI

ABD yönetiminin Afganistan'a müdahalesi sonrası Irak'a da müdahale edeceği yönündeki söylemler yönetimin Ekim ayında almış olduğu karar ile artık netlik kazanmıştı. ABD Irak'a müdahale konusunu Irak'ın elinde bulundurduğunu iddia ettiği kitle imha silahlarına dayandırmıştır. Nitekim başkan George W. Bush, Savunma bakanı Donald Rumsfeld ve başkan yardımcısı Dick Cheney'nin desteklediği yeni-muhafazakar (Neo-con) kesim ABD kamuoyunun yanısıra tüm dünyayı da Irak rejiminin nükleer silahlarla ve diğer kitle imha silahlarıyla donandığına, bunları fırlatacak araçlara sahip olduğuna ve Amerika için ölümcül bir tehdit oluşturduğuna dair inandırabilmek için bir kampanya yürütmüşlerdir.¹⁵⁸ Yürütülen bu kampanyanın temelini oluşturan kitle imha silahları iddiasını araştırmak için kurulan ve BM Güvenlik Konseyi'nin verdiği yetki çerçevesinde 2002 yılı Kasım ayından itibaren Irak'ta faaliyette bulunan Birleşmiş Milletler İzleme, Doğrulama ve İnceleme Komisyonu'nun (UNMOVIC) başkanı olan İsveçli diplomat Hans Blix'in Irak'ta yaptıkları incelemelerde hiçbir kitle imha silahı bulamadıklarını açıklamasına rağmen bu açıklama Bush yönetimini ikna

¹⁵⁸ 5 Şubat 2003 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'ne ve CNN aracılığıyla tüm dünyaya bu iddiaları genişçe bir sunum ile anlatan ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell Irak işgali sonrası iddiaların gerçekte alakasının olmadığını ortaya çıkması ile birlikte 2004 Mayıs ayı içerisinde BM Güvenlik Konseyi'ni ve Amerikan halkını yanıltmış olmaktan dolayı özür dilemiştir. William R. Folk, **a.g.e.**, s.187-190.; Ramazan Gözen, **a.g.m.**, s.56-57.

etmeye yetmemiştir.¹⁵⁹ Bunun neticesinde 20 Mart 2003 tarihinde şiddetli bir hava saldırısı ile başlayan Irak'ın işgal edilmesi süreci ABD başkanı Bush'un 16 Nisan 2003 tarihinde Irak'ın 'kurtarıldığını' ilan etmesi ile sonuçlanmıştır.¹⁶⁰

ABD işgal öncesi süreçte Türkiye toprakları üzerinde bazı avantajlar elde ederek Türkiye sınırından Irak'ın kuzeyine de bir cephe açabilmek amacıyla Türkiye ile müzakereler yürütmüştür. Bu müzakereler neticesinde Türk Hükümeti Bakanlar Kurulu'nun hazırladığı 'Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesi, uluslararası meşruiyet kuralları çerçevesinde yabancı silahlı kuvvetler unsurlarından en fazla 62.000 asker, 255 uçak ve 65 helikopterin geçici olarak konuşlandırılmak üzere 6 ay süreyle Türkiye'de bulunması, bu amaçla Türkiye'ye gelecek yabancı kara, hava ve deniz kuvvetlerinin muhtemel bir harekatta kullanılmalarını sağlayacak şekilde konuşlandırılmaları, yabancı silahlı kuvvetlere bağlı hava unsurlarının Türk hava sahasını üst uçuş amacıyla kullanmaları' gibi maddeleri içeren tezkere Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) kabul edilmemiştir.¹⁶¹

ABD'nin müttefiki olarak nitelendirilen Türkiye'nin yasama organı TBMM'nin ABD'yi gerçekleştireceği bir askeri operasyonda yalnız bırakmış olması ABD yönetimi nezdinde ne kadar sert tepki görmüş ise de Iraklı Kürt unsurlarca bir o kadar sevinçle karşılanmıştır. Çünkü tezkerenin reddi ile birlikte Türk askeri unsurlarının Irak'ın kuzeyine girişi engellenmiş; böylece Kürt unsurlar ABD'nin kuzey cephesi için ihtiyaç duyduğu en önemli müttefik haline gelerek ABD'nin yardımı ile daha rahat hareket etme imkanına sahip olmuşlardır.¹⁶² Nitekim bölgede bir Kürt devleti kurulması hususunda son derece hassas olan ve bunu engellemeye dönük bir dış politika izleyen Türk yönetiminin ABD ile birlikte Irak topraklarına girmesini istemeyen Kürt

¹⁵⁹ William R. Folk, **a.g.e.**, s.188.

¹⁶⁰ William R. Folk, **a.g.e.**, s.190.

¹⁶¹ Fikret Bila, **Sivil Darbe Girişimi ve Ankara'da Irak Savaşları**, Ümit Yayıncılık, Ankara, Kasım 2003, s.230.

¹⁶² Mehmet Şahin, **a.g.m.**, s.296.

liderlerden KDP lideri Mesut Barzani Türkiye'nin Irak topraklarına girmesi halinde büyük acıların yaşanabileceğini ifade eden demeçler vererek¹⁶³ ters açıdan bakıldığında tezkerenin reddinden ne kadar memnun olduğunu ifade etmektedir.

A. Irak'ta Yeni Yönetim İnşa Süreci, Geçici Yasa ve 2005 Seçimleri

Irak'ın işgal edilmesinin ardından Irak'ın nasıl bir yönetime sahip olacağı konusu ABD'li yetkililer ve onlarla işbirliği halinde olan Iraklı muhalif unsurlar tarafından işgalin hemen ardından müzakere edilmeye başlanmıştır. 2002 yılı Aralık ayında Londra'da ve 22-23 Şubat 2003 tarihinde Selahaddin şehrinde düzenlenen toplantılarda Iraklı muhalif unsurlar Saddam Hüseyin sonrası Irak'ın nasıl bir yönetim yapısına sahip olacağı hususunda müzakereler gerçekleştirmişler ancak ortak bir noktada buluşmamışlardır.¹⁶⁴

ABD'nin işgal altında bulundurduğu Irak'ı sivil bir yönetimle idare etme stratejisi çerçevesinde kurulan Yeniden Yapılanma ve İnsani Yardım Bürosu'nun başkanlığına atamış olduğu emekli general Jay Garner 22-23 Nisan 2003 tarihlerinde Kürt liderler Mesut Barzani ve Celal Talabani ile Irak'ın kuzeyindeki Dukan kasabası ve Erbil'de görüşmüş ve onlardan kurulacak olan yeni yönetime destek vermelerini istemiştir.¹⁶⁵ Iraklı Kürtler bu görüşmelerde 1992 yılından bu yana altına imza attıkları her belgede belirttikleri gibi federal bir Irak çerçevesinde görüşlerini belirtmişlerdir. Nitekim bu görüşmelerden bir hafta önce Nasiriye'de Jay Garner ve Başkan Bush'un Irak özel temsilcisi olan Zalmay Halilzad'ın çağrısı üzerine farklı etnik,dini ve siyasi grupların temsilcilerinden oluşan bir toplantıda Irak'ın demokratik federal bir yapıya sahip olması gerektiğine vurgu yapılmıştır.¹⁶⁶ ABD yönetimi tarafından Jay Garner'ın Mayıs ayı başlarında görevinden alınıp yerine eski

¹⁶³ “Barzani:TSK Sınırı Geçerse Büyük Acılar Olur”, **Hürriyet Gazetesi**, 20 Mart 2003, <http://arab.ma.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=134981>

¹⁶⁴ Bayram Sinkaya, **a.g.m.**, s.384-385.

¹⁶⁵ Peter Galbraht, **a.g.e.**, s.115-116.; Tayyar Arı, **a.g.e.**, s.514.

¹⁶⁶ Bayram Sinkaya, **a.g.m.**, s.388-389.

dışişleri bakanı Henry Kissinger'ın özel yardımcısı, Reagan döneminde terörü önleme konusunda serbest temsilci ve Hollanda büyükelçisi olarak hizmet veren, 1989 yılında devlet hizmetinden ayrılarak Kissinger'ın danışmanlık şirketinde yöneticilik yapmış, güçlü muhafazakar değerlere sahip ve bir röportajında kendini 'Cumhuriyetçi temel bir kaya' olarak nitelendiren L. Paul Bremer'in atanmasıyla Yeniden Yapılanma ve İnsani Yardım Bürosu da kapatılarak yerine Geçici Koalisyon Yönetimi (GKY) kurulmuştur.¹⁶⁷

2003 Mayıs ayı itibariyle atanan Paul Bremer göreve gelmesinin ardından ABD'nin işgal altında tuttuğu Irak'ın nasıl yönetileceği konusunda Iraklı etnik, dini ve siyasi gruplar ile çeşitli görüşmeler gerçekleştirmiştir. Gerçekleştirilen bu görüşmeler neticesinde 13 Temmuz 2003 tarihinde Iraklı unsurlardan müteşekkil 25 kişilik Irak Yönetim Konseyi (IYK) kurulmuş, 30 Temmuz tarihinde ise bu konseye alfabetik sıra ile başkanlık edecek; Irak Ulusal Kongresi (INC) Başkanı Şii Ahmed Çelebi, Şii Abdullaziz el-Hekim, Dava Partisi'nin sözcüsü Şii İbrahim el-Caferi, Şii İyad Allavi, Şii dini lider Muhammed Bahr el-Ulum, Irak İslami Partisi Genel Sekreteri Sünni Muhsin Abdülhamit, Dışişleri eski bakanı Sünni Adnan Paçacı ve KDP lideri Mesut Barzani ile KYB lideri Celal Talabani'den oluşan 9 kişilik bir Başkanlık Konseyi kurulmuştur.¹⁶⁸ IYK ve Başkanlık Konseyi ile ABD'nin GKY arasında ve konseyde yer alan Iraklı unsurların kendi arasında yapılan müzakereler sonrasında bu iki başlı yönetim yapısının bakanlıkları da Yönetim Konseyinde yer alan oranlar dikkate alarak tahsis edilmiş ve bu doğrultuda KDP sözcüsü olan Hoşyar Zebari Dışişleri Bakanı, KYB üyesi Hama Tefvik Sanayi Bakanı, yine KYB üyesi olmasının yanında Celal Talabani'nin de damadı olan Latif Raşid Sulama Bakanı ve kabinenin tek kadın bakanı olan Kürt Nesrin Mustafa Bervari de Bayındırlık Bakanı olmuştur.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Peter Galbraith, **a.g.e.**, s.118.

¹⁶⁸ Bayram Sinkaya, **a.g.m.**, s.389.

¹⁶⁹ Tayyar Arı, **a.g.e.**, s.517.

Daha birkaç sene öncesine kadar hiçbir ülkenin resmi olarak tanımadığı iki başlı bir yönetime sahip olan Iraklı Kürt unsurlar Irak'ın ABD tarafından işgalinin ardından oluşturulmaya çalışılan yeni yönetim içerisinde görüldüğü üzere son derece kritik mevkilere sahip olmuşlardır. Geçici bir mahiyette de olsa Kürtlerin Irak'ın işgalinin hemen ardından böylesi mevkilere sahip olabilmiş olmaları bundan sonraki süreçte Irak'ın geleceği konusunda son derece etkin bir konumda olacaklarının belirtisi olmuştur. Iraklı Kürt unsurların bu denli önemli mevkilere yerleşebilmiş olmaları işgal öncesi dönemden itibaren Iraklı muhalif unsurlar içerisinde ABD yönetiminin politikalarına en yakın politikaları yürüten ve ABD'nin toprak bütünlüğü devam eden bir Irak isteğinin gerçekleşmesi noktasında kilit bir role sahip olmalarından kaynaklanmaktadır.

Iraklı Kürt unsurların etkin bir konuma sahip oldukları işgal sonrası Irak'ta 15 Kasım 2003 tarihinde Celal Talabani başkanlığındaki IYK ile GKY arasında öngörülen belirli bir takvim çerçevesinde yönetimin tamamen Iraklılara bırakılması yönünde bir antlaşma imzalanmış, yine IYK ile GKY arasında 8 Mart 2004 tarihinde Geçiş Dönemi Irak Devleti Yönetim Yasası (GDİDYY) imzalanmış, bu yasa doğrultusunda 2004 yılı Haziran ayı içerisinde İyad Allavi'nin başbakan, KYB'li Berham Salih'in güvenlikten sorumlu başbakan yardımcısı, KDP'li Hoşyar Zebari'nin yine dışişleri bakanı olduğu bir geçici hükümet kurulmuş, Geçiş Dönemi yasasının işaret ettiği şekilde 30 Ocak 2005 tarihinde de 275 sandalyeli kurucu Irak Ulusal Meclisi için seçimler yapılmıştır.¹⁷⁰ Sünni grupların boykot ettiği seçimlerde KDP ve KYB hem Irak Ulusal Meclisi için hem de bölge meclisi için ittifak yapıp Irak Ulusal Meclisi'nde oyların %26'sını alarak 75 sandalyeye, bölge meclisinde ise oyların %73.8'ini alarak 111 sandalyenin 82'sine sahip olmuştur.¹⁷¹

¹⁷⁰ Bayram Sinkaya, **a.g.m.**, s.391-399.

¹⁷¹ Kenneth Katzman, "The Kurds in Post-Saddam Iraq", **CRS Report for Congress**, 25 September 2008, <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS22079>, Erişim:18 Ocak 2009, s.3-4.

1992 yılında kurmuş oldukları fiili bir yönetim ile Irak toprakları üzerinde yasal olmayan bir şekilde siyasi varlıklarını devam ettiren Iraklı Kürt unsurlar 8 Mart 2004 tarihinde kabul edilen GDIDYY’de birçok kazanım elde etmiş bir pozisyonda 30 Ocak 2005’teki seçimlere dahil olmuşlardır. Nitekim çok sıkı ve sert müzakereler sonrası 8 Mart’ta ilan edilen bu yasa ile birlikte Irak’ın federal bir cumhuriyet olduğu, Bölgesel Kürt Yönetiminin kuzeydeki üç şehirde (Süleymaniye, Erbil ve Dohuk) resmi hükümet olarak kabul edildiği, Arapça’nın yanında Kürtçe’nin de resmi dil olduğu, peşmergelerin Bölgesel Kürt Yönetimi bölgesinde güvenlikten sorumlu birimler olduğu, merkezi hükümetin yetkisi dahilinde olan konular hariç Kürt meclisinin federal yasama meclisinden çıkan kanunları değiştirme hakkına sahip olduğu, üç yada daha fazla sayıda vilayette seçmenlerin 2/3’sinden fazla bir bölümünün reddetmesi halinde anayasanın onaylanmamış kabul edileceği gibi Kürtlerin lehine düzenlemeler yer almıştır.¹⁷²

Yasada bulunan üç vilayetteki seçmen sayısının 2/3’sinin oluşturulacak yeni anayasayı reddetmesinin anayasanın iptali anlamına gelmesi ibaresi Süleymaniye, Erbil ve Dohuk şehirlerini zaten kontrolleri altında tutan Iraklı Kürt unsurların memnun olmadıkları bir anayasa metnini veto edebilme hakkına sahip olmalarını sağlamıştır. Ayrıca senelerdir kendilerini federal bir Irak’ın parçası olarak nitelendiren Iraklı Kürt unsurların istekleri gerçekleşmiş ve Irak federal bir cumhuriyet olarak bu yasada isimlendirilmiştir. Bunun yanında yasanın 58. maddesinde ‘içlerinde Kerkük de olmak üzere BAAS rejimi tarafından demografik yapısında değişiklik yapmaya dönük olumsuzlukların yaşandığı’ şehirlerde bu durumun ortadan kaldırılacağı, yerlerinden edilen insanların tekrar bölgelerine yerleşmelerinin sağlanacağı ve başta Kerkük olmak üzere bu sorunlu bölgelerin adil ve şeffaf bir nüfus sayımı neticesinde nihai statülerine kavuşacaklarının belirtilmesi¹⁷³ ile Iraklı Kürtlerin petrol zengini Kerkük’ü kendi bölgelerine dahil etme planları

¹⁷² Nejdet Demiral, Soran Şükür, Mazin Hasan, ‘‘Geçiş Dönemi Irak Devleti Yönetim Yasası ve Irak’ın Geleceğine Etkileri’’, **Stratejik Analiz**, Haziran 2004, s.29-34.

¹⁷³ Michael M. Gunter, M. Hakan Yavuz, ‘‘The Continuing Crisis in Iraqi Kurdistan’’, **Middle East Policy**, Vol:XII, No:1, Spring 2005, s.129.

ertelenmiştir. Geçiş Dönemi yasasının Kürtlere sağlamış olduklarını dikkate aldığımızda Iraklı Kürtlerin 1990'lı yılların başlarından itibaren sahip oldukları konumlarından hiçbir şey kaybetmedikleri, bu konumlarını resmileştirdiklerini görmekteyiz. Diğer taraftan Kerkük konusu haricinde elde etmiş oldukları kazanımlar ile birlikte 30 Ocak 2005 seçimlerine giren Iraklı Kürtler'in Irak genelinde merkezi hükümetle aynı anda bölge seçimlerini gerçekleştiren tek unsur oldukları da görülmektedir.

Geçiş Dönemi Yasasının kendilerine kazandırdıkları ile birlikte 30 Ocak 2005 seçimlerine giren Iraklı Kürt unsurların en büyük iki partisi olan KDP ve KYB daha önce de bahsedildiği üzere sağlamış oldukları bir ittifak ile 275 sandalyeli Irak Ulusal Meclisinde 75 sandalye kazanmışlardır. Iraklı Kürt unsurlar geçiş dönemi yasasının onlara tanımış olduğu yasal bir hak çerçevesinde ulusal meclis seçimlerinin yanında Bölgesel Kürt meclisinin ve kuzeydeki Süleymaniye, Erbil ve Dohuk şehirlerinin il genel meclisi seçimlerini de gerçekleştirmişlerdir.¹⁷⁴ Gerçekleştirilen bu seçimlerin ardından bölgesel Kürt meclisi Kürt Bölgesi'nin ilk başkanı olarak Mesut Barzani'yi seçmiş ve Barzani 12 Haziran 2005 tarihinde mecliste yemin ederek görevine resmen başlamıştır.¹⁷⁵

Irak Ulusal Meclisi ile Bölgesel Kürt Meclisi seçimleri için ittifak yapan KDP ile KYB Süleymaniye, Erbil ve Dohuk'taki il genel meclisi seçimlerine ise ayrı ayrı girmişlerdir. Üç ilin il genel meclisi seçimi sonuçlarına göre KYB'nin diğer 14 siyasi oluşum ile ittifak yapan Mesut Barzani liderliğindeki KDP'den fazla oy almış olması özellikle Erbil ve Dohuk'un KDP'nin merkezi olduğu gerçeği de dikkate alındığında Barzani'nin oylarında bir düşüş olduğunu göstermektedir.¹⁷⁶ Iraklı Kürtlerin verdikleri mücadelenin liderliğini üstlenme yarışında olan KDP ile KYB arasında çok uzun bir geçmişe sahip olan rekabette 2005 yılı itibariyle 1992 seçimlerinin aksini gösterir bir manzara

¹⁷⁴ Hasan Yılmaz, "Kuzey Irak'ta Ortak Yönetimin Geleceği", **Stratejik Analiz**, Haziran 2006, s.83.

¹⁷⁵ "President", <http://www.krp.org/eng/krp/default.aspx?gid=2&sm=14>, Erişim:8 Ocak 2009

¹⁷⁶ Soran Şükür, Mazin Hasan, "Irak'ta Demokrasi Provası", **Stratejik Analiz**, Mart 2005, s.22.

ortaya çıkmıştır. Böylece Iraklı Kürt unsurlar böylesi bir rekabet ortamı içerisinde 1992 yılında ilan edilen Kürt Federe Devleti olarak resmi kabul gören ilk seçimlerini gerçekleştirmişlerdir. Bunun yanında Kürdistan Referandum Hareketi isimli bir oluşum da bu seçimler sırasında gayrı resmi bir şekilde gerçekleştirdikleri 'bağımsızlık' referandumunda seçmenlerin %98.3'ünün bağımsızlık istediğini belirtmişlerdir.¹⁷⁷ Böylesi bir girişimin ortaya çıkmış olması Iraklı Kürtler arasında bağımsızlık yönünde bir isteğin olduğunun en güzel kanıtını oluşturmuştur. Fakat bu yönde bir manzaranın ortaya çıkmasına rağmen Iraklı Kürt liderlerin bağımsızlık yolunda girişimlerde bulunmaktansa şimdilik federalizmi kendileri için en uygun yöntem olarak kabul ettikleri ve uzun dönemli hedefleri ile gerçekleşen politik gerçeklik arasında son derece dikkatli bir ayrıma gittikleri anlaşılmaktadır.¹⁷⁸

B. Irak Anayasası'nda Kürt Yönetiminin Konumu

Irak Ulusal meclisinin 16 Mart 2005 tarihinde toplanmasının ardından mecliste çoğunluğu ellerinde bulunduran Kürt ve Şii grupların anlaşması neticesinde KYB lideri olan Celal Talabani Irak Cumhurbaşkanı seçilmiştir.¹⁷⁹ Hemen ardından da Dışişleri bakanı KDP üyesi Hoşyar Zebari olan geçici hükümet kurulmuştur. Seçimlerin yapılmasının, cumhurbaşkanının seçilmesinin, geçici hükümetin kurulmasının ardından Geçiş Dönemi Yasasının belirttiği şekilde bir anayasa taslağı hazırlama sürecine geçilmiştir. Son derece çetin müzakerelerin cereyan ettiği bu süreçte Iraklı Kürt unsurlar Geçici Yasanın onlara tanıdığı veto hakkı ile birlikte büyük bir siyasi koza sahip olmuşlardır.¹⁸⁰ Şii ve Sünni grupların da mücadelesine sahne olan anayasa taslağı hazırlama sürecinin sona ermesinin ardından hazırlanan Irak

¹⁷⁷ Bill Park, 'The Kurds and Post-Saddam Political Arrangements in Iraq', Adelphi Papers, 1 May 2005, [http:// www.informaworld.com/smpp/title~content=t713662270](http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t713662270), Erişim: 10 Ocak 2009, s.35.

¹⁷⁸ Henri J. Barkey, Ellen Laipson, 'Iraqi Kurds and Iraq's Future', *Middle East Policy*, Vol:XII, No:4, Winter 2005, s.69-70.

¹⁷⁹ Bayram Sinkaya, *a.g.m.*, s.400.

¹⁸⁰ İsmail Dursun, 'Kuzey Irak Kürtleri, Ayrılıkçı Kürt Hareketinin Devletleşme Süreci ve Türkiye'ye Etkileri', Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.164.

Anayasası taslağı 15 Ekim 2005 tarihinde referanduma sunulmuştur. 144 maddeden oluşan ve tam bir uzlaşma yerine çatışmacı bir ortam içinde hazırlanan bu anayasa taslağı yaklaşık 10 milyon katılımcının %78'inin kabul etmesi ile Irak'ın yeni, demokratik ve modern bir anayasası olarak uygulamaya konulmuştur.¹⁸¹ Bu anayasa çerçevesinde Irak'ın kuzeyinde kendi yönetimleri bulunan Iraklı Kürt unsurlar federal bir Irak içerisinde bu yapılarına nihai anayasada resmîyet kazandırmışlardır. Bölgesel Kürt Yönetimini doğrudan ilgilendiren Anayasa hükümleri olarak şunları sıralayabiliriz :¹⁸²

- Irak Cumhuriyeti bağımsız ve egemen bir devlettir. Yönetim şekli cumhuriyetçi, federal ve parlamenter demokrasidir (madde 1) Bu madde ile birlikte Iraklı Kürt unsurlar ve diğer Saddam Hüseyin muhalifi unsurlar senelerdir verdikleri federal Irak mücadelelerini nihayete erdirerek buna resmîlik kazandırmışlardır.

- Irak Cumhuriyeti'nin resmi dilleri Arapça ve Kürtçe'dir. (madde 4.1) Iraklı Kürtlerin Saddam Hüseyin sonrası dönemde ne kadar etkin olduklarının bir başka göstergesi olan bu madde ile birlikte milli bir birliğin temel taşlarından olan resmi dil de Kürtler için resmîleşmiştir.

- Irak'ta bulunan petrol ve doğal gaz, bütün bölge ve vilayetlerde yaşayan tüm Irak halkının malıdır (madde 111) Bu madde özellikle Bölgesel yönetimin kendi sınırlarına dahil etmeye çalıştığı petrol zengini Kerkük şehrinin konumu açısından büyük öneme sahip olmuştur. Bu noktada maddede 'bulunan' ibaresinin yer alması yeni çıkarılacak olan kaynakların nasıl bir sistem içerisinde değerlendirileceği hususunda tereddütler yaratmıştır.

¹⁸¹ Gökhan Çetinsaya, "Security, Politics and Constitution: Developments in the New Iraq, 2003-2006", *Perceptions*, Spring 2007, http://www.sam.gov.tr/perceptions/volume12/Spring07_gokhan_cetinsaya, Erişim:23 Aralık 2008, s.62.

¹⁸² Irak Anayasası'nın tam metni için bakınız : http://www.uniraq.org/documents/iraqi_constituti on.pdf, Erişim:27 Kasım 2008

- Federal Hükümet, mevcut yataklardan petrol ve doğal gaz çıkartılmasını Bölge Hükümetleri ve vilayetlerle eşgüdüm yaparak sağlar. Bunlardan elde edilen gelir, ülke sathının tamamında yaşayan nüfusa her bir vilayetin nüfus büyüklüğüne göre adaletli bir şekilde taksim edilir. Eski rejim tarafından haksız bir şekilde mahrum bırakılarak zarara uğratılan veya sonradan zarar gören bölgelere, diğer bölgelerin de dengeli olarak kalkınmasını sağlayacak şekilde ilave pay verilir. Bu husus yasayla düzenlenir. (madde 112.1) Bu fıkra ile yine bir önceki maddede olduğu gibi 'mevcut yataklar' ibaresinin kullanılması yeni yatakların nasıl değerlendirileceği noktasında soru işaretleri bırakmıştır. Ayrıca 'eşgüdüm' sağlanacağı belirtilmesine rağmen bu eşgüdümün olması veya olmaması halinde işlemin hangi birim tarafından gerçekleştirileceği muallakta kalmıştır.

- Federal Hükümet ile Bölge ve Vilayet Hükümetleri biraraya gelerek, Irak milletine en fazla menfaati sağlayacak şekilde ve mevcut en ileri teknolojiyi kullanarak petrol ve doğal gaz yataklarını geliştirmek için gerekli strateji ve siyaseti tayin ederler. (madde 112.2) Burada da yine bu bahsi geçen işlemleri kimin gerçekleştireceği hususunda bir belirsizlik söz konusu olmuştur. Nitekim bu belirsizliklerden ötürü günümüze kadar gelen süreç içerisinde Bölgesel Kürt Yönetimi ile merkezi hükümet arasında gerginlikler yaşanmıştır.

- Gümrüklerin yönetimi ve düzenlemeleri federal hükümet ile bölgesel Hükümet arasında bir eşgüdüm sağlanarak yapılır. Bu husus yasayla düzenlenir. (madde 114.1) Özellikle Bölgesel Yönetimin ekonomik açıdan can damarlarını teşkil eden yer altı kaynaklarında olduğu gibi diğer ekonomik gelir kapısı olan gümrükler meselesinde de belirsiz 'eşgüdüm' kelimesi kullanılmıştır.

- Federal makamların görev alanı içerisinde sayılmayan bütün yetkiler bölgelere ve bir bölgeye dahil olmayan vilayetlere verilmiştir. Federal

makamlar ile Bölgesel ve Vilayet Yönetimleri arasında diğer yetkilerin kullanımı konusunda anlaşmazlık ortaya çıktığı takdirde, Bölge ve Vilayet yasaları geçerlidir. (madde 115) Böylece Bölgesel Yönetim federal hükümetin yetkisine girmeyen tüm alanlarda düzenlemeler yapmaya ve hatta bu alanlarda gerçekleştirdiği düzenlemeler federal makamların kararları ile çatıştığı durumlarda dahi kendi kararlarını geçerli saymaya hak kazanmıştır.

- İşbu anayasa yürürlüğe girdikten sonra Kürdistan Bölgesinin mevcut makamlarını federal bir bölge olarak kabul eder. (madde 117.1) Bölgesel Kürt Yönetimi bu madde ile birlikte Federal Irak Cumhuriyeti'nin Federe Kürt Bölgesi olarak resmi bir nitelik kazanmıştır.

- Bu anayasa, hükümleri uyarınca kurulacak yeni bölgeleri tanıır. (madde 117.2)

- Bir veya daha fazla sayıda vilayetin, aşağıda belirtildiği şekilde talep gelmesi durumunda referandumla bir bölge oluşturması mümkündür. (madde 119)

1. Bölge oluşturmak isteyen vilayet meclislerinden her birinin üyelerinin 1/3'ünün talebi üzerine.

2. Bölge oluşturmak isteyen vilayetlerdeki seçmenlerin 1/10'un talebi üzerine.

Bu unsurlar ile bölgesel yönetim Kürtlerin çoğunlukta olduğu ve vilayet meclisinde çoğunluğu elde ettiği vilayetleri kendi bölgelerine dahil etme gayreti içerisine girmiştir.

- Bölgesel otoritenin görev alanları ve bunların uygulanmasını belirleyen bölgesel bir anayasa federal anayasaya tezat teşkil etmeyecek şekilde hazırlanır. (madde 120) Bu maddenin nihai anayasada yer alması Bölgesel Yönetim tarafından zaten daha öncesinden taslağı hazırlanmış olan anayasa'nın yürürlüğe sokulması sürecini hızlandırmıştır.

- Bu anayasada federal makamın kesin görev alanı içerisine dahil edilen konular dışında, Bölgesel Makamlar anayasaya uygun olarak yasama, yürütme ve yargı erklerini kullanma hakkına sahiptirler. (madde 121.1) Bu madde de yine Bölgesel Yönetimin kendi bölgesinde egemenliğini tescillemiştir.

- Federal makamın görev alanına giren yetkiler dışındaki bir hususa ilişkin federal yasa ile bölge yasası arasında bir uyumsuzluk ortaya çıktığı takdirde, bölgesel makamlar bölgede federal yasanın uygulamasını düzeltme hakkına sahiptir. (madde 121.2) Bu madde de bölgesel yönetimin federal makamlar karşısında kendi bölgesinde daha etkin olmasını sağlamıştır.

- Bölgelere üstlendikleri görev ve sorumlulukları yerine getirmelerine yetecek kadar federal makam tarafından toplanan kaynaklardan bölge yönetimlerine adil bir pay verilir. Bu yapılırken bölgenin kaynak ihtiyaçları ve nüfusu göz önünde tutulur. (madde 121.3) Böylece Bölgesel Yönetim kendi elde etmiş olduğu ekonomik kaynaklarının yanısıra federal hükümetten de pay almış olacaktır.

- Kültürel, sosyal ve kalkınma ile ilgili unsurları takip etmek üzere Irak Büyükelçiliklerinde ve diplomatik misyonlarında bölgeler ve vilayetler için ofisler açılır. (madde 121.4) Bu madde ile birlikte Bölgesel Yönetim zaten senelerdir var olan fiili mevcudiyetini yabancı ülkeler nezdinde de ifade edebilme imkanına sahip olmuştur.

- Bölgesel Hükümet, başta polis, güvenlik güçleri ve bölgesel muhafızları da içeren bölgesel güvenlik birimlerinin kurulması ve örgütlenmesi olmak üzere bölgenin bütün idari ihtiyaçlarının karşılanmasından sorumludur. (madde 121.5) Bu madde de anayasanın hazırlanma sürecindeki en tartışmalı konulardan birini teşkil eden ülkenin kuzeyindeki Bölgesel Kürt Yönetiminin güvenlik birimleri olarak adlandırılan

silahlı 'peşmergelerin' dağıtılıp dağıtılmayacağı konusunda Iraklı Kürtlerin zaferle ayrıldığını göstermektedir.

- Yürütme organı GDIDYY'nin 58. maddesinin tüm alt maddeleriyle uygulanmasının tamamlanması için gerekli adımları atar. (madde 140.1) Geçiş Dönemi Yasası'nın Kerkük ile ilgili olan 58. maddesinde; BAAS rejimi döneminde başta Kerkük olmak üzere şehirlerin demografik yapılarını değiştirmeye yönelik gerçekleştirilen olumsuzlukların ortadan kaldırılacağı, bunun için geçmişte yerlerinden zorla göç ettirilmiş olan vatandaşların kendi bölgelerine geri gelmelerinin sağlanacağı, bu vatandaşların el konulmuş taşınmazlarının kendilerine aynen iade edileceği, aynen iade olamadığı takdirde tazminat ödeneceği, il idari sınırları konusundaki anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulacağı belirtilmektedir.¹⁸³

- Geçiş Dönemi Yasası'nın 58. maddesinde yer alan ve Geçici Hükümetin sorumluluğunda uygulanan hususlar, bu anayasaya uygun olarak seçilecek yürütme organı tarafından tamamı yerine getirilene değin sürdürülür. Bu çalışmalar eski duruma getirme, nüfus sayımı ve nasıl idare edileceğinin saptanması için Kerkük'te ve diğer anlaşmazlık bölgelerinde referandum düzenlenmesine kadar (en geç 31.12.2007) devam ettirilir. (madde 140.2) Bu madde ile birlikte Geçiş Dönemi Yasası'nda belirtilen gerekliliklerin yerine getirilmesinin ardından yaklaşık 2 yıl sonra Kerkük'ün nihai statüsünün belirleneceği ifade edilmiştir.

- 1992 yılından bu yana Kürdistan Bölgesinde çıkartılan yasalar yürürlükte kalmaya devam eder. Mahkeme kararları ve ticari sözleşmeler dahil olmak üzere, Kürdistan Bölgesel Hükümeti tarafından alınan kararlar, Kürdistan Bölgesel Yasaları tarafından belirlendiği şekilde değiştirilmedikçe, iptal edilmedikçe ve bu anayasayla çelişmedikleri sürece yürürlükte kalmaya devam eder. (madde 141) Bu madde ile 1992 yılında ilan edilmiş olan

¹⁸³ Nejdett Demiral, Soran Şükür, Mazin Hasan, **a.g.m.**, s.34-35.; David Romano, **a.g.m.**, s.270.

Bölgesel Kürt Yönetiminin bugüne kadar almış olduğu kararlar resmi niteliğe bürünmüştür. Kararların yanısıra yapılmış olan ticari sözleşmeler de geçerli kabul edilerek Irak'tan hariç bir şekilde ekonomik gelişimini sağlayan kuzeydeki yönetimin altına imza atmış olduğu belgeler de artık geçerli ve resmi kabul edilmiştir.

- Yeni Irak Hükümeti kurulduktan sonra Geçiş Dönemi Yasası ve ekini teşkil eden belgeler 53/a ve 58. madde dışında iptal edilir. (madde 143) Geçiş Dönemi Yasası'nın 58. maddesi yukarıda da bahsedildiği üzere Kerkük ile ilgili iken 53/a maddesi hükmü ile Bölgesel Kürt Hükümeti 19 Mart 2003 tarihinde yönetmekte olduğu Dohuk, Erbil, Süleymaniye, Kerkük, Diyala ve Neneveh (Musul) illerinden oluşan toprakların resmi hükümeti olarak tanımlanmaktadır.¹⁸⁴ Böylece Kürtlerin sahip oldukları yapı ayrıca koruma altına alınmıştır.

Ekim 2005 itibariyle oylamaya katılan yaklaşık 10 milyon seçmenin %78'inin onaylaması ile birlikte kabul edilen Irak Anayasası'nın ardından 15 Aralık 2005 tarihinde Irak Ulusal Meclisi için seçimler gerçekleştirilmiştir. Bu seçimlerde de Ocak ayında yapılan seçimlerde olduğu gibi Şiiilerin üstünlüğü söz konusu iken yine bir ittifak ile seçimlere katılan KDP ve KYB 275 sandalyeli mecliste 53 sandalye elde etmiş, Selahaddin Muhammed Bahaddin liderliğindeki Kürdistan İslami Birliği ise 5 sandalye elde etmiştir.¹⁸⁵ Böylece Iraklı Kürtler Irak'ın yönetimi konusunda etkili bir şekilde söz sahibi olacaklarını gerçekleştiren iki seçim ve kabul edilen anayasa temelinde göstermişlerdir. Iraklı Kürt unsurların geçmişlerine baktığımızda mücadele ettikleri Bağdat yönetimlerinden sadece yaşamakta oldukları coğrafyada bazı kazanımlar elde etmeye çalıştıklarını ancak Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesinin ardından artık sadece kendi yaşam alanlarında değil Irak'ın merkezi yönetiminde de etkin olmaya çalıştıkları görülmektedir.

¹⁸⁴ Sadi Çaycı, 'Kerkük'ün Hukuki Durumu', **Stratejik Analiz**, Şubat 2006, s.53.

¹⁸⁵ Gökhan Çetinsaya, **a.g.m.**, s.58.

C. 2005 Seçimleri ve Anayasa'nın Kabulü Sonrası Süreç

2005 yılı içerisinde gerçekleştirilen iki seçim ve bir anayasa referandumu sonrasında elde ettikleri ile Irak içerisindeki en avantajlı grup olma özelliğine sahip olan Iraklı Kürt unsurlar bu süreçlerin tamamlanmasının ardından kurumsallaşmalarına devam etmişlerdir. Irak'ın kuzeyindeki Kürt meclisinde ve illerin genel meclislerinde elde ettikleri üstünlüklerinin yardımı ile daha önceleri fiili açıdan bir anlam ifade eden yönetimlerini artık yeni Irak yönetimi nezdinde resmi kanallar aracılığıyla devam ettiren Bölgesel Kürt Yönetimi Irak'ın kuzeyindeki mevcudiyetini pekiştirmiştir. Nitekim Celal Talabani'nin Irak Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından Haziran ayında KDP ve KYB arasında varılan mutabakat neticesinde Mesut Barzani'nin de Bölgesel Kürt Yönetimi Başkanı olması ile birlikte Kürt yönetimi KDP-KYB rekabetini bir yana bırakarak Ocak 2005 seçimi sonrası resmi olarak bir yeniden oluşum süreci içine girmiştir.¹⁸⁶

Mesut Barzani'nin başkan seçilmesinden bir hafta önce 7 Haziran 2005 tarihinde Barzani'nin 2002 yılı Ağustos ayında hazırlatmış olduğu anayasa taslağı Kürt meclisinde onaylanmıştır.¹⁸⁷ Iraklı Kürt unsurlar bu şekilde kurumlaşmalarına devam ederlerken aslında bir taraftan da kökleri geçmişe dayanan aralarındaki rekabetten kurtulamamışlardır. Nitekim Nisan ayı içerisinde KYB lideri Talabani'nin Irak Cumhurbaşkanı seçilmesi KYB'nin etkin olduğu Süleymaniye sokaklarında sevinç gösterileri ile karşılanırken KDP'nin etkin olduğu Dohuk ve Erbil'de herhangi bir sevinç gösterisi yapılmamış aksine Talabani'nin posterlerini yakanlar dahi olmuştur.¹⁸⁸ Bu yaşanan gizli rekabete rağmen Irak'ın içinde bulunduğu durumun kendilerine sağlamış olduğu fırsatları kaçırmamak adına Iraklı Kürtler bu çekişmelerini hasır altı edebilmeyi başarmışlardır.

¹⁸⁶ Gareth Jenkins, "Turkey and Northern Iraq: An Overview", Jamestown Foundation Occasional Paper, February 2008, <http://www.jamestown.org/uploads/media/Jamestown-JenkinsTurkeyNlr.aq.pdf>, Erişim: 9 Mart 2008, s.11.

¹⁸⁷ Hasan Yılmaz, "Kuzey Irak'ta Ortak Yönetimin Geleceği", **Stratejik Analiz**, Haziran 2006, s.85.

¹⁸⁸ Hasan Yılmaz, **a.g.m.**, s.84.

Sükunet içinde geçen bir dönemin ardından 15 Aralık 2005 tarihinde gerçekleştirilen seçimlere de Kürdistan Ulusal Demokratik Listesi adı altında bir ittifak ile giren KDP ve KYB 1.753.919 geçerli oyun %89.55'ini alarak 111 sandalyeli Kürt Meclisinde 104 sandalye elde etmiştir.¹⁸⁹ Seçimler sonrası oluşturulan yeni Kürt Meclisinde KDP ile KYB arasında Erbil ve Süleymaniye'de iki başlı bir yönetim görüntüsü çizen durumun sona erdirilebilmesi hakkında müzakereler gerçekleştirilmiştir. Her ne kadar seçimlerin hemen ardından 21 Ocak 2006 tarihinde Kürt meclisinde gerçekleştirilen olağanüstü toplantıda KDP ile KYB arasında yerel yönetimlerin birleştirildiği kararı¹⁹⁰ alınmışsa da özellikle köklü bir aşiret yapısı içinden gelen Bölgesel Yönetimin Başkanı Mesut Barzani'nin bölge üzerindeki kontrolünü elinden kaybetmemek için kendi akrabalarının önemli mevkilere getirilmesi hususunda ısrarcı olması müzakerelerin uzamasına neden olmuştur.

2005 yılı Aralık ayında gerçekleşen seçimlerin üzerinden 6 ay geçtikten sonra 7 Mayıs 2006 tarihinde Süleymaniye'de bulunan KYB yönetimi ile Erbil'de bulunan KDP yönetimi Mesut Barzani'nin yeğeni KDP üyesi Neçirvan Barzani'nin başbakanlığı ve KYB üyesi Ömer Fettah'ın başbakan vekili görevlerini yürüttükleri Bölgesel Kürt Yönetimi altında tek bir çatı altında birleşmişlerdir.¹⁹¹ Oluşturulan yeni hükümette bulunan bakanlıklardan Adalet, Eğitim, İçişleri, Sağlık, Sosyal İşler, Diyanet, Su Kaynakları, Ulaştırma, Bayındırlık, Planlama ve İnsan Hakları bakanlıkları KYB'nin olurken, Maliye, Peşmerge İşleri, Yüksek Öğretim, Tarım, Şehitler, Kültür, Elektrik, Doğal Kaynaklar, Gençlik-Spor, Kamu İşleri ve Dışişleri Bakanlıkları da KDP'nin olmuştur.¹⁹² Oluşturulan bu kabine dikkatle

¹⁸⁹ Irak Kürdistanı İslami Grubu 6, Bağımsızlar da 1 sandalye kazanmışlardır. "Session Minutes, Second Term 2005", http://www.kurdistan-parliament.org/default.aspx?page=site_contents&c=Parliament-History2005, Erişim:8 Ocak 2009

¹⁹⁰ Hasan Yılmaz, **a.g.m.**, s.85.

¹⁹¹ Gareth Stansfield, Robert Lowe, Hashem Ahmadzadeh, **a.g.m.**, s.5.

¹⁹² Bu bakanlıklardan Maliye, Peşmerge İşleri, Adalet ve İçişleri Bakanlıklarında hem KDP hem de KYB'li bakan bulunmaktadır. Ayrıca kabinede Türkmen ve Asuriler birer bakanlık kazanırken geriye kalan üç bakanlık da Kürt bölgesindeki listelere verilmiştir. Hasan Yılmaz, **a.g.m.**, a.86.

incelendiğinde Bölgesel Yönetimin dış dünya ile etkileşimini sağlayacak olan dışişleri, ekonomik varlığını yönetecek olan maliye, ekonomiye büyük katkısı olan petrol ile ilgili işlemleri yürütecek olan doğal kaynaklar ve Irak anayasasında da belirtildiği gibi bölgenin güvenliğini tesis edecek olan peşmerge gibi bakanlıklara Mesut Barzani liderliğindeki KDP'nin sahip olduğu görülmektedir.*

İki başlı yönetimden kurtulmuş bir bölgesel meclisi, başkanı, başbakanı, bakanları bulunan Bölgesel Kürt Yönetimi Irak Anayasası'nın kendilerine verdiği resmîlik statüsü ile işgal sonrası Irak topraklarında önceki konumlarına nazaran daha rahat hareket edebilme imkanına sahip olmuşlardır. Mesut Barzani'nin 1987 yılında kalp krizi neticesinde ölen ağabeyi İdris Barzani'nin oğlu olan Neçirvan Barzani başbakanlığındaki bölgesel hükümet sağlanan bu resmî imkan ile birlikte kurumsallaşma yönünde birçok adım atmıştır. Artık resmî bir nitelik kazanan konumlarının ekonomik yönden gelişmelerine bağlı olarak daha sağlam bir zemine oturabileceğini anlayan Bölgesel Yönetim 7 Temmuz 2006 tarihinde bir Yatırım Yasası çıkarmıştır.¹⁹³ Bu yasaya göre; yabancı firmaların bölgede bulunan şirketlerin %100'üne sahip olabilmeleri, mülk edinebilmeleri, 5 yıl süreyle gelir vergisi ve gümrük tarifelerinden muaf tutulmaları gibi olanaklar sağlanmıştır.¹⁹⁴ Bölgesel Yönetimin başbakanı olan Neçirvan Barzani bölge olarak ekonomik açıdan büyümelerinin lokomotifini olarak kabul ettiği özel sektörün, işleme koydukları bu yasa ile sağlanan güvenceler çerçevesinde ekonomilerini daha da kuvvetlendireceğine inandığını ifade etmiştir.¹⁹⁵

* Bu durum da Mesut Barzani'nin Irak Cumhurbaşkanı olan Celal Talabani karşısında Irak'ın kuzeyindeki etkinliğini muhafaza etme çabası olarak nitelendirilebilir.

¹⁹³ Yatırım Yasasının tam metni için bakınız : http://www.krp.org/uploadedforms/_InvestmentLaw_en.pdf, Erişim:8 Ocak 2009

¹⁹⁴ Michael M. Gunter, "Changing Dynamics in the Kurdistan Regional Government (KRG) of Iraq", **Journal of South Asian and Middle Eastern Studies**, Vol:XXX, No:1, Fall 2006, s.6.

¹⁹⁵ Nechirvan Barzani, "The Kurdistan Region Invest in the Future", The Kurdistan Region: Invest in the Future, 2008, http://www.krg.org/uploads/documents/Invest_in_the_Future_2008.pdf, Erişim:8 Ocak 2009, s.15.

1992 yılından bu yana fiili açıdan bir yönetime sahip olsalar da, Iraklı Kürtler, yaşamış oldukları çatışma dönemleri ve Irak'a uygulanan ekonomik ambargodan dolayı yoldan etkilenmişler ve fiili egemenlikleri altında bulundukları bölgelerde yasal olmayan yollardan elde ettikleri gelirler ile bazı ekonomik hareketlikler yaratmaktan öteye gidememişlerdir. Fiili olarak egemen oldukları topraklarda tam anlamı ile düzenli bir ekonomik sistem oluşturamayan Bölgesel Yönetim Irak anayasasının sağlamış olduğu yasal yollar üzerinden artık daha sağlam temellere dayanan bir ekonomik sistem oluşturmaya başlamıştır. Başbakan Neçirvan Barzani'nin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere bu aşamada yönetim böyle bir sitemin 'lokomotifi' olarak özel sektörü görmekte ve çıkarılan kanunla birlikte bu noktada özellikle yabancı yatırımlara öncelik vermektedir. Nitekim 2007 yılının sonuna kadar Süleymaniye, Erbil ve Dohuk'tan oluşan Bölgesel Kürt Yönetimi topraklarında toplam 7.577.304.612 ABD doları tutarındaki lisanslı yatırımların 1.107.500.000 ABD dolarlık kısmı doğrudan yabancı yatırımcılar tarafından üstlenilmiştir.¹⁹⁶ Savaştan çıkmış ve işgal altında bulunan ama bir taraftan da işgal kuvvetleri ile eşgüdüm halinde kendi yönetim yapısını yavaş yavaş şekillendirmeye çalışan ve Irak'ın diğer kısımlarına nazaran daha güvenli bir yapıya sahip Kürt bölgesi'nin yaklaşık bir buçuk yıllık bir süre içerisinde bu kadar yabancı yatırım çekmiş olması yönetimin çıkarmış olduğu kanunun meyvelerini vermeye başladığının göstergesi olmuştur.

Temelleri sağlam bir idari yapı oluşturmaya çalışan Bölgesel Yönetim Irak toprakları üzerinde Avrupa Birliği'ne yeni üye olmuş bir devletin Avrupa nezdinde sahip olduğu rahatlıktan çok daha fazlasını elde etmesini sağlayan Irak anayasası¹⁹⁷ ile birlikte bu anayasanın kendisine tanıdığı hak ve yetkiler doğrultusunda gerekli düzenlemeleri yapmaya devam etmiştir. Yapılan bu düzenlemeler içinde en büyük tepkiyi 6 Ağustos 2007 tarihli Petrol

¹⁹⁶ "Kurdistan Regional Government-Iraq Board of Investment Licensed Projects", December 2007, <http://kurdistaninvestment.org/files/sitecontents/170208111517.pdf>, Erişim:8 Ocak 2009

¹⁹⁷ Brendan O'Leary, "The Kurdistan Regional Government", The Kurdistan Region: Invest in the Future, 2008, http://www.krg.org/uploads/documents/Invest_in_the_Future_2008.pdf, Erişim:8 Ocak 2009, s.38.

ve Gaz Yasası almıştır.¹⁹⁸ Irak Anayasası'nın 112. maddesinin birinci fıkrasında *"Federal Hükümet, mevcut yatlardan petrol ve doğal gaz çıkartılmasını Bölge Hükümetleri ve vilayetlerle eşgüdüm yaparak sağlar. Bunlardan elde edilen gelir, ülke sathının tamamında yaşayan nüfusa her bir vilayetin nüfus büyüklüğüne göre adaletli bir şekilde taksim edilir. Eski rejim tarafından haksız bir şekilde mahrum bırakılarak zarara uğratılan veya sonradan zarar gören bölgelere, diğer bölgelerin de dengeli olarak kalkınmasını sağlayacak şekilde ilave pay verilir. Bu husus yasayla düzenlenir."* şeklindeki hükmü yerine getirebilmek amacıyla merkezi yönetim tarafından hazırlanan yasa taslağının görüşmelerinde Kürtler'in uzlaşmaz bir tavır sergilemesi Irak'ın doğal kaynakları konusunda yasal bir düzenlemeden mahrum kalmasına neden olmuştur. Fakat Bölgesel Yönetim henüz yasal bir düzenleme yapılmamışken anayasanın bu maddesine dayanarak kendi petrol ve gaz yasasını çıkarmıştır.

6 Ağustos tarihinde çıkartılan Petrol ve Gaz Yasasından bir sene öncesine kadar zaten 6 tane yabancı firma ile sözleşme imzalamış olan Bölgesel Kürt Yönetimi'nin¹⁹⁹ anayasanın işaret etmiş olduğu yasal bir düzenleme yapılmadan böylesi bir girişimde bulunması olası kontrol dışı üretimleri engellemek adına tek bir ulusal petrol politikasına sahip olmak isteyen merkezi yönetim tarafından kabul edilmemiştir.²⁰⁰ Bölgesel Kürt Yönetiminin 61 maddeden oluşan bu yasanın maddeleri içerisinde özellikle petrol yataklarını *'mevcut'* ve *'gelecekteki'* şeklinde ayırması,²⁰¹ federal hükümet ile bölgedeki *'mevcut'* kaynaklardan çıkarılan petrol ve gazın

¹⁹⁸ Petrol ve Gaz Yasasının tam metni için bakınız : http://www.krp.org/uploadedforms/_OilGasLaw_en.pdf, Erişim:8 Ocak 2009

¹⁹⁹ "Oil for Soil: Toward A Grand Bargain On Iraq And The Kurds", International Crisis Group Middle East Report N°80, 28 October 2008, http://www.crisisgroup.org/library/documents/middle_east_north_africa/iraq_iran_gulf/80_oil_for_soil_toward_a_grand_bargain_on_iraq_and_the_kurds.pdf, Erişim:4 Kasım 2008, s.17.

²⁰⁰ Henri J Barkey, "Preventing Conflict Over Kurdistan", Carnegie Endowment for International Peace, 2009, http://carnegieendowment.org/files/preventing_conflict_kurdistan.pdf, Erişim:18 Ocak 2009, s.15.

²⁰¹ Petrol ve Gaz Yasası madde 15.4.

yönetimi hususunda birlikte hareket edileceğini belirtmesi,²⁰² bu yasanın 19. maddesinde belirtilenler* uygulanıncaya kadar bölgede petrol ve gazdan elde edilecek tüm gelirlerin bölgenin genel geliri kabul edileceği ve bölge meclisine bağlı olacağını belirtmesi²⁰³, bu yasanın merkezi hükümet tarafından reddedilmesinin gerekçesini oluşturan maddeler olarak belirlemektedir. Bunun yanında Irak anayasasında petrol ve gaz ile ilgili uygulamaların bir yasa ile düzenleneceğinin belirtilmiş olmasına rağmen Bölgesel Yönetimin böyle bir yasa henüz çıkmadan konu ile ilgili kendi yasasını çıkarmış olması zaten anayasanın işaret etmiş olduğu düzenlemeye aykırı bir nitelik taşımaktadır. Ayrıca Irak Anayasasına göre oluşturulması gereken bu yeni yasanın müzakere sürecinin önündeki en büyük engelin Kürtler olması da kendiliğinden oluşan bu geçici dönemde Bölgesel Yönetimin lehine gelişmelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Özellikle Kerkük'ün statüsü ve 'tartışmalı alanlar' olarak isimlendirilen yerlerin hangi yönetim içinde (Bölgesel Kürt Yönetimi/Merkezi Yönetim/Yeni bir bölge) yer alacağını belirlemek için Irak Anayasasının 140. maddesinin uygulanması noktasında istekleri tam anlamı ile karşılanmayan Kürtler çıkarmış oldukları bu yasa ile farklı kazanımlar elde etmeye çalışmışlardır. Nitekim yönetimin; Irak'ın genel bütçesinden Bölgesel Yönetime tahsis edilen %17 oranındaki payın çeşitli kesintilere uğrayarak azalmasını petrol ve gaz gelirleri üzerinden telafi etmeye çalıştığını diğer taraftan da özellikle büyük yabancı firmalar ile petrol ve gaz konusunda anlaşmalar imzalayıp bu firmaların tabiiyetinde bulunduğu ülkelerin ekonomik çıkarlarını dikkate alarak özellikle Irak'ın geri kalan kısmına karşı, siyasi açıdan Kürt bölgesinin

²⁰² Petrol ve Gaz Yasası madde 18.1.

* Yasanın 19. maddesinin alt fıkralarında tüm Irak topraklarından çıkarılacak olan doğal kaynakların gelirlerinin uluslararası bir bankada oluşturulacak fonda toplanması, fonun bölge ve merkez hükümetleri yetkilileri tarafından oluşturulacak bir kurul tarafından yönetilmesi, bölgenin aktardığı gelirin bir alt fonda toplanması, bu alt fonun yönetiminin bölge yetkililerine ait olması, Bölgesel Yönetimin Federal Petrol ve Gaz Konseyinde orantılı bir role sahip olması ve Irak Ulusal Petrol Şirketi'nin yönetimine ortak olması şartıyla Bölgesel Hükümet ile Merkezi Hükümetin 'mevcut' yatakların yönetimini ortaklaşa gerçekleştirmesi gibi unsurlar yer almaktadır. Petrol ve Gaz Yasası madde 19.

²⁰³ Petrol ve Gaz Yasası madde 15.5.

istikrarını sağlamaya dönük korumacı bir tutum geliştireceğini düşünerek böylesi bir girişimde bulunduğunu olasılıklar arasında tutmak gerekmektedir.²⁰⁴ Sahip olduğu bütçenin %95'ini (veya başka bir deyişle 2008 yılı itibariyle 7 milyar dolar) merkezi hükümetten temin eden Bölgesel Yönetim Bağdat'a duyduğu güvensizlik neticesinde olumsuz bir durumla karşılaşmamak için kendi gelirini elde etmeye çalışmaktadır.²⁰⁵ Bölgesel Yönetim bu şekilde düşünceler ile hareket edip bazı kazanımlar sağlamaya çalışırken Bölgesel Yönetimin bu yasa neticesinde elde edilecek gelirler ile kendi ayakları üzerinde durabilen bir ekonomik yapıya kavuşmasının ardından bağımsızlığını ilan edeceği savı Irak'ın toprak bütünlüğünü savunan tüm unsurlar tarafından endişe ile takip edilmektedir.²⁰⁶

Ç. Kerkük ve Tartışmalı Alanlar

Kerkük Irak'ın işgali sonrasında en fazla tartışılan kent konumuna gelmiştir. Iraklı Kürtler geçmiş dönemlerdeki ayaklanmalarında Kerkük'ü kendi egemenlikleri altına almaya çalışmışlardır. Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesinin ardından ise Kürtler Kerkük konusundaki isteklerini işbirliği halinde oldukları ABD'nin yardımı ile ele geçirmek istemişlerse de bunu başaramamışlardır. Kürtlerin ABD'nin varlığına rağmen bu konuda bir başarı elde edememiş olmasında Irak'ın iç dinamiklerinin etkisi olduğu kadar Kerkük'ün Kürtlerin eline geçmesini bağımsız bir Kürt devletinin temeli olarak gören bölge ülkelerinin (özellikle Türkiye'nin) de etkisi olmuştur. Kerkük'ün hem Irak'ın kendi iç dinamiklerini hem de bölge ülkelerini harekete geçirecek kadar önemli olması sahip olduğu yapısının incelenmesini zorunlu kılmaktadır.

Büyük tartışmalara neden olan Kerkük'ün idari yapısının bilinmesi günümüzdeki tartışmaların daha sağlam bilgiler ile yürütülmesini

²⁰⁴ ‘Oil for Soil...’, s.15-18.

²⁰⁵ Denise Natali, ‘Kirkuk Conundrum’, *Ethnopolitics*, Vol:7, No:4, November 2008, s.436.

²⁰⁶ ‘Oil for Soil...’, s.16.

sağlayacaktır. Osmanlı egemenliği döneminde günümüze nazaran daha küçük bir idari yapı olan Kerkük; Musul, Erbil ve Süleymaniye ile birlikte Musul vilayetini oluşturuyorken²⁰⁷ Kerkük ile ilgili tartışmalarda temel dayanak noktası olarak gösterilen 1957 nüfus sayımının gerçekleştiği dönem itibariyle Musul'dan ayrı bir vilayet olarak Kerkük, Çemcema, Kifri ve Tuzhurmatu ilçelerinden meydana gelen bir vilayete dönüşmüştür.²⁰⁸ 1968 yılında iktidara gelen BAAS yönetimi ile Molla Mustafa Barzani önderliğindeki Bağdat muhalifi Iraklı Kürtler arasında 1970 yılında bir özerklik anlaşması imzalanmış, anlaşmanın uygulama süresi olan 4 yılın sonunda 1974 yılında özellikle Kerkük'ün kurulacak olan bu özerk yapının içinde yer alıp almayacağı konusunda Kürtler ile anlaşma sağlanamaması üzerine Kürtlerin yine silaha sarılmasının ardından Bağdat yönetimi 1976 yılında çıkarmış olduğu bir yasa ile Kerkük vilayetinin sınırlarını yeniden düzenlemiş ve ismini de Ta'amim (millileştirme) olarak değiştirmiştir.²⁰⁹ Bu değişiklik neticesinde Kerkük vilayetinin Çemcema ilçesi Süleymaniye vilayetine, Tuzhurmatu ilçesi Selahaddin vilayetine, Kifri ilçesi de Diyala vilayetine bağlanırken Musul vilayetinden de Zap ilçesi Kerkük'e bağlanmıştır.²¹⁰

Arap milliyetçiliği temeline dayanan BAAS yönetimi gerçekleştirmiş olduğu değişiklikler ile birlikte Irak toprakları üzerinde *vataniye* anlayışının aksine *kavmiye* anlayışının²¹¹ egemen olduğunu göstererek başta Kerkük olmak üzere ülke genelinde nüfus oranları ile oynayarak bir Araplaştırma faaliyetine girişmiştir. Bu çerçevede Kerkük'te yaşamakta olan Kürtler, Türkmenler ve Hristiyanlar bu şehirden ülkenin farklı bölgelerine göç

²⁰⁷ Mazin Hasan, Soran Şükür, 'Kerkük Kerkük', **Stratejik Analiz**, Mart 2004, s.17.

²⁰⁸ 'Report on the Administrative Changes in Kirkuk and the Disputed Regions', Kurdistan Regional Government Ministry of Extra Regional Affairs, December 2007, Erbil, <http://www.kurdistan-parliament.org/files/articles/130508111135.pdf>, s.12., Erişim:18 Ocak 2009, 'Nüfus Yapısı', <http://www.kerkuk.net/kurumsal/?dil=1055&metin=7>, Erişim:18 Ocak 2009

²⁰⁹ David Romano, **a.g.m.**, s.266.

²¹⁰ 'Report on the Administrative...', s.12., 'Yerleşim Durumu', <http://www.kerkuk.net/kurumsal/?dil=1055&metin=8>, Erişim:18 Ocak 2009

²¹¹ Irak toprakları üzerinde yaşayan bütün milletleri sadece Irak'ta yaşıyor oldukları için eşit kabul eden yaklaşım 'vataniye' kavramını açıklarken, Irak toprakları üzerinde yaşayan sadece Arap milletine mensup kişileri üstün tutan yaklaşımda 'kavmiye' kavramını açıklamaktadır. Kavramlar için bakınız : William R. Folk, **a.g.e.**, s.119-120.

ettirilirken yerlerine de ülkenin güneyinde yaşamakta olan fakir Şii Araplar kendilerine Bağdat yönetimi tarafından verilen 10.000 Irak dinarı maddi yardım ile yerleştirilmiştir.²¹² Gerçekleştirilen bu uygulamalar neticesinde Kerkük'ün nüfus yapısı Araplar lehinde gelişmiştir. 1957 yılında yapılan nüfus sayımı ile 1977 yılında gerçekleştirilen sayım karşılaştırıldığında Kerkük vilayeti genelinde Arapların nüfus oranlarının %28.2'den %44.4'e yükseldiği görülmektedir.²¹³

Saddam Hüseyin liderliğindeki Bağdat yönetimi Araplaştırma politikalarına İran-Irak Savaşı sırasında da devam etmiştir. Kürtlere karşı gerçekleştirilen 'Enfal Harekatı'nın yöneticisi konumundaki 'Kimyasal Ali' lakaplı Ali Hasan el-Mecid bu hareketin merkezini 1987-1989 yılları arasında Kerkük'te kurarak Kerkük'ün nüfus yapısını beraberinde getirdiği askeri unsurlar ile değiştirmeye devam etmiştir.²¹⁴ Araplaştırma politikasının devam ettiği süreçte Kerkük üzerinde yoğunlaşan tartışmaların odak noktası haline gelen Kürtler, Kerkük'ü 1992 yılında ilan ettikleri Federe Kürt Devleti'nin fiili egemenlik alanına dahil edememişlerdir. Körfez Savaşı sonrası Irak'ın kuzeyinde oluşturulan güvenli bölgenin dışında kalan Kerkük idari açıdan Bağdat yönetimine bağlı kalmaya devam etmiştir. Nüfus ve idari yapısında gerçekleştirilen düzenlemelerden sonra günümüz itibariyle Kerkük, Dibis, Haveya, Dokuk ve Kerkük ilçelerinden meydana gelen 9769 km'lik bir vilayet haline dönüşmüştür.²¹⁵

ABD'nin Irak'ı 2003 yılındaki işgali sırasında müttefiki Türkiye'nin kendi toprakları üzerinden Irak'a bir cephe açılması ve savaşa dahil olması anlamına gelen tezkereyi reddetmesinin ardından Iraklı Kürt unsurlar ABD'nin sıkı müttefikleri haline gelmişlerdir. Irak'ın kuzeyinde yaşamakta olan Kürtler Amerikan askeri unsurları ile birlikte hareket etmişler ve ABD'nin Türkiye

²¹² David Romano, **a.g.m.**, s.266.

²¹³ 'Report on the Administrative...', s.15.

²¹⁴ Denise Natali, **a.g.m.**, s.435.

²¹⁵ 'Kirkuk Province in Brief', http://www.kirkukpc.net/English/kirkuk_province_in_brief.htm, Erişim:21 Mart 2009

olmaksızın Irak'ın kuzeyinden bir cephe açmasını sağlamışlardır. Türkiye'nin tezkereyi reddemesinin ardından Irak birliklerine karşı kuzeyden bir cephe açmaya çalışan ABD askeri unsurları havadan Irak'ın kuzeyine inmişler ve burada kendilerine yardım eden yaklaşık 60.000 peşmerge ile birlikte Bağdat yönetimine karşı savaşa tutuşmuşlardır.²¹⁶ ABD birlikleri ile birlikte ilerleyen peşmergeler ABD'nin Irak birliklerinin elinden aldığı yerleşim yerlerinin kontrollerini ellerinde tutmaya başlamışlardır. ABD birliklerinin hızlı ilerleyişi ile birlikte Kerkük şehri de 10 Nisan tarihinde işgal edilmiştir.

Henüz Irak'ın işgali başlamadan 19 Mart 2003 tarihinde ABD özel temsilcisi Zalmay Halilzad, KDP'yi temsilen Neçirvan Barzani, KYB lideri Celal Talabani ve Irak Türkmen Cephesi lideri Sanan Ahmed Ağa'yı Devlet konuk evinde ağırlayan Türkiye burada gerçekleştirilen görüşmelerde Türkmen nüfus barındıran Musul ve Kerkük'ün kontrolünün ABD ve koalisyon kuvvetlerinde kalması yönünde bir uzlaşma sağlanmışsa da²¹⁷ gelişmelerin bu yönde olmaması ve Kerkük'ün Kürtlerin kontrolüne geçmesi neticesinde Türkiye'nin çok kısa bir süre içinde bölgeye asker sevk edebileceğini belirtmiştir.²¹⁸ Özellikle Kerkük ve Musul'da yaşamakta olan Türkmenler konusunda ve bölgede yaşayan Kürtlerin petrol zengini Kerkük şehrini ele geçirerek bağımsız bir devlet kurması hususunda hassas olan Türkiye'nin bu çıkışının hemen ardından ABD'li komutan David Petraeus'un emri ile Kerkük'ün kontrolü Kürtlerin elinden alınmıştır.

Bölge ülkelerinden Türkiye'nin sert çıkışı sonrasında her ne kadar Kerkük Kürtlerin askeri kontrolü altından alınmışsa da şehrin ele geçirildiği ilk günlerden itibaren Kürtler senelerdir iddia ettikleri şekilde Kerkük'ün bir Kürt şehri olduğu tezlerini kuvvetlendirmek için özellikle tapu ve nüfus dairelerini

²¹⁶ Richard Andres, "The Afghan Model in Northern Iraq", **Journal of Strategic Studies**, Vol:29, No:3, June 2006, s.404-405.

²¹⁷ "Kerkük ve Musul'un Güvenliği ABD ve Koalisyon Güçlerine Bırakılıyor", Zaman Gazetesi, 19 Mart 2003, <http://arsiv.zaman.com.tr/2003/03/19/dis/h3.htm>

²¹⁸ Mesut Taştekin, "Türk Dış Politikasında 2003 Irak Savaşı", **II. Körfez Savaşı**, Derleyenler : Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, Platin Yayınları, 2006, s.275., Peter Galbraith, **a.g.e.**, s.170.

yağmalayarak buradaki belgeleri yakmışlardır.²¹⁹ Kürtler bu hareketler ile bölgenin geçmişine/geleceğine ışık tutacak kayıtları ortadan kaldırmışlardır. Düzensiz bir yağmacı/çete hareketinden ziyade diğer kamu veya özel sektör binalarının yanında özellikle ve bilinçli bir şekilde tapu ve nüfus dairelerinin yağma edilmiş olması çok düşük bir okuma-yazma oranına sahip bölge insanın siyasi oluşumlar tarafından hedefleri doğrultusunda kullanıldıklarını göstermiştir. Bundan sonra Iraklı Kürtler'in temel hedefi ABD işgali altında bulunan ve yeniden yapılanma sürecine giren Irak'ta sahip oldukları konumlarını da kullanarak başta Kerkük olmak üzere Kürt şehri olarak nitelendirdikleri yerleşim yerlerini kuzeydeki yönetimlerine dahil edebilmek olmuştur.

8 Mart 2004 tarihinde kabul edilen GDIDYY'nin²²⁰ Kerkük ve tartışmalı alanlar ile ilgili maddesi olan 58. madde 15 Ekim 2005 tarihinde gerçekleştirilen halk oylaması ile kabul edilen Irak Anayasası'nın 140. maddesinde küçük değişiklikler ile muhafaza edilmiştir. Geçiş Dönemi Yasası'nın 58. maddesinin A fıkrasında²²¹; bir önceki rejim döneminde Kerkük de içlerinde olmak üzere bir çok yerleşim yerinde nüfus yapılarında değişiklik yapmak amacıyla; insanların zorla göç ettirilmesi, göç ettirilen kişilerin yerlerine yabancı kişilerin yerleştirilmesi, iş imkanlarının yok edilmesi, kişilerin milliyetlerinin değiştirilmesi gibi uygulamalar ile yaratılan haksızlıkların Irak Geçiş Dönemi Hükümeti ve özellikle Gayrimenkul Anlaşmazlıkları Komisyonu tarafından giderilmesi öngörülmektedir.

58. maddenin B fıkrasında;²²² bir önceki rejimin politik çıkarları doğrultusunda idari yapıların sınırlarını değiştirdiği belirtilerek, bu haksızlığın

²¹⁹ Kürtler sadece Kerkük'te değil Altın Köprü, Dakuk, Tuzhurmatu ve Mendeli'de de aynı faaliyetlerde bulunmuşlar ve ABD kuvvetleri bu yağma hareketlerini engellememiştir. Yücel Güçlü, 'Who Owns Kirkuk? The Turkoman Case', **Insight Turkey**, Volume:8, Number:4, October-December 2006, s.97.

²²⁰ Geçiş Dönemi Irak Devleti Yönetim Yasası'nın tam metni için bakınız : <http://www.cpa-iraq.org/government/TAL.html>, Erişim:27 Kasım 2008

²²¹ Geçiş Dönemi Irak Devleti Yönetim Yasası madde 58/A

²²² Geçiş Dönemi Irak Devleti Yönetim Yasası madde 58/B

ortadan kaldırılması için Irak Başkanlık Konseyi'nin idari sınırlar ile ilgili anlaşmazlıkların kalıcı anayasada çözüme kavuşmasını sağlayacak önerilerini Irak Ulusal Meclisi'ne sunabileceğini, Başkanlık Konseyi'nin oybirliğiyle bir öneri konusunda anlaşamaması halinde Konsey'in konuyu incelemek ve tavsiye sunmak üzere tarafsız bir hakem atayabileceğini, tarafsız bir hakemin atanması konusunda uzlaşılabilmesi durumunda ise Başkanlık Konseyi tarafından BM Genel Sekreteri'nden uluslararası seçkinliğe sahip bir kişinin tarafsız hakem olarak atanmasının istenebileceği belirtilmektedir.

58. maddenin C fıkrasında²²³ ise; Kerkük'ü de içine alan tartışmalı alanlar meselesinin kesin çözümünün yukarıda yapılması öngörülen tedbirlerin tamamlanması, adil ve şeffaf bir nüfus sayımının gerçekleştirilmesi ve kalıcı anayasanın onaylanması sürecinden sonraya bırakılacağı belirtilmektedir. Kalıcı Irak Anayasası'nın 140. maddesinin ikinci fıkrasında da Geçiş Dönemi Yasası'nın 58. maddesinin tüm alt fıkraları ile birlikte en geç 31 Aralık 2007 tarihine kadar hükümet tarafından uygulanacağı belirtilmektedir.²²⁴ Ancak Geçiş Dönemi Yasası'nın 53. maddesinde yer alan; Bağdat ve Kerkük haricinde üçten fazla olmamak kaydıyla vilayetlerin kendi aralarında bir bölge oluşturabilecekleri şeklindeki ibarenin kalıcı anayasaya aktarılmamış olması Kerkük'ün tek başına bölge olması veya Bölgesel Kürt Yönetimi'ne dahil olması ihtimalini beraberinde getirmiştir.²²⁵

Anayasal düzenlemeler neticesinde farklı etnik kimlikleri bünyesinde barındıran petrol zengini Kerkük'ün Bölgesel Kürt Yönetimine bağlanma ihtimalinin ortaya çıkmış olması başta Irak'ın iç dinamikleri olan Şii ve Sünni kesimler olmak üzere bölge ülkelerinin de Kerkük'ün geleceği hususunda daha duyarlı olmasına neden olmuştur.²²⁶ Kerkük'ün Bölgesel Kürt

²²³ Geçiş Dönemi Irak Devleti Yönetim Yasası madde 58/C

²²⁴ Irak Anayasası madde 140/1, madde 140/2

²²⁵ Hasan Yılmaz, 'Kerkük'ün Geleceği', **Stratejik Analiz**, Şubat 2007, s.33-34.; Gökhan Çetinsaya, **a.g.m.**, s.64.

²²⁶ Gökhan Çetinsaya, **a.g.m.**, s.64.

Yönetimine bağlanması neticesinde Kürtlerin ülkenin kuzeyinde petrol açısından zengin bir federal yapı oluşturacağını aynı şekilde Şiiilerin de ülkenin güneyinde yine petrol açısından zengin bir federal yapı oluşturacağını kendilerine ise Irak'ın orta kesiminde yer altı kaynakları açısından fakir bir coğrafyanın kalacağını düşünen Iraklı Sünni gruplar Kerkük'ün Bölgesel Yönetime bağlanmasına şiddetle karşı çıkmışlardır.²²⁷ Şiiler doğrudan Kerkük konusunu kendileri açısından odak noktası olarak almasalar da Kerkük'ün Bölgesel Yönetimin eline geçmesi ile petrol kaynaklı sağlanacak ekonomik kazancın olası bir ayrılma durumunu beraberinde getiriyor olması neticesinde karşı çıkmışlardır.²²⁸ Türkmenler ise zaten böyle bir ihtimale başından itibaren itiraz etmişlerdir. Irak'ın iç dinamiklerinin yanında özellikle bölge ülkelerinin de Kerkük ile ilgili tutumu sürece etkide bulunmuştur. Suriye ve İran Kerkük'ün Bölgesel Yönetime bağlanmasından kuşku duysalar da yapılması öngörülen Kerkük referandumunda Kürtlerin istediği şekilde bir sonucun çıkması halinde bölgeye müdahale edeceğini belirten Türkiye kadar kendilerine 'kırmızı-çizgiler' çizmemişlerdir.²²⁹

Gerek Iraklı farklı etnik ve dini grupların gerekse de bölge ülkelerinin Kerkük ile ilgili tepkileri neticesinde en geç 31 Aralık 2007 tarihine kadar yapılması öngörülen halk oylaması gerçekleştirilememiştir. 31 Aralık tarihine gelmeden Irak'ta kurulmuş olan BM Irak İrtibat Bürosu (UNAMI) yetkileri bu referandumun nasıl bir içeriğe sahip olacağı, nasıl yapılması gerektiği ve kendilerinin hangi koşullarda bu referandum sürecine dahil olacaklarını 5 Mart 2007 tarihinde yayınladıkları bir belge ile ifade etmişlerdir.²³⁰ UNAMI'nin

²²⁷ David Romano, **a.g.m.**, s.273.

²²⁸ David Romano, **a.g.m.**, s.273.

²²⁹ Henry J. Barkey, **a.g.m.**, s.17., David Romano, **a.g.m.**, s.273.

²³⁰ BM Irak İrtibat Bürosu tarafından hazırlanan bu belgede seçmenlere sorulacak sorunun tam olarak ne olacağı, 'tartışmalı' ve 'alanlar' kelimelerinin tam olarak neyi ifade ettiği ve bunlara kimin karar vereceği, Kerkük ifadesi ile sadece Kerkük şehrinin mi yoksa tüm vilayetin mi kastedildiği, kimlerin oylamaya katılabileceği, oylamanın ulusal çapta mı yoksa il veya ilçeler çapında mı yapılacağı ve referandumun nasıl bir oy oranı ile kabul edileceği gibi bu karmaşık durumu aydınlatmaya dönük sorular sorulmuştur. 'Referendum on the Future of 'Kirkuk and other Disputed Territories'', 7 March 2007, <http://www.uniraq.org/documents/ES-Non-Paper%20Referndum%20on%20the%20Future%20of%20Kirkuk%20and%20the%20other%20Disputed%20Territories>, Erişim:10 Ocak 2009

tartışmalı alanlar ile ilgili sunmuş olduğu bu belge BM gibi bir kurumun sahip olduğu yükümlülükler dikkate alınarak BM'nin sürece nasıl dahil edilebileceğini anlatan ve ayrıca sürecin zaten kendi içinde son derece karmaşık bir yapıya sahip olduğunu gösteren bir belge niteliği taşımıştır.

Sahip olduğu önem neticesinde sadece Irak içinden değil Irak dışından unsurların da politik yaklaşımlarına etkide bulunan Kerkük ve tartışmalı alanlar konusunda Iraklı grupların tam bir uzlaşmaya varamaması BM'nin sürece müdahil olmasına neden olmuştur. BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon 2007 Eylül ayında İsveçli Staffan de Mistura'yı Irak Özel Temsilcisi olarak atamış ve de Mistura'nın ilk faaliyeti 140. maddenin uygulamasının iptal edilmesi için Iraklı liderleri ikna etmek olmuştur.²³¹ Mistura'nın Kerkük başta olmak üzere tartışmalı alanlar ile ilgili temel yaklaşımı önce en az tartışmalı olan yerlerin çözüme kavuşturulması, 31 Aralık tarihinde halk oylamasının gerçekleşmemesinin ardından da oylamanın yapılmasının sağlanması için 6 aylık bir süre öngörmek şeklinde oldu ise de tam anlamıyla bir uzlaşma ortamının olmaması neticesinde oylama yine yapılamamıştır.

Bölgesel Kürt Yönetiminin ısrarla istediği halk oylamasının gerçekleştirilememiş olması yaz aylarında gerçekleştirilen meclis görüşmelerinde yansımaları bulmuştur. Mecliste seçim yasası ile ilgili görüşmeler devam ederken meclisin Türkmen üyelerinin öncülüğünde Kerkük'ün yapılması öngörülen seçimlere dahil edilmemesi ve Kerkük İl Genel Meclisi'nde Türkmen - Kürt - Arap ve Hristiyanlara sırasıyla 32-32-32-4 oranında güç paylaşımı şeklinde bir meclis dağılımı yapılması teklif edilmiş ve bu teklif 22 Temmuz 2008 tarihinde Kürt üyelerin meclisi terk etmesi sonrasında seçim yasası ile birlikte kabul edilmiş ancak bir Kürt lider olan Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani ve Cumhurbaşkanı vekili Şii Adil Abdül-Mehdi tarafından veto edilerek meclise geri gönderilmiştir.²³² Bu noktada Irak İslam Yüksek Konseyi üyesi Adil Abdül-Mehdi'nin bu yasayı reddetmiş olması

²³¹ ‘Oil for Soil...’, s.8

²³² ‘Oil for Soil...’, s.3.

Irak'ın daha gevşek bir federal yapıya sahip olması neticesinde kendi dini ve etnik unsurlarının yoğun olduğu coğrafyalarda egemen olmak isteyen iki unsurun (Kürt ve Şii) bu tutumlarından hala vazgeçemediklerini göstermiştir. Zaman zaman bulunduğu makamın sahip olduğu sorumluluklar doğrultusunda Irak'ın toprak bütünlüğüne vurgu yapan Celal Talabani'nin böylesi bir tavır takınması Irak'ın kuzeyinde özellikle Kerkük konusunda daha milliyetçi bir söylem geliştiren KDP lideri Mesut Barzani karşısında toplum nezdinde etkinliğini kaybetmemek için atılmış bir adım olarak nitelendirilebileceği gibi Kerkük için 'Kürtlerin Kudüs'ü'²³³ benzetmesini yapmış bir lider olarak da Kerkük ile ilgili en ufak bir taviz vermek istemediği şeklinde de yorumlanabilir.

Irak seçim yasası ile bir bütün halinde Kerkük'ün 1 Ekim'de yapılacak seçimlere dahil edilmemesi, Kerkük meclisinde 32-32-32-4 şeklinde bir üyelik paylaşımı gerçekleştirilmesi tekliflerini içeren yasanın Cumhurbaşkanı Talabani ve vekili Abdül-Mehdi tarafından veto edilmesinin ardından meclis 24 Eylül 2008 tarihinde Irak seçimlerinin 31 Ocak 2009 tarihinde yapılması, Bölgesel Kürt Yönetimi'nin illerinde (Erbil, Süleymaniye, Dohuk) seçimlerin yapılmaması, bu illerde yapılacak olan seçimin Kürt meclisi tarafından çıkarılacak bir yasa çerçevesinde gerçekleştirilmesi, bir güç paylaşımı düzenlemesi yapılmadan Kerkük'te seçimlerin yapılmaması, 31 Mart 2009 tarihine kadar güç paylaşımı, Kerkük'ün nüfus yapısı ve gayrimenkulleri ile ilgili yaratılan haksızlıklar ile ilgili Irak Ulusal Meclisi'ne öneriler sunmak üzere 2 Türkmen, 2 Kürt, 2 Arap, 1 Hristiyan üyeden oluşan bir komitenin kurulması, Kerkük'te seçimler gerçekleşinceye kadar il meclisinin görevine devam etmesi ve Kerkük'ün statüsünün değişmemesi, oluşturulan komitenin önerileri doğrultusunda Irak Ulusal Meclisi'nin Kerkük için özel bir seçim

²³³ 'Jalal Talabani : No Grounds For a Relationship With Baghdad', Middle East Quarterly, Winter 2002, <http://www.meforum.org/126/jalal-talabani-no-grounds-for-a-relationship-with>, Erişim:23 Aralık 2008

yasası hazırlaması aksi taktirde Irak Başkanlık Konseyi'nin UNAMI'nin yardımını ile böyle bir yasayı hazırlaması ifadeleri yer almıştır.²³⁴

1990'lı yıllardan itibaren her zaman kendilerini ABD'nin siyasi güdümünde Saddam Hüseyin sonrasına hazırlayan Iraklı Kürt unsurlar 1992 yılında ilan ettikleri Federe Kürt Devleti'nin başkenti olarak açıkladıkları Kerkük'ü ABD'nin varlığına rağmen elde edememişlerdir. ABD'nin, işgal ettiği Irak topraklarındaki politik öncelikleri arasında yer almayan Kerkük konusunun giderek karmaşık bir hal alması sorunu içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. ABD'nin Irak'ı işgali sonrası süreçte yapılan anayasal düzenlemelerde Kerkük ile ilgili Kürtler lehine bir görüntü var ise de Irak'ın ve bölgenin sahip olduğu dengeler bu düzenlemelerin uygulanmasının sürekli olarak ertelenmesine neden olmaktadır. Nitekim 2005 yılı Ekim ayında kabul edilen Irak Anayasası Kerkük sorununun çözümü için 31 Aralık 2007 tarihini işaret etmişse de bu tarihte gerçekleştirilemeyen halk oylaması günümüze kadar yapılamamıştır. Irak Anayasası yapım sürecinde Kerkük ile ilgili yasal düzenlemeyi istedikleri gibi şekillendiren Iraklı Kürtler anayasa'nın 140. maddesinin uygulanmasını ve sorunun bir an önce çözülmesini istemektedirler.

İşgal sonrası Kerkük'e yüzbinlerce Kürt'ün yerleşmesini sağlayan Bölgesel Yönetim, gerçekleştirilecek bir halk oylamasında Kerkük'ün kendi yönetimine dahil olacağından son derece emin bir şekilde sürecin tamamlanmasını beklemektedir. Nitekim olası bir halk oylamasının bu yönde neticeleneceğini daha önceki seçimler ve halk oylaması göstermiştir. 2005 yılı Ocak ayında gerçekleştirilen seçimlerde Kerkük meclisinin 41 sandalyesinden 26 tanesini Kürt üyeler, 9 tanesini Türkmen üyeler, 6 tanesini de Arap üyeler kazanmıştır.²³⁵ Seçimlerin Irak'ın işgal altında olduğu ve olası usulsüzlüklerin denetim altına alınmasının son derece zor olduğu bir

²³⁴ ‘Oil for Soil...’, s.4.; Kenneth Katzman, **a.g.m.**, s.5

²³⁵ ‘Brief on Kirkuk Provincial Council KPC’, http://www.kirkukpc.net/English/brief_on_kirkuk_provincial_council%20KPC.htm, Erişim:12 Nisan 2009, ‘Oil for Soil...’, s.3.

dönemde gerçekleştirilmiş olması seçim sonuçları ile birlikte değerlendirilmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Türkmenler bu seçimlerde birçok usulsüzlük yaşandığını iddia ederek seçim sonuçlarının kendi politik güçlerini yansıtmadığını ifade etmişlerdir. Bu tür olumsuzluklar bir tarafa bırakıldığında Kürt etnik grubu haricinde diğer etnik grupların kendi aralarında bir birlik oluşturamamış olmaları seçimler neticesinde böyle bir tablonun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kürt etnik gruplar ile birlikte Kerkük içerisinde etkin bir konuma sahip olan Sünni ve Türkmen kesimler seçimlerin usulsüz bir şekilde gerçekleştirildiğini ileri sürerek İl Meclisini boykot etmişler ve meclis toplantılarına uzunca bir süre katılmamışlardır. Bu durum da Kerkük ile ilgili mecliste alınan kararların Kürtlerin istediği doğrultuda çıkmasını sağlamış ve bu da Kerkük ile ilgilenen tüm kesimlerin Kerkük'ün üzerine odaklanmasına neden olmuştur.

Irak'ın toprak bütünlüğünü savunan Şiileri, Irak'ın çok gevşek bir federal yapıya dönüşmesini isteyen Şiileri, Irak'ın toprak bütünlüğünü savunmalarının yanında işgal kuvvetlerine ve özellikle ülkenin kuzeyinde Kürtlere karşı mücadele veren Sünni grupları, Şii ve Sünni dini kimlikler arasında bölünmüş, bölge ülkelerinden Türkiye'nin desteğini alan Türkmenleri içinde barındırıyor olması ve bunların yanında belki de en önemlisi 6 tane petrol sahası ile 13.5 milyar varil petrole sahip olması²³⁶ Kerkük'ün Irak'ta en tartışmalı vilayetlerden biri olmasına neden olmuştur. Her ne kadar anayasal düzenlemelerde bazı çözüm yolları belirtilmiş ise de sahip olduğu bu vasıfları neticesinde Kerkük'ün statüsünün ne olacağı hala belirsizliğini sürdürmektedir. Bölgesel Kürt Yönetimi yetkilileri zaman zaman kendilerinin Irak'tan ayrılmak gibi bir düşünceleri olmadığını ifade etseler de petrol zengini Kerkük'ü elde ettikten sonra buradan sağlanan geliri merkezi hükümet ile paylaşmak istemeyeceğini düşünen kesimler tarafından Kerkük'ün Bölgesel Yönetimin idaresi altına girmesi bağımsız bir Kürt

²³⁶ Bu oranları ile birlikte Kerkük Irak'ın toplam petrol rezervlerinin %12'sine sahip bir vilayettir. Kamil al-Mehaidi, "Geographical Distribution of Iraqi Oil Fields and Its Relation With the New Constitution", <http://www.iraqrevenuewatch.org/reports/052706.pdf>, Erişim: 10 Ocak 2009, s.4.

devletinin ilk adımı olarak görülmektedir. Özellikle bağımsız bir Kürt devletini kendi toprak bütünlükleri için bir tehdit olarak algılayan bölge ülkeleri İran, Suriye ve Türkiye böyle bir olasılığa şiddetle karşı çıkmakta ve buradan hareketle Irak'a yönelik dış politik açılımlarında Kerkük konusuna büyük bir önem atfetmektedirler. Bu noktada Irak'ın toprak bütünlüğünü dikkate alan bir şekilde Kerkük'ün hiçbir bölgeye bağlanmadan kendisine özel bir statü verilmesi sorunun Kürtler haricinde çözüme kavuşturulmasını sağlayacaktır. Böyle bir çözüm sonrasında Kürtlerin geçmişte olduğu gibi tekrar silaha sarılma ihtimalleri ise yine geçmişte olduğu gibi dış destek olguna bağlıdır.

IV. KÜRT YÖNETİMİNİN ABD, SURİYE VE İRAN İLE İLİŞKİLERİ

1992 yılında kurmuş oldukları fiili yönetimlerine Irak işgali sonrası anayasal düzenlemelerde resmîlik kazandıran Kürt yönetimi artık bu çerçevede Irak'ın yasal bir unsuru olarak faaliyetlerine devam etmeye başlamıştır. Kürt yönetimi bu bağlamda dünya ülkeleri ile temasa geçmektedir. Dünya siyasi dengelerini etkileyebilme kudretine sahip Rusya, İngiltere, Fransa, Almanya ve Çin gibi ülkeler ile çeşitli boyutlarda ilişki içinde olsa da Kürt yönetiminin mevcut konumuna ve geleceğine en fazla etkide bulunabilecek ülkeler olarak ABD, Türkiye, İran ve Suriye karşımıza çıkmaktadır.*

A. ABD ile İlişkiler

Geçmiş dönemlerde BAAS yönetimine karşı Kürt unsurlar ile temasa geçen ABD yönetimi özellikle Irak'ın Kuveyt'i işgali ile patlak veren Körfez Savaşı sonrasında Saddam Hüseyin yönetimini devirebilmek için Kürtler ile öncelikle nazaran daha yoğun bir şekilde ilişki kurmuştur. Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinin ardından BM kararları doğrultusunda birçok ülke ile birlikte Irak'a karşı savaşan ve Kuveyt'i Irak işgalinden kurtaran ABD yönetimi bunun

* Bölgesel Kürt Yönetiminin Türkiye ile olan ilişkileri bir sonraki bölümde anlatılacaktır.

ardından ABD başkanının bizzat kendi ağzından çıkan söylemler ile ayaklanan Kürtlerin üzerine giden Bağdat Yönetimine karşı Irak'ın kuzeyinde Kürtler için güvenli bir bölge oluşturmuştur. Yalın bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde sadece insani açıdan oluşturulmuş bir bölge olarak görünse de bu bölge günümüzde artık anayasal bir statü kazanan Bölgesel Kürt Yönetiminin fiziki nüvesini teşkil etmiştir.

ABD'nin senelerce Soğuk Savaş olgusu çerçevesinde mücadele verdiği SSCB'nin 1990'lı yılların başlarından itibaren tarih sahnesinden siliniyor olması ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik dış politik açılımlarına son derece büyük etkide bulunmuştur. Bu bağlamda Körfez Savaşı sonrası bölge ülkelerinden İran ve Irak'a karşı 'Çifte Çevreleme Politikası'nı yürürlüğe koyan ABD yönetimi bu politika çerçevesinde her iki ülkenin sahip olduğu rejimlerin yine kendi vatandaşları tarafından devrilmesini hedeflemiştir. Bu politikanın uygulamaya konulduğu zaman dilimi içerisinde fiili açıdan kendi yönetimlerini kurmuş bulunan Iraklı Kürtler ABD yönetiminin Irak'a karşı uygulamaya çalıştığı 'Çifte Çevreleme Politikası' çerçevesinde Irak'ın içinden işbirliği yapılabilecek en uygun kesim olmuştur. 1992 yılında kurulmuş olan Kürt yönetimi de kendilerinin böyle bir yapıya sahip olmasını sağlayan ülkenin kuzeyindeki güvenli bölgenin mimarı olan ABD ile birlikte hareket etmenin hedeflerine²³⁷ ulaşma noktasında en iyi yöntem olacağının farkındalığı ile ABD yönetimi ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır.

Her iki taraf da Saddam Hüseyin karşıtlığı noktasında ortak paydada yer almışlarsa da bir tarafta ABD'li bazı yetkililer tarafından Saddam Hüseyin'e karşı yürütülen bu politikanın başarısız olacağı yönünde söylentiler diğer tarafta da Kürt Yönetimi içerisinde farklı sebeplerden ötürü KDP ile KYB arasında çatışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Saddam Hüseyin'i Iraklı muhalif unsurlar aracılığıyla devirme planları yapan ABD yönetimi Kürtler arasında cereyan eden çatışmaları sona erdirmek için çeşitli girişimlerde

²³⁷ Molla Mustafa Barzani liderliğindeki Kürtler özerk bir yapıyı kendileri için hedef göstermişlerken 1990'lı yılların başlarından itibaren bu hedef bir kademe daha ileri giderek federasyona dönüşmüştür.

bulunmuştur. ABD yönetiminin bu girişimleri aralarında köklü farklılıklar bulunan KDP ile KYB arasındaki çatışmaların kısa süre içinde sona ermesini sağlayamamıştır. İki Kürt grup arasındaki çatışma Soğuk Savaş sonrası dünya çapında tek süper güç konumuna gelen ABD yönetimi tarafından dahi kısa süre içerisinde sonlandırılmamıştır. 1994 yılı ortalarında başlayan ve 1998 yılında ABD'nin duruma müdahale etmesi neticesinde sağlanan ateşkes ile son bulan çatışma ortamı ABD'nin Saddam Hüseyin yönetimine karşı geliştirmiş olduğu politikaların bir duraklama dönemi yaşamasına neden olmuştur. 1998 yılında ABD'nin başkenti Washington'da ABD dışişleri bakanının da imza attığı bir anlaşma neticesinde Iraklı Kürt gruplar ABD'nin Irak sonrası yapılanmasının baş aktörü halinde gelmiştir. Bu antlaşma çerçevesinde Iraklı Kürtler Saddam Hüseyin sonrası federal bir Irak'ın kurulması yönünde bir uzlaşmaya varmışlar ve ABD dışişleri bakanı Albright da bu uzlaşma metninin altına imza atmıştır. Böylece ABD yönetimi ülkelerin iç işlerine karışmama ilkesini ihlal ederek Irak'ın nasıl bir yapıya sahip olması gerektiği yönündeki bir belgeye imza atmıştır.

1998 yılından itibaren Irak'ın geleceği ile ilgili politik açılımını resmi bir belge ile tüm dünyaya ilan etmiş olan ABD yönetimi bu hedefini gerçekleştirmek için özellikle Iraklı muhalifler arasında en örgütlü yapıya sahip olan Kürtler ile faaliyetlerini daha da sıklaştırmıştır.²³⁸ ABD yönetimi ile Kürt Yönetimi arasında bu hedef doğrultusunda ilişkiler daha da yoğunlaşmıştır. Nitekim 11 Eylül saldırılarının ardından Afganistan'a müdahale eden ABD'nin bir sonraki hedefinin Irak olacağı ayyuka çıkınca Iraklı Kürtler 1998'de Washington'da varmış oldukları uzlaşma neticesinde 2002 yılı Ekim ayında bu hedefe ulaşmada birinci adımı oluşturacak olan Kürt Meclisini uzunca bir aradan sonra tekrar açmışlardır. Dönemin ABD Dışişleri bakanı Colin Powell da bu açılış törenine bir tebrik mesajı göndererek ABD yönetiminin bu duruma bakış açısını sergilemiştir. ABD adım adım Saddam

²³⁸ İsmail Dursun, *ag.m.*, s.142.

Hüseyin'i devirme ve Saddam Hüseyin sonrası yeni Irak'a federal bir yapı kazandırma niyetini açık etmiştir.

ABD yönetiminin neredeyse İran – Irak savaşından bu yana devirmeye çalıştığı Saddam Hüseyin yönetimi yaklaşık 15 senelik bir süre içerisinde Irak'ın kendi iç dinamikleri tarafından dış destek vasıtasıyla yıpratılmıştır. Saddam Hüseyin yönetimi her ne kadar yıpratılmışsa da bu süre zarfında yönetim devrilememiş ve ABD'nin bu yöndeki girişimleri 'fiyaskoyla' neticelenmiştir.²³⁹

Saddam Hüseyin'i devirmek için Iraklı muhaliflere her türlü desteği veren ABD yönetiminin 2000 yılında yönetime Cumhuriyetçi George W. Bush'un gelmesinin ardından bölgeye bakış açısı değişmiştir. 11 Eylül saldırılarının ardından ilan edilen Bush Doktrini paralelinde Afganistan'a müdahale eden ABD bundan sonraki süreçte tüm dünyanın 'jandarmalığına' soyunarak dünya barışına tehdit olarak algıladığı terör unsurlarına karşı mücadele edeceğini, bu mücadelesinde diğer devletlerin ya kendilerinden yana ya da bu unsurlardan yana olacağını vurgulayarak dünya devletlerini Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi kesin çizgilerle ayırma gayreti içine girmiştir.²⁴⁰ Bu bağlamda ABD yönetiminin kitle imha silahlarına sahip veya bu tarz silahları geliştirmekte olan ülkeler olarak nitelediği Şer Ekseni içerisine Irak'ı da dahil ederek terörist unsurlara destek vermek veya silah tedarik etmek iddiaları çerçevesinde Afganistan'dan sonra Irak'a müdahale edeceği telaffuz edilmeye başlanmıştır.

ABD'nin Irak'a müdahalede bulunacağını gören Kürt yönetimi ABD yönetimine böyle bir durumda her zaman yanlarında olacaklarını belirten mesajlar iletmiştir. Nitekim 20 Mart 2003'te başlayan Irak işgali süresince Iraklı Kürtler ABD'nin Irak topraklarında en sıkı müttefikleri konumuna gelmişlerdir. Bölge ülkelerinden Türkiye'nin ABD askerlerinin kendi

²³⁹ Serhat Erkmen, 'Büyük Ortadoğu ve Ortadoğu'da İdeolojik ve Siyasal Sorunlar', Genişletilmiş Ortadoğu ve KuzeyAfrika Projesi Sempozyumu, İstanbul, Kültür Girişimi, Nisan 2006, http://www.iksv.org/hi/genel/kg/bildiri/bil_serhat.htm, Erişim:22 Şubat 2009

²⁴⁰ Tayyar Arı, a.g.e., s.250.

ülkesinden Irak'a cephe açmasına izin vermemesinin ardından Irak'ın kuzeyinde yaşamakta olan Kürtlerin bu noktadan ABD askeri unsurlarının Bağdat yönetimine karşı cephe açmalarını sağlamalarının yanında coğrafyayı çok iyi bilen askeri unsurlar ile ABD operasyonlarına bizzat destek vererek Bağdat yönetiminin yıpratılmasında büyük etkileri olmuştur.²⁴¹ Bu noktada Iraklı Kürtlerin geçmişte olduğu gibi yine dış destek olgusu ile birlikte Bağdat yönetimine karşı bir oluşum içinde hareket ettiği görülmektedir.

Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesinin ardından Kürt Yönetimi fiili açıdan egemen olduğu etki alanını genişletmek istemesinin yanısıra kendi konumuna yasal bir statü kazandırma gayretleri içine de girmiştir. Petrol açısından son derece zengin olan ve içinde barındırdığı farklı etnik unsurlar ile Irak'ın küçük modeli olarak nitelendirilen Kerkük'ün ABD birlikleri tarafından işgal edilmesinin ardından Kürt silahlı unsurları olan peşmergeler tarafından kontrol altına alınması özellikle bölge ülkelerinden Türkiye'nin büyük tepkisine neden olmuş ve bu durum ABD'li askeri unsurların Kerkük'ün kontrolünü ele geçirmesi ile son bulmuştur.

Sınırları içinde Kürt nüfus barındıran neredeyse her il, ilçe ve daha küçük idari birimleri kendi bölgesi sınırları içine almaya çalışan Kürt Yönetimi 'tartışmalı alanlar' olarak belirtilen yerleşim yerlerine yoğun bir şekilde Kürt nüfus aktarmıştır. Böylece Kürt Yönetimi Irak'ın idari taksimının şekillenmesine yardımcı olacak etkenleri Irak'ı işgal altında bulunduran ABD yönetiminin göz yumması ile kendi lehine dönüştürmeye çalışmıştır. Kürtler nüfus hareketlerinin haricinde Irak'ın çok gevşek bir federal bir yapıya sahip olmasını sağlayan anayasal düzenlemelerin yapılmasında da çok büyük etkiye sahip olmuşlardır. Kürt Yönetiminin böylesi bir tutum içine girmesi 1991 yılından bu yana elde edilen edinimlerin kaybedilmemesi odak noktası alınarak geliştirilen politikalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Iraklı Kürtlerin Sünni grupların işgal sürecini boykot ederek hiçbir sürece dahil olmaması

²⁴¹ Iraklı Kürt unsurların ABD operasyonlarındaki konumu için bakınız : Richard Andres, "The Afghan Model in Northern Iraq", **The Journal of Strategic Studies**, Vol. 29, No. 3, June 2006

neticesinde senelerce Bağdat yönetimi tarafından baskı altında tutulan Şiiler ile birlikte Irak'ta çok gevşek bir federal yapı oluşturma çabaları işgal sürecinin başlangıcında güçlü bir merkezi yapı inşa etmeye çalışan ABD yönetimi ile karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur.²⁴² İşgal süreci sonrası çok gevşek bir yapı içinde olacak Irak'ta Şiilere İran'ın, Sünni oluşumlara Sünni Arap dünyasının, Kürtlere de kendi içinde Kürt nüfus barındıran bölge ülkelerinin etkide bulunabileceğini gören ABD yönetimi güçlü bir merkezi yapıda ısrarcı olmuştur.

ABD yönetiminin ısrarlı bir şekilde takip ettiği güçlü merkezi bir yapı kurma girişimleri 2005 yılında düzenlenen seçimler neticesinde yara almıştır. Irak'ı oluşturan etnik ve dini kimlikler mecliste bu temellere dayanan bir tablonun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bir tarafta işgal kuvvetlerine karşı silahlı mücadele veren Sünni grupların, diğer tarafta da İran'ın etkisi altında olduğu iddia edilen ve dini bir yönetim inşa etmeye çalışan Şiilerin varlığı Irak'ı kendi politik vizyonu çerçevesinde yapılandırmaya çalışan ABD yönetimi için Kürtleri daha da önemli kılmış ve bu durum da Kürtlerin gevşek yapılı federal bir yapı kurma isteklerinin ABD yönetimi nezdinde kabul görmesini beraberinde getirmiştir.²⁴³ Nitekim hazırlanan Irak Anayasasında da bu yönde düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında bölge ülkelerinin Ortadoğu coğrafyasına ve Irak'a yönelik dış politik açımlarında Kürt yönetimi ABD politikalarında önemli bir yer işgal etmiştir.

ABD'nin Kürt Yönetimine karşı bakışında en büyük yeri ise yönetimin olası bir bağımsızlık ilanı işgal etmektedir. ABD politikalarında önemli bir konuma sahip olan Kürt yönetiminin federal bir yapının ardından bağımsız bir Kürt devleti kurma hayallerine sahip olduğu iddiası ABD yönetiminin şu an itibarıyla olumlu karşılamadığı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortadoğu coğrafyasında bağımsız bir Kürt devletinin bölge ülkelerine karşı

²⁴² Aram Rifaat, "U.S. – Kurdish Relations in Post-Invasion Iraq", **Middle East Review of International Affairs**, Vol. 11, No. 4 December 2007, s.79.

²⁴³ Aram Rifaat, **a.g.m.**, s.82.

koz olarak kullanılması gibi ABD'ye sağlayacağı kazanımlarının yanında özellikle enerji arzı açısından istikrarlı ve ABD yanlısı bir Ortadoğu coğrafyasının bir anda çatışma ortamına girmesi gibi kaybettireceği durumlar da söz konusudur. ABD yönetimi Kürtlerin bölge üzerindeki bu etkilerini dikkate alarak bir denge kurmaya çalışmaktadır. Bu noktada ABD yönetiminin şu amaçlar doğrultusunda Kürt yönetimi ile ilişkilerini sıcak tutmaya çalıştığını söyleyebiliriz:²⁴⁴

-) Kendine yardım edenleri ödüllendirdiğini tüm dünyaya göstermek
-) Irak 'macerasının' ardından bir başarı hikayesi bırakabilmek
-) Dünya petrol rezervleri bakımından önemli bir yere sahip olan Irak'ın kuzey bölgesini kontrol altında tutabilmek
-) İsrail'den sonra Ortadoğu coğrafyasında yeni bir müttefik yaratmak
-) Bölge ülkelerini ABD politikalarına karşı daha yapıcı olmaya sevk etmek

Bu unsurların yanında ABD'nin şu düşünceler çerçevesinde de Kürt yönetimi ile ilişkilerini seviyeli bir çizgide tuttuğunu söyleyebiliriz.²⁴⁵

-) Olası bağımsız bir Kürt devleti halinde İran güdümünde bir Şii devletinin özellikle ülkenin güneyindeki petrol yataklarına sahip bölgede kurulma ihtimalinin olması
-) Sünni Arap dünyasını karşısına almak istememesi
-) Türkiye ile ilişkilerin bozulma ihtimalinin olması

ABD'nin Kürt yönetimi ile ilişkilerinin seyrini belirleyen bu olumlu ve olumsuz etkenler bundan sonraki süreçte her iki tarafın da dikkatle değerlendireceği ve bu değerlendirmelerin neticesinde elde edeceği bulgular çerçevesinde izleyeceği politikaya şekil verecek unsurlar olarak görünmektedir. Bu bağlamda yeni ABD başkanı olan Barack Obama'nın Irak'tan ziyade Afganistan'a ağırlık veren bir dış politik söylem içerisinde olması Kürt yönetiminin bölge nezdindeki etkinliğine olumsuz yönde etki

²⁴⁴ Şanlı Bahadır Koç, "ABD'nin Kuzey Irak Politikası ve Türkiye'nin Çıkarları Üzerindeki Etkileri", **Stratejik Analiz**, Haziran 2007, s.32

²⁴⁵ Şanlı Bahadır Koç, **a.g.m.**, s.34.

edebilecek bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Irak ile ABD arasında 17 Kasım 2008 tarihinde imzalanan SOFA (Status of Forces Agreement) çerçevesinde ABD askeri unsurlarının 2011 yılı itibariyle Irak'tan çekilecek olması ABD'nin yeni dönemdeki Irak politikasının önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Bu anlaşmanın gerçekleştirilecek halk oylamasında reddedilmesi ihtimalinin yanısıra Barack Obama'nın yardımcı olarak seçtiği Joe Biden'ın 2007 yılında hazırladığı ve ABD Kongresi tarafından da kabul edilen Irak'ın üçe bölünmesi ve ABD askerlerinin Irak'ın kuzeyine yerleştirilmesi gibi bir planın da gerçekleşmesi ihtimal dahilindedir.²⁴⁶ Irak'ın üçe bölünmesi ihtimalinin Ortadoğu coğrafyasının dengeleri dikkate alındığında ABD'nin lehine bir tablo ortaya çıkarmayacağına açıklığı karşısında sadece ABD askeri unsurlarının Irak'ın kuzeyine yani Kürt yönetiminin olduğu bölgeye yerleştirilmesi ihtimali artık Kürt yönetiminin tamamen ABD güdümünde hareket etmesine ve özgün bir bölge politikası yürütememesine neden olacaktır. Bu bağlamda özellikle İslam dünyası üzerinde olumlu bir etki yaratmaya çabalayan yeni ABD yönetimi Irak'ın toprak bütünlüğünü tehlikeye atacak bir takım girişimlerde bulunan Kürt yönetiminin isteklerini Arap dünyası genelinde oluşturmaya çalıştığı olumlu havayı baltalamaması için bir dönem daha göz ardı edebilecektir.

B. Suriye ile İlişkiler

Bir Fransız mandası iken 1946 yılında bağımsızlığını kazanmış olan Suriye devleti Ortadoğu coğrafyasında toprakları üzerinde Kürt nüfus barındıran ülkeler arasında yer almaktadır. Özellikle ülkenin kuzeyinde Türkiye ve Irak sınırlarına yakın bölgelerde yaşayan Suriyeli Kürtlerin toplam Suriye nüfusu içinde yaklaşık 2 milyon oldukları tahmin edilmektedir.²⁴⁷ Günümüzde bu nüfusun yaklaşık 160 bini mülk sahibi olamayan, oy kullanamayan, kamu kurumlarında çalışamayan 'yabancı' statüsünde

²⁴⁶ Bilgay Duman, "Barack Obama'nın Irak Politikası ve Türkiye Irak İlişkilerine Etkileri", **Ortadoğu Analiz**, Cilt:1, Sayı:1, Ocak 2009, s.32-33.

²⁴⁷ Gary C. Gambill, "The Kurdish Reawakening in Syria", Middle East Intelligence Bulletin, April 2004, Vol:6, No:4, http://www.meib.org/articles/0404_s1.htm, Erişim:10 Ocak 2009

bulunurken yaklaşık 75 bini de kimlik kartına dahi sahip olmayan 'kayıtsız' statüsündedir.²⁴⁸ 2 milyon gibi bir nüfusa sahip olmalarına rağmen Suriyeli Kürtlerin bir kısmı Şam yönetiminin çeşitli baskı politikaları neticesinde böylesi kötü durumlarla karşı karşıya kalmışlardır.

Şam yönetimlerinin Kürtlere karşı uyguladığı bu tarz baskıcı politikalar neticesinde Suriyeli Kürtler kişisel ve kollektif hakların çoğundan mahrum kalmışlardır. Bu bağlamda siyasal faaliyetlerde bulunmak gibi bir haktan da mahrum kalan Kürtler Suriye siyasi yaşamında kendi çıkarlarını gözetecek köklü politik ve sosyal yapılara sahip olamamışlardır. İlk politik yapılarını Suriye Kürdistan Demokratik Partisi adında 1957 yılında kuran Suriyeli Kürtler günümüz itibariyle 13 siyasal partiye sahiplerse de bu partilerin hiçbirisi yasal niteliğe sahip değildir.²⁴⁹ Sınırlarında yaşamakta oldukları Irak ve Türkiye toprakları üzerinde yaşayan Kürtlerin bu şekilde sınırlamalara maruz kalmıyor olması Suriyeli Kürt gruplar arasında Şam yönetimine karşı bir tepki oluşmasına neden olmaktadır. Suriye içinde yaşayan en büyük etnik azınlık olmalarına rağmen yönetim bazında seslerini hiçbir zaman duyuramamış olan Kürtler kendilerinden sadece birkaç yüz kilometre mesafe ötede yaşayan Kürtlerin her türlü haklara sahip olmalarından etkilenmişlerdir.

Suriye yönetimini 1970 yılından bu yana elinde bulunduran ve 'Arap Aleviliği' olarak adlandırılan Nusayri azınlık grubuna²⁵⁰ mensup Hafız Esad'ın 2000 yılı Haziran ayında ölmesinin ardından yerine geçen oğlu Beşar Esad'ın Suriyeli Kürtlere yönelik uygulamaları dönemin getirmiş olduğu koşullar dikkate alındığında babasından farklılık göstermiştir. 1990'lı yıllar boyunca İran- Irak Savaşı'ndan ve Körfez Savaşı'ndan kalma bir rekabet ortamı²⁵¹

²⁴⁸ Garry C. Gambill, "The Kurdish Reawakening..."

²⁴⁹ Robert Lowe, "The Syrian Kurds: A People Discovered", **Chatham House Middle East Programme Briefing Paper**, January 2006, <http://www.chathamhouse.org.uk/pdf/research/mep/BPSyrianKurds.pdf>, Erişim:23 Aralık 2008, s.4

²⁵⁰ Arif Keskin, "İran-Suriye İlişkileri", **Stratejik Analiz**, Cilt:9, Sayı:100, Ağustos 2008, s.30.

²⁵¹ Suriye, İran-İrak Savaşı'nda İran'ı desteklerken, Körfez Savaşı'nda da Irak'a müdahale eden ABD öncülüğündeki Koalisyon Kuvvetlerine destek vermiştir. Oytun Orhan, "Ortadoğu'nun Düşman...", s.175-176.

içinde bulunan BAAS yönetimlerine sahip Irak ve Suriye devletleri, topraklarında yaşamakta olan Kürt unsurlara karşı son derece baskıcı politikalar uygulamışlardır. Iraklı Kürtler ABD'nin koruması altında devlet benzeri bir yapıya kavuşmuş ise de Suriyeli Kürtler bu kadar şanslı olamamışlardır. Nitekim Suriyeli Kürt unsurlar zaman zaman politik açıdan kimi projeler hazırlayarak Suriye toprakları üzerinde tıpkı Irak'ta olduğu gibi kendi idari yapılarını kurmak istemişler ancak bu gerçekleşmemiştir.

Günümüzde Irak toprakları üzerinde var olan bir Kürt Yönetiminin baş aktörleri KDP ve KYB'nin liderleri ile Suriye yönetimi özellikle Suriye ile Irak arasındaki rekabet ortamının zirvede olduğu dönemlerde sıkı bir şekilde gelişmiştir. Suriye'nin başkenti Şam birkaç kez başta Kürtler olmak üzere Iraklı muhalif unsurların toplantılarına ev sahipliği yapmıştır. 1990'lı yıllar boyunca Irak ile olan rekabet ortamının getirdiği koşullar doğrultusunda Bağdat yönetimi ile arası iyi olmayan Şam yönetimi özellikle 1990'lı yılların sonlarından itibaren Irak ile olan ilişkilerini normalleştirmeye başlamıştır. Suriye'nin Saddam Hüseyin yönetimi ile ilişkilerini normalleştirmeye başlaması Iraklı Kürt liderler tarafından tepkiyle karşılanmıştır.²⁵² Bu döneme kadar Iraklı Kürtler ile Suriye yönetimi arasında Suriye'nin Bağdat'a karşı Iraklı Kürt grupları desteklemesi, Iraklı Kürt grupların da Suriyeli Kürtler ile sıkı temasa geçmemesi şeklinde beliren iki taraflı ilişkilerin boyutu değişmeye başlamış ve Iraklı Kürt liderlerin Suriyeli Kürtlere olan ilgi ve desteği artmaya başlamıştır.²⁵³

Hafız Esad'ın 2000 yılındaki ölümünün ardından yönetime gelen oğul Beşar Esad iktidarının ilk yıllarında Suriyeli Kürtlere yönelik getirilen açılımlar²⁵⁴ özellikle bu noktada Iraklı Kürt unsurların Suriyeli Kürtlere olan ilgilerini azaltmaya dönük girişimler olarak nitelendirilebilir. Nitekim Suriye-

²⁵² Gary C. Gambill, "The Kurdish Reawakening..."

²⁵³ Oytun Orhan, "Suriye Kürtleri ve Türkiye", **Stratejik Analiz**, Mayıs 2006, s.79.

²⁵⁴ Şam Baharı olarak adlandırılan Beşar Esad yönetiminin ilk yıllarında Kürt siyasi partileri toplantılar düzenlemişler, kitap ve kaset satabilmişler, Kürtçe dil kursları açabilmişler, hatta BAAS yönetiminin iki üst düzey yetkilisi yasal olmayan 6 Kürt siyasi partisinin kurduğu Kürt Demokratik İttifakı ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Gary C. Gambill, "The Kurdish Reawakening..."

Irak ilişkilerinin normalleşmeye başlamasının ardından Iraklı Kürt liderler Suriye’de yaşamakta olan Kürtlerin kötü koşullar altında yaşamlarını sürdürdüklerini ve birçok hakkın ellerinden alındığını belirterek Şam yönetimini eleştirmeye başlamışlardır.

Beşar Esad’ın sergilemiş olduğu olumlu yaklaşım fazla uzun sürmemiştir. ABD’nin 11 Eylül saldırılarının ardından Afganistan müdahalesi sonrası Irak’a da müdahale edeceğinin açığa çıkması ile birlikte Suriye yönetiminin bu olumlu girişimleri yavaş yavaş son bulmuştur. ABD’nin Irak’ı işgal etmesinin ardından Kürtler ile çok sıkı ilişkilere sahip olması ve Iraklı Kürt liderlerin Irak toprakları üzerinde yasal ve etkin bir konuma gelmiş olmaları Suriye yönetimi üzerinde endişeye sebebiyet vermiştir. Nitekim ABD’nin ilan etmiş olduğu projeler/stratejiler/doktrinler çerçevesinde Ortadoğu coğrafyasında demokratik olmayan yönetimleri hedef alacağını belirtmiş olması Suriye’nin endişelerini haklı çıkarmıştır. Bundan sonraki temel parametrelerini ABD’nin Irak’ta başarısız olmasına dayandıran Suriye Irak’ın kuzeyindeki Kürt yönetiminin ABD ile sıkı bir ilişki içinde olması ve ABD’nin Irak’taki başarısının kanıtı olurcasına ükenin kuzeyinde istikrarlı bir yapı kurulmuş olması neticesinde Irak’ın kuzeyindeki Bölgesel Kürt Yönetimi ile arasına mesafe koymuştur.²⁵⁵

Suriyeli Kürtlerin içinde buldukları olumsuz koşullara rağmen Iraklı Kürt unsurların geçmiş dönemlerde yaptıkları gibi bir özerklik veya bağımsızlık talepleri söz konusu değilse de²⁵⁶ Irak’ın kuzeyinde yaşanmakta olan istikrarlı yapıdan etkilenmemeleri imkansız gibi görünmektedir. 12 Mart 2004 tarihinde Suriye’nin kuzeydoğusunda, Türkiye sınırına yakın Kamışlı şehrinde bir Arap futbol takımı ile bir Kürt futbol takımının karşılaşması sırasında bir tarafın seyircilerinin Celal Talabani, Mesut Barzani ve ABD Başkanı Bush posterleri taşıyarak siyasi sloganlar atması, karşı tarafın da

²⁵⁵ Oytun Orhan, “Kuruyunca Sula, Uzayınca Buda : Suriye’nin Kuzey Irak ve Kürt Politikası”, **Stratejik Analiz**, Haziran 2007, s.53-54.

²⁵⁶ Oytun Orhan, “Suriye İçin Nasıl Bir Demokrasi : Baskı mı Teşvik mi ?”, **Avrasya Dosyası İslam ve Demokrasi Özel Sayısı**, Cilt:11, Sayı:3, 2005, s.181.

Saddam lehinde sloganlar atması şeklinde başlayan çatışmaların günlerce sürmesi ve ölümlere neden olması²⁵⁷ henüz 4 gün öncesinde Irak'ta Kürtlerin siyasi ve sosyal haklarını kabul eden Irak Geçiş Dönemi Yasasının kabul edilmiş olması ile birlikte düşünüldüğünde Suriye Kürtlerinin Irak'ın kuzeyinde yaşanan olaylardan nasıl etkilendiğini göstermektedir. Bu olaylar sırasında göstericilerin Suriye bayraklarını yakmaları ve ilk defa 'özgür Kürdistan', 'işgal bitene kadar ayaklanma' gibi sloganlar atmaları ise Irak'ın kuzeyinde Kürtler açısından yaşanan son derece elverişli durumdan nasıl etkilendiklerinin açık bir delilli niteliğindedir. Suriye Kürtlerinin etkilenmiş olmalarının yanında Kuzey Iraklı Kürtler de onlara ilgi göstermişlerdir. Hatta KDP lideri Mesut Barzani Suriye'yi Kürtlere baskı yapmakla suçlamış ve Suriyeli Kürtleri Irak'ın kuzeyine mülteci olarak kabul edebileceğini belirtmiştir.²⁵⁸ Barzani'nin böyle bir açıklamada bulunmuş olması Kürtlerin yaşadığı bütün coğrafyalarda etkin olmaya çalıştığının göstergesi olarak kabul edilebilir.

Irak'ın kuzeyinde yaşanan olaylardan son derece hızlı ve yoğun bir şekilde etkilenen bir Kürt nüfusa sahip olan Suriye yönetimi bu durum karşısında Bölgesel Kürt Yönetimi ile ilişkilerini Irak'ın kuzeyinde yaşanan gelişmelere paralel bir şekilde belirlemektedir. Kürt yönetiminin hamisi rolündeki ABD'nin Ortadoğu coğrafyasında gerçekleştireceği faaliyetlerin doğrudan hedefi haline gelmesi halinde de ABD'nin bu politikalarını engelleme gayretleri içinde Kürt yönetimi ile ilişkilerini şekillendirebilecek olan Şam yönetimi şu aşamada ABD'nin Irak'tan çekilme sürecini, Kürtlerin olası bir bağımsızlık ilanını veya silahlı mücadeleye girişme ihtimalini ve özellikle uzunca bir aradan sonra ilişkilerini geliştirdiği kuzey komşusu Türkiye'nin Kürt yönetimine karşı izleyeceği politikayı dikkate alarak kendisine bir yol haritası çizmeye çalışmaktadır.

C. İran ile İlişkiler

²⁵⁷ Abdi Noyan Özkaya, "Suriye Kürtleri : Siyasi Etkisizlik ve Suriye Devleti'nin Politikaları", **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt:2, No:8, 2007, s.103-104.

²⁵⁸ 'Çatışmalar Yayılıyor, Ordu Sertleşiyor: Suriye'de Ölü Sayısı 70'i Geçti', **Milliyet Gazetesi**, 15 Mart 2004, <http://www.milliyet.com/2004/03/15/siyaset/siy02.html>,

Köklü bir devlet geleneğine sahip İran devleti, toprakları üzerinde yaklaşık olarak 5 milyon Kürt nüfus barındırmaktadır. Bunun yanında tarihteki tek Kürt cumhuriyeti olan Mahabad Kürt Cumhuriyeti de İran toprakları üzerinde kurulmuştur. Çok kısa süreli olan bu cumhuriyetin ardından Kürt siyasi oluşumları gerek İran gerekse de Irak toprakları içerisinde faaliyetlerine devam etmişler ve günümüz Kürt oluşumlarının temelini oluşturmuşlardır. 20.yy.'ın sonları itibariyle bu oluşumların liderleri konumuna gelen Mesut Barzani ve Celal Talabani birer siyasi aktör olarak zaman zaman İran devleti ile çeşitli boyutlarda ilişki içerisine girmişlerdir. Bu bağlamda İran devleti bu iki lider nezdinde Iraklı Kürtler ile 1980-88 yılları arasında savaştığı Irak'a karşı işbirliği yapmıştır. Kürt liderler meydana gelen konjktürel değişimler neticesinde zaman zaman saf değiştirip Irak tarafında yer alsalar da genel bir çerçeveden bakıldığı takdirde İran ile Iraklı Kürtlerin Bağdat yönetimine karşı aynı cephede yer aldıklarını söyleyebiliriz. Hatta İran toprakları KDP ve KYB birliklerinin Irak karşıtı operasyonları için bir üs haline gelmiştir.²⁵⁹

Körfez Savaşı'nın ardından Irak'a karşı oluşturulan koalisyona öncülük eden ABD bölgede Iraklı Kürtlerini kendisi için müttefik olarak seçmiş ve onlar için Irak'ın kuzeyinde güvenli bir bölge oluşturmuştur. Bu durum ABD'nin bölgede gelişen olaylara daha yakından müdahil olabilmesini ve Iraklı Kürtlerin hamilik görevini üstlenmesini sağlamıştır. Bundan sonraki süreçte İran için Iraklı Kürtler ile birlikte hareket edebilme dönemi sekteye uğramaya başlamıştır. Artık Kürtler Bağdat'a karşı mücadelelerinde daha çok ABD'den destek almaya başlamıştır. Bölge üzerinde ABD ve İsrail gibi ülkelerin faaliyette bulunması korkusunu taşıyan İran ise Kürtlerin bağımsız bir devlet ilan etmesi korkusunu taşıyan diğer bölge ülkeleri Suriye ve Türkiye ile birlikte hareket ederek Iraklı Kürtlerle olan ilişkilerini kesmemeye çalışmıştır.²⁶⁰ Bölgesel Kürt Yönetimini oluşturan KDP ve KYB'nin 1994'te başlayan iç çatışmaları süresince tarafları sadece batı blokunu oluşturan

²⁵⁹ Arif Keskin, ‘‘İran’ın Kuzey Irak Politikası’’, **Stratejik Analiz Dergisi**, Haziran 2007, s.44

²⁶⁰ Arif Keskin, **a.g.m.**, s.46.

ABD ve Türkiye gibi ülkelerin etki alanına terk etmek istemeyen İran yönetimi tarafları bir uzlaşa sağlayabilmek için Tahran'da biraraya getirerek süreçten dışlanmadığını göstermiştir. Bu görüşmelerde tam bir uzlaşa sağlanamamıştır.

1996 yılında çatışmaların devam ettiği bir sırada İran Devrim Muhafızları Birliği, KYB'nin izni ile İran Kürdistan Demokratik Partisi unsurlarını etkisiz hale getirmek için KYB'nin yönetiminde bulunan topraklara girmiş ve buradan ilerleyerek KDP'nin kontrolünde bulunan Erbil'in KYB idaresi altına girmesini sağlamıştır.²⁶¹ Böylece İran kuzey ve güneyinde uçuşa yasak bölgeleri bulunan, bu uçuşa yasak bölgeleri SSCB sonrası dünyada tek süper güç olarak belirmiş ABD tarafından denetlenen, tüm dünya tarafından ekonomik ambargoya maruz bırakılan, ülke topraklarının bir kısmında fiili egemenliğini kuramayan, rejimi her an devrilme tehlikesi yaşayan ve Ortadoğu coğrafyasında bu şekliyle kendine has bir yapı olarak siyasi dengelerin odak noktasını teşkil eden Irak topraklarında bir dış politik araç olarak kullandığı Kürt oluşum sayesinde askeri ve daha çok siyasi bir manevra gerçekleştirmiştir. Her ne kadar bu birlikler KDP ile işbirliği halinde Irak askeri unsurlarınca İran topraklarına geri çekilmek zorunda bırakılmışlarsa da İran'ın Irak'ın kuzeyinde 1990'lı yıllar boyunca cereyan eden olaylarla ne kadar yakından ilgilendiğini gösteren bir emare olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gerçekleştirmiş olduğu bu manevra ile İran, bölgede yaşanan gelişmelere yeri geldiğinde müdahale edebilecek nüfuza ve kudrete sahip olduğunu göstermiştir. İran'ın gerçekleştirmiş olduğu bu faaliyet kendisinin bölge politikalarındaki etkinliğini ön plana çıkarmasının yanısıra Saddam Hüseyin'in KDP ile kısa süreli de olsa ilişkilerinin yumuşamasını diğer taraftan da Bağdat'ın girişimine öfkelenen ABD yönetiminin tepki mahiyetinde

²⁶¹ Hanna Yousif Freij, " Tribal Identity and Alliance Behaviour Among Factions of the Kurdish National Movement in Iraq", **Nationalism & Ethnic Politics**, Vol:3, No:3, Autumn 1997, s.103., Ümit Özdağ, **a.g.e.**, s.187-189.

olayla ilgisi olmayan Irak'ın güneyini bombalamasını ve uçuşa yasak bölgeyi kuzeye doğru bir paralel daha genişletmesini beraberinde getirmiştir.²⁶²

Irak'ın işgal edilmesinin ardından ABD'nin Kürtlerin hamisi rolünde olması ve Kürtlerin artık ABD ile daha yoğun bir ilişki içinde bulunması İran'ın bölgeye dönük dış politik açımlarında nüfuz edebildiği Kürtleri kaybetmesi anlamına gelmiştir.²⁶³ Böylece İran ile Iraklı Kürtler arasındaki ilişkinin geçmiş dönemlere damgasını vuran Bağdat karşıtlığında ortak paydaya sahip olma şeklinde ifade edilebilen içeriği değişmiştir. Bundan sonra Kürtler Bağdat yönetimine karşı ABD'den destek almaya başlarken İran'ın da artık Bağdat yönetimini zayıflatmak için Kürtlere ihtiyacı kalmamış ve doğrudan Şiiiler ile bu yönde girişimlerde bulunmaya başlamıştır.²⁶⁴ İran Kürtler üzerinden Irak'a yönelik bir girişimde bulunmak yerine Şiiiler vasıtası ile Irak'ın yeniden yapılanmasında son derece büyük bir etkiye sahip olabirmiştir. Irak'ta nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturmalarına rağmen Sünni yönetici kesimin baskı uygulaması neticesinde siyasette etkin olamayan Şii unsurlar işgal sonrasında Irak'taki en etkin grup haline gelmişler ve İran da bunun farkındalığı ile daha çok Şiiiler üzerinden politika geliştirmeye başlamıştır.

İran sınırları içinde yaşamakta olan Kürtler de Irak'ın işgali sonrası dönemde küçük çaplı da olsa İran'ı meşgul eden konulardan biri olmuştur. Geçmiş dönemlerde özellikle İran istihbarat ve güvenlik birimlerinin İran içindeki Kürt yapılanmalarını sona erdirme yolundaki faaliyetleri İran açısından kesin çözüm sağlayamamıştır. İran yönetimi tarafından birçok haktan mahrum bırakılan İranlı Kürt unsurlar Iraklı Kürtlerin sahip oldukları imkanlardan etkilenmişlerdir. ABD'nin Irak'ı işgali ile başlayan süreç içinde hemen hemen aynı zamanlarda İran ve Suriye Kürtleri arasında benzeri söylemler geliştirilerek bu ülkeler konjonktürün sağlamış olduğu imkanlar

²⁶² William R. Polk, **a.g.e.**, s.186.

²⁶³ Erol Kurubaş, "Türkiye-Suriye-İran-Arasındaki İşbirliği Çabalarının Analizi ve Ortadoğu'daki Güç Dengelerine Etkisi", **Avrasya Dosyası Yeniden Yapılan Ortadoğu Özel Sayısı**, Cilt:9, Sayı:4, 2003, s.210.

²⁶⁴ Arif Keskin, **a.g.m.**, s.48.

doğrultusunda sıkıştırılmaya çalışılmışsa da başarı sağlanamamıştır. Silahlı unsurları Irak'ın kuzeyindeki Kürt Yönetiminin idaresi altındaki topraklarda kamplara sahip olan PKK terör örgütünün İranlı Kürt gençler arasında büyük bir ilgi toplamasının ardından PKK'nın bir kolu olarak PJAK (Kürdistan Özgür Hayat Partisi) isminde bir oluşum 2004 yılında kurulmuştur.²⁶⁵ ABD'nin Irak'ı işgalinin hemen ardından PKK'nın İran topraklarında böyle bir yapılanmaya gitmesi İran'ın bu defa kendi Kürtleri vasıtasıyla zora sokulmaya çalışıldığının göstergesi olmuştur. Özellikle Irak'ın güneyindeki Şii bölgelerindeki İran etkisini kırmak için Kürt kartı devreye sokulmuş gibi görünmektedir.²⁶⁶ İran bu bağlamda sürekli olarak PJAK'ın ABD'nin desteğini arkasına aldığı iddia etmiş ve PKK'nın ABD'nin terör örgütleri listesinde olmasına rağmen PJAK'ın bu listeye dahil edilmemesini de bu iddiasına kanıt olarak göstermiştir.²⁶⁷

ABD tarafından İran'a karşı kullanıldığı ileri sürülen PJAK üyeleri Irak'ın kuzeyindeki Kürt yönetimin sınırları içindeki PKK kamplarında eğitim ve lojistik destek almaktadır. Bölgesel Kürt Yönetimi ile İran arasındaki ilişkilerin son dönem itibariyle kırılma noktasını bu konu teşkil etmektedir. İran PJAK'ın faaliyetlerini artırmasının ardından özellikle 2007 yılından itibaren Irak'ın kuzeyine yerleşmiş bulunan PJAK'a karşı operasyonlar düzenlemeye başlamıştır.²⁶⁸ ABD'den destek alan Kürt yönetimi ise tıpkı Türkiye'yi rahatsız eden PKK da olduğu gibi İran'ı rahatsız eden bu oluşumu etkisiz hale getirmek için hiçbir girişimde bulunmamaktadır. Kürt yönetiminin bu tavrı karşısında İran Irak'ın kuzeyine gerçekleştirdiği askeri operasyonlarına ekonomik tedbirleri de eklemiş ve İran ile Irak'ın kuzeyi arasındaki beş sınır kapısını kapatmıştır. Çok büyük bir gelir kaynağı olan sınır kapılarının kapatılmış olması Kürt yönetimini telaşlandırmış ve sınıra bizzat giden Mesut

²⁶⁵ Gareth Stansfield, Robert Lowe, Hashem Ahmadzadeh, **a.g.m.**, s.7.

²⁶⁶ Sabriye Deliceoğlu, "Kuzey Irak'taki Etnik ve Dini Gruplar ve Bölge Politikalarındaki Etkileri", **Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2006, s.112.

²⁶⁷ Gareth Stansfield, Robert Lowe, Hashem Ahmadzadeh, **a.g.m.**, s.7.

²⁶⁸ Ümit Özdağ, **a.g.e.**, s.289-290.

Barzani'nin girişimleri ve Tahran yönetimine PJAK hususunda vermiş olduğu taahhütler neticesinde sınır kapıları tekrar açılmıştır.²⁶⁹

İran'ın Irak'ın kuzeyindeki Kürt yönetimi ile ilişkilerini etkileyen temel parametreleri olarak Bağdat'ın etkinliğinin kırılması, PJAK konusu, sınır kapıları vasıtasıyla sağlanan ekonomik ilişkiler gibi konular gelecek dönem içinde de her iki kesim tarafından ilişkilerin seyrini etkileyecek önemli etkenler olarak karşımıza çıkacaktır.

²⁶⁹ Ümit Özdağ, **a.g.e.**, s.290.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÖLGESEL KÜRT YÖNETİMİNİN TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ

I. 1990'LI YILLAR

Özellikle 1980'li yıllardan itibaren PKK isimli terör örgütünün Türkiye'nin bütünlüğünü tehdit etmeye başlamasının ardından Türk dış politikası Irak'ın kuzeyi ile daha yakından ilgilenmek zorunda kalmıştır. PKK terör örgütünün Irak'ın kuzeyindeki istikrarsız ortamdan ve otorite boşluğundan faydalanarak Türkiye'ye karşı mücadelesini devam ettirmeye çalışması Türkiye'nin o dönem içinde İran'la bir savaş içinde bulunan Bağdat yönetimi ile birlikte bu soruna bir çözüm getirebilmek için mücadele vermesi sonucunu beraberinde getirmiştir. Türkiye bu doğrultuda başta Bağdat yönetimi ile bazı antlaşmalar imzalayıp Irak toprakları içinde bu örgüte karşı mücadele etme hakkını kazanmasının²⁷⁰ yanısıra Iraklı Kürt unsurlar üzerinde de nüfuza sahip olarak PKK'yı etkisizleştirme gayreti içine girmiştir.

A. Körfez Savaşı Dönemi

Ülke güvenliğini tehdit eden PKK terör örgütü temelinde Türk dış politikasının sıcak bir gündem maddesi haline gelen Irak'ın kuzeyi, 1991 yılında gerçekleştirilen Körfez Savaşı neticesinde ortaya çıkan durum ile birlikte Türk dış politikası açısından farklı bir önem arz etmeye başlamıştır. Irak'ın 2 Ağustos 1990 tarihinde Kuveyt'i işgal etmesi Soğuk Savaş'ın sona ermeye ve yeni bir dünya düzeninin ortaya çıkmaya başladığı bir evrede dünya ve Ortadoğu siyasi dengelerini değiştirebilecek bir etki yaratmıştır.²⁷¹ Irak'ın bu işgali özellikle ABD ve batılı büyük devletlerin Körfez bölgesindeki

²⁷⁰ Ümit Özdağ, **a.g.e.**, s.47.

²⁷¹ Aylin Güney, "An Anatomy of the Transformation of the US-Turkish Alliance: From 'Cold War' to 'War on Iraq'." , **Turkish Studies**, Vol:6, No:3, September 2005, s.345.

enerji temelli çıkarlarını tehdit eden bir durum olarak yorumlanmıştır.²⁷² Bu bağlamda Irak Kuveyt'i işgal ederek dünya petrol kaynaklarının %10'una sahip ve günlük 4 milyon varil petrol üretimine hükmedebilen bir ülke konumuna yükselmiştir.²⁷³ BM'nin almış olduğu kararlar doğrultusunda Irak'ın Kuveyt'ten çıkarılması için ABD öncülüğünde bir koalisyon kuvvetleri ordusu hazırlanmış ve Irak'ın Kuveyt'i işgali sona erdirilmiştir. Türkiye bu savaş içerisinde muharip güç olarak bulunmayıp savaşın dışında kalmışsa da savaştan ve savaşın getirmiş olduğu sonuçlardan en fazla etkilenen ülkelerden biri olmuştur.

Körfez Savaşı neticesinde Türkiye'yi son derece yakından ilgilendiren temel konu Irak'ın kuzeyinde Kürtler için oluşturulan güvenli bölge olmuştur. Aktif bir dış politika izlenmesini savunan dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal öncülüğünde Türkiye Saddam Hüseyin korkusu ile sınırlarına akın eden binlerce insan için toprakları dışında bir çözüm arayışına girişmiştir.²⁷⁴ Diplomatik girişimlerini BM nezdinde yoğunlaştıran Türkiye'nin çabaları sonuç vermiş ve bu insanlara insani yardım sağlanmasını içeren 688 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı 5 Nisan 1991'de çıkarılmıştır. Ancak çıkartılan bu kararda insani yardımların sağlanmasının yanında sınırda bekleyen insanların yerlerine ne şekilde döneceklerinin tam anlamı ile belirtilmemiş olması²⁷⁵ Türkiye'nin yaşadığı sorununun yine çözümsüz kalmasına neden olmuştur. Daha aktif bir dış politika takip etmeye çalışan Türkiye için bu sorun bir ayak bağı niteliği taşımaya başlamıştır. Sınır boylarında binlerce insan kötü koşullar altında beklerken Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal bu durumun daha da vahim bir hal almasını engellemek için 688 sayılı kararın alınmasından bir gün sonra Kürtlerin BM koruması altında Irak topraklarına yerleştirilmeleri gerektiği yönünde ABC televizyonundan tüm dünyaya

²⁷² İdris Demir, **a.g.m.**, s.194.

²⁷³ Cameron S. Brown, "Turkey in the Gulf Wars of 1991 and 2003", **Turkish Studies**, Vol:8, No:1, March 2007, s.86.

²⁷⁴ Serhat Erkmen, "Türkiye'nin Körfez Savaşı Sonrası...", s.278.

²⁷⁵ 688 sayılı kararın metni için bakınız : Baskın Oran, **a.g.e.**, s.318-319.

uyarıda bulunmuştur.²⁷⁶ Türkiye'nin BM kararı içinde yer almayan bir konu hakkında bir şeyler yapılması gerektiğini bizzat Cumhurbaşkanı'nın ağzından ifade etmiş olması sorunun Türkiye açısından aciliyetini göstermiştir.

BM Güvenlik Konseyi'nin 688 sayılı kararının içinde mülteci konumuna düşen binlerce insanın evlerine nasıl dönecekleri konusu tam olarak açıklığa kavuşturulamamıştır. 10 Nisan 1991 tarihinde ABD Başkanı'nın Irak'a Irak toprakları üzerinde 36. paralelin kuzeyinde askeri faaliyette bulunma ve uçuş yasağı getirmesinin ardından ABD öncülüğünde İtalyan, Hollandalı, Fransız, Alman, Kanadalı, İspanyol ve İngiliz askeri unsurlardan oluşan birlikler Irak'ın kuzeyinde *Operation Provide Comfort (Huzur Operasyonu)* girişimini başlatarak Kürtlerin evlerine geri dönmelerini sağlamaya başlamışlardır.²⁷⁷ Türkiye de bu operasyon çerçevesinde kendi topraklarının kullanılmasına izin vermiştir. Bunun sayesinde kısa bir süre içerisinde sınırlardaki insanların evlerine dönmesi sağlanmıştır. Görevini tamamlayan askeri unsurların ihlal ettikleri Irak topraklarından yavaş yavaş geri çekilmeye başlaması Saddam Hüseyin'in tekrar bölgeye saldırması ihtimalini de beraberinde getirmiştir. Böylesi bir durumu engellemek amacıyla çekilen askeri unsurların sayısı azaltılmış ve *Poised Hammer (Çekiç Güç)* ismi verilen bir birim şeklinde Türkiye topraklarında konuşlanması sağlanmıştır.²⁷⁸ Böylece Irak'ın kuzeyinde Kürtlerin Saddam Hüseyin'den gelebilecek olası saldırılara karşı korunduğu bir bölge oluşturulmuş ve bu bölgenin güvenliği de Türkiye'ye yerleşmiş olan askeri unsurlar tarafından sağlanmaya başlamıştır.

Irak'ın egemenliğini ihlal eder bir şekilde Irak'ın kuzeyinde oluşturulan bu güvenli bölge burada yaşayan Kürtlerin kendi yönetimlerine sahip olmasını sağlamıştır. Çekiç Güç'ün kurulmasının üzerinden 1 yıl geçmeden Iraklı Kürtler 19 Mayıs 1992 tarihinde Irak'ın kuzeyinde fiilen egemen oldukları yerleşim yerlerinde seçimler gerçekleştirerek kendilerine bir yönetim

²⁷⁶ Baskın Oran, **a.g.e.**, s.59., Tuncay Özkan, **a.g.e.**, s.86., Turan Yavuz, **a.g.e.**, s.193.

²⁷⁷ Baskın Oran, **a.g.e.**, s.61-66.

²⁷⁸ Hasan Yılmaz, "**Irak'ta Muhalefet ve ...**", s.76-77.

inşa etmişlerdir. Bunun ardından da Ekim ayı içinde Federe Kürt Devleti'ni ilan etmişlerdir. Körfez Savaşı sonrası zor durumda kalarak Türkiye sınırına sığınan binlerce insana insani açıdan yardımda bulunmak amacıyla yola çıkan ve bu doğrultuda yoğun bir gayret sarf eden Türkiye şüphesiz sürecin bu şekilde devam edeceğini tahmin etmemiştir.²⁷⁹

Dönemin Cumhurbaşkanı olan Turgut Özal Türkiye'nin ABD ve Batı ile ilişkilerinde geleneksel pazarlık anahtarı olan stratejik konumunun Sovyetlerin beklenen çöküşü karşısında değerini kaybetmesi karşısında Körfez Savaşı'nı bir fırsat olarak değerlendiren bir tutum sergilemiştir.²⁸⁰ Bu bağlamda Özal Türkiye'nin Körfez Savaşı'na müdahil olarak kazançlı çıkacağını düşünmüştür. Türkiye bu savaş esnasında Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattını kapatmış, Koalisyon kuvvetlerine bağlı hava unsurların Türkiye hava sahasını ve alanlarını kullanmasına izin vermiş, sınır kapısını kapatmış ve Irak sınırında askeri hareketlilik yaratarak Irak'a karşı ikinci bir cephe açılacağı hissi yaratmıştır.²⁸¹ Bunun yanında Cumhurbaşkanı Özal Misak-ı Milli sınırları içinde bulunan Musul ve Kerkük'ü almaya dönük planlar gerçekleştirmeye başlamıştır.²⁸²

Özal savaş sırasındaki politikalarını diğer devlet kurumlarını dışlar bir şekilde gerçekleştirmeye çalışmıştır. Özal'ın diğer devlet kurumlarını dikkate almayan bir dış politika yürütmeye çalışması Dışişleri Bakanı Ali Bozer'in, Milli Savunma Bakanı Sefa Giray'ın ve Genel Kurmay Başkanı Necip Torumtay'ın istifa etmelerine neden olmuştur.²⁸³ Cumhurbaşkanı Özal'ın

²⁷⁹ Kemal Kirişçi, Gareth M. Winrow, **Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi**, Çeviren: Ahmet Fethi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 4.baskı, İstanbul, Ekim 2002, s.165-166.

²⁸⁰ Burcu Bostanoğlu, **a.g.e.**, a.405.

²⁸¹ Aylin Güney, **a.g.m.**, s.345.

²⁸² Dönemin TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk Turgut Özal'la gerçekleştirdiği olağan toplantılarda Özal'ın kendisine Musul, Kerkük ve Erbil'i almaya dönük planlarını anlattığını ifade etmiştir. Özal'ın bu planlarını daha sonra dönemin başbakanı Süleyman Demirel'e aktaran Cindoruk, Demirel'in şu değerlendirmesi ile karşılaşmıştır : 'Turgut, sizin vasıtanızla bana mektup göndermiş.' Hulusi Turgut, **a.g.e.**, s.461.

²⁸³ Mehmet Özkan, "Turkish Activism in the Middle East After the 1990s: Towards a Periodization of Three Waves", **Turkish Review of Middle East Studies**, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, İstanbul, 2006, s.166.

Körfez Savaşı'ndan umduğu beklentiler gerçekleşmemiş ve Türkiye bu savaşın sonunda elinde müttefiklerinden gelen ve zararını karşılamaktan uzak bir mali yardım, kapalı bir petrol boru hattı ve hepsinden önemlisi Irak'taki Kürtleri korumak için kendi topraklarına yerleşmiş bir Çekiç Güç ile başbaşa kalmıştır.²⁸⁴

Huzur Operasyonu ve ardından Çekiç Güç'ün kendilerine sağlamış olduğu koşullardan sonuna kadar istifade eden Iraklı Kürt unsurlar 1992 yılında oluşturdukları yönetim ve aynı yılın Ekim ayında ilan ettikleri Federe Kürt Devleti ile Ortadoğu coğrafyasındaki konumlarını güçlendirmişlerdir. Türkiye'nin yaklaşık 10 yıldır mücadele ettiği PKK terör örgütünün 20-25 Ağustos 1982 tarihinde Suriye'de gerçekleştirdiği 2. Kongresi'nin ardından Suriye lideri Hafız Esad'ın KDP lideri Mesut Barzani'yi ikna etmesiyle beraber Irak'ın kuzeyine yerleşmeye başlaması Iraklı Kürt unsurlar ile PKK'nın ilk temaslarını teşkil etmiş²⁸⁵ ve PKK'nın Irak'taki konumu bu yeni süreçte de Türkiye'nin Iraklı Kürtlere bakış açısının çerçevesini çizmiştir.

Körfez Savaşı esnasında Saddam Hüseyin'in devrilmesini arzulayan Cumhurbaşkanı Özal Bağdat'ın en dişli ve örgütlü muhalifleri olan KDP ve KYB yetkilileri ile birebir Ankara'da görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu görüşmelerden sonra Iraklı Kürtlerin PKK'yı Irak'ın kuzeyinde Türkiye ile işbirliği halinde etkisiz kılması bunun karşılığında da Türkiye'nin Iraklı Kürtlere çeşitli imkanlar sağlaması şeklinde bir görüntü ortaya çıkmıştır. Nitekim Türkiye Iraklı Kürt gruplarının Türkiye'de büro açmasına izin verip, Kürt liderlere pasaport temin ederek dünya çapında seyahat etmelerini sağlarken, daha önceleri Türkiye'yi eleştiren Iraklı Kürt gruplar da Türkiye'nin zaman zaman Irak'ın kuzeyindeki PKK unsurlarına karşı düzenlediği askeri operasyonlara destek vermişlerdir.²⁸⁶ Türkiye bu girişimleri ile Iraklı Kürt gruplar üzerinden Körfez Savaşı sonrası ortaya çıkabilecek bir otorite

²⁸⁴ Burcu Bostanoğlu, **a.g.e.**, s.417.

²⁸⁵ Ümit Özdağ, **a.g.e.**, s.45-46.

²⁸⁶ Kemal Kirişçi, "Türkiye ve Kuzey Irak'taki Kürt Güvenlik Bölgesi", **Avrasya Dosyası Kuzey Irak Özel Sayısı**, Cilt:3, Sayı:1, İlkbahar 1996, s.14.

boşluğundan PKK'nın yararlanmasını engellemeye ve bu yeni süreçte bölgede söz sahibi olabilmeye çalışmıştır.²⁸⁷

1992 yılı Mayıs ayında gerçekleşen seçimler neticesinde oluşan Kürt yönetiminin Ekim ayı içinde de bir federe devlet ilan etmesi Türkiye'yi rahatsız etmiştir. Türkiye gibi kendi toprakları üzerinde Kürt nüfus barındıran bölge ülkeleri Suriye ve İran'ın da bu gelişmelerden kaygı duyması bu üç ülkenin ortak toplantılar düzenleyerek bağımsız bir Kürt devletine karşı çıkan açıklamalar yayınlamalarına neden olmuştur.²⁸⁸ Irak'ın kuzeyinde devlet benzeri bir yapının yavaş yavaş inşa ediliyor olması üç bölge ülkesini aynı paydada birleştirmiştir. ABD ile sıkı ilişkiler içinde olan ve Batı bloku içinde yer alan Türkiye'nin özellikle ABD karşıtı İran ile aynı zeminde buluşmuş olması Türkiye'nin bölgesinde yaşanan gelişmeler karşısında kendine has bir dış politika takip edebileceğini göstermiştir.

B. KDP - KYB Çatışması Dönemi

Türkiye'nin Körfez Savaşı sonrası bölgede etkin olabilmek ve PKK terör örgütünü bertaraf edebilmek için temasta bulunduğu Iraklı Kürt gruplar arasında 1994 yılından itibaren çatışmalar başlamıştır. Iraklı Kürt gruplar özellikle Molla Mustafa Barzani'nin ardından KDP ve KYB'nin varlığında iki başlı bir görüntü çizmiştir. Bu iki oluşumun arasında din – dil – politik vizyon - coğrafya temelli derin farklılıklar bulunmaktadır.²⁸⁹ Bu temel farklılıkların yanında iki grup oluşturdukları Kürt yönetiminin özellikle gümrük gelirlerinin paylaşılması noktasında anlaşamamışlardır. Özellikle Türkiye sınırında bulunan Habur sınır kapısından elde edilen gelirin paylaşılabilmesi neticesinde iki grup arasında binlerce ölüme neden olacak çatışmalar

²⁸⁷ Zülfü Dağdeviren, ‘‘Türkiye’nin Kuzey Irak Politikası:Devlet-Hükümet İlişkileri’’, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi**, Bolu, 2007, s.121-122

²⁸⁸ Kemal Kirişçi, **a.g.m.**, s.21.

²⁸⁹ Bu temel farklılıkların bir incelemesi için bakınız : Hasan Özmen, ‘‘Kuzey Irak’ta Kürt Partileri Arasındaki İhtilafın Nedenleri’’, **Avrasya Dosyası Kuzey Irak Özel Sayısı**, Cilt:3, Sayı:1, 1996.

başlamış ve KDP Erbil’de KYB de Süleymaniye’de ayrı birer idari yapı oluşturmuştur.²⁹⁰

Körfez Savaşı sonrası Irak’ın kuzeyinde kendilerine fiili bir yönetim inşa eden Iraklı Kürt gruplar için Habur sınır kapısı en büyük iktisadi varlık olmuştur. Daha önce de belirtildiği üzere Ortadoğu coğrafyasında etkin olmak ve PKK terör örgütünü bertaraf etmek gayesini Iraklı Kürt gruplar aracılığıyla gerçekleştirmek isteyen Türkiye Habur sınır kapısını Iraklı Kürt grupların ekonomik açıdan ayakta kalması için bir araç olarak kullanmıştır. Bu bağlamda Türkiye BM’nin Irak’a uyguladığı ekonomik ambargonun yanısıra Saddam Hüseyin’in de ülkenin kuzeyine uyguladığı geniş çaplı ambargodan büyük zarar gören Iraklı Kürt gruplarla petrol karşılığı gıda ticareti yapılmasına izin vermiştir.²⁹¹ Türkiye yıllık 200 milyon doları bulan bu ticaretin yanısıra Iraklı Kürt gruplara iki ayrı paket halinde 13.5 milyon ve 12 milyon dolarlık maddi yardımda bulunmuştur.²⁹² Türkiye bu girişimleri vasıtasıyla özellikle Habur sınır kapısını denetimi altında bulunduran KDP’yi kendi saflarına çekmeye çalışmıştır. Nitekim Türkiye’nin özellikle KDP için sağlamış olduğu ekonomik olanakların farkında olan KDP lideri Mesut Barzani ‘*Türkiye dış dünyaya açılan pencерemiz oldu.*’ diyerek bu ilişkinin kendileri açısından ne kadar önemli olduğunu ifade etmiştir.²⁹³ Türkiye’nin bu şekilde Barzani ve KDP ile sıkı ilişkiler geliştirmesi Irak’ın kuzeyindeki dengelerde değişiklik yaratmış ve KYB, PKK ile yakınlaşmaya İran da bu ikiliyi desteklemeye başlamıştır.²⁹⁴

Irak’ın kuzeyindeki temel parametresi PKK terör örgütü olan Türkiye KDP – KYB çatışmasının yarattığı kaos ortamının ve boşluğun geçmişte de olduğu gibi PKK tarafından istismar edileceğini ve sürecin aleyhine işlediğini

²⁹⁰ Alexander Dawoody, **a.g.m.**, s.489.

²⁹¹ Kemal Kirişçi, Gareth M. Winrow, **a.g.e.**, s.166.

²⁹² Kemal Kirişçi, Gareth M. Winrow, **a.g.e.**, s.166.

²⁹³ Kemal Kirişçi, **a.g.m.**, s.15.

²⁹⁴ Bağımsız bir Kürt devleti olasılığına karşı Türkiye ile aynı safta yer alan İran bu defa Irak’ın kuzeyine yerleşmiş olan Tahran muhaliflerine karşı işbirliği yapan KYB ve dolaylı yoldan PKK ile aynı safta yer almıştır. Burcu Bostanoğlu, **a.g.e.**, s.411.

fark ederek çatışmanın sona ermesi için girişimlerde bulunmaya başlamıştır.²⁹⁵ Türkiye, tarafları 1994 yılı Mayıs ayı sonlarında Şırnak'ın Silopi ilçesinde biraraya getirmiş ancak tam anlamı ile bir uzlaşının sağlanamamasının ardından taraflar Erbil'de kendi aralarında bir toplantı daha gerçekleştirmiş fakat burada da bir uzlaşısı sağlanamayınca taraflar 13 Haziran'da Türkiye'nin arabuluculuğunda tekrar Silopi'de biraraya gelmişlerdir.²⁹⁶ Görüldüğü üzere Türkiye son derece yoğun bir şekilde tarafları uzlaştırmak için yollarını aramıştır. Uzlaşma çabalarının yoğunluğunun yanında tarafların çatışmaları sona erdirmesi için ilk girişimde bulunan ülke de Türkiye olmuştur.

Türkiye çatışmaların devam ettiği sırada bir taraftan KDP ve KYB'yi uzlaştırmaya çalışırken diğer taraftan da Bağdat yönetimi ile ilişkilerini de geliştirmiştir. 28 Haziran 1994 tarihinde dönemin Dışişleri bakanı Murat Karayalçın'ın Bağdat'a düzenlemiş olduğu ziyaret neticesinde Habur sınır kapısının açılması kararlaştırılmış, Ağustos ayı sonlarında Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Başkanı Yalım Erez öncülüğündeki bir grup işadaminin Irak'a gerçekleştirdiği ziyarette ticaret alanında işbirliği yapılması hususunda protokol imzalanmış ve 11 Eylül tarihinde Türk dışişleri bakanlığı Türkiye'den Irak'a geçecek olanların Irak makamlarından vize alması, Irak'ın vize verememesi halinde ise kararın Türk makamlarında olacağı yönünde sınırdan giriş - çıkışları sınırlayıcı bir karar çıkarmıştır.²⁹⁷ Alınan tüm bu kararlar bir taraftan Irak'ın kuzeyinde fiili bir yapıya sahip olan Kürt grupların çatışmasını önlemeye çalışan Türkiye'nin diğer taraftan da Irak'ın toprak bütünlüğünü temel aldığını göstermiştir.

İki sene öncesinde Türkiye ile birlikte bağımsız bir Kürt devletine karşıtlıklarını göstermek için toplantılar düzenleyen Suriye ve İran devletleri

²⁹⁵ Tuncay Özkan, **a.g.e.**, s.109.

²⁹⁶ Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s.346.

²⁹⁷ Robert Olson, "1991'deki Körfez Savaşı'ndan 1995'teki Sınır Ötesi Operasyona Kadar Olan Dönemde Kürt Sorunu ve Türk Dış Politikası", Çeviren:Fırat Purtaş, **Avrasya Dosyası Ortadoğu ve Terör Özel**, Cilt:3, Sayı:2, 1996, s.209-210.

bu çatışmanın sonlanması için ilk başlarda bir gayret içine girmemişlerdir. Türkiye'nin girişiminin hemen ardından Kürt milliyetçiliğinin en yoğun ve bilinçli yaşandığı Avrupa ülkesi olan Fransa'nın başkenti Paris'te Fransa, ABD, İngiltere ile KDP ve KYB'nin katıldığı bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin dışlandığı bu toplantıda seçimlerin tekrar yapılması ve silahlı unsurların birleştirilmesi kararlarının alınmasına rağmen tarafların uzlaşması sağlanamamış ve bu toplantının Türkiye'siz gerçekleştirilmesi ve alınan kararlar Türkiye'yi rahatsız etmiştir.²⁹⁸ Bu bağlamda Paris toplantısına çağrılmayan Türkiye ve sürece dahil olamayan Suriye ve İran dışişleri bakanları Şam'da gerçekleştirdikleri bir toplantı ile bölgede bir Kürt devletine karşı olduklarını dile getirmişlerdir.²⁹⁹

Kendi sağlamış olduğu güvenlik şemsiyesi altında Kürtlerin bir çatışma ortamı içinde olması ABD'yi de tedirgin etmeye başlamıştır. Körfez Savaşı'ndan bu yana Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesine öncelik veren ABD yönetimi kontrolü dışında gelişen olayları politikasına zarar veren birer unsur olarak görmüştür. Nitekim Saddam Hüseyin yönetimini devirmeyi amaçlayan zamansız kimi girişimleri dahi genel politikasına uymadığı için desteklememiştir.³⁰⁰ ABD'nin böyle bir tutum içine girmesi özellikle geçmişte ABD tarafından yarı yolda bırakılan Molla Mustafa Barzani'nin oğlu KDP lideri Mesut Barzani'de ABD'nin gerçekten Saddam Hüseyin'i devirmek isteyip istemediği yönünde kuşkuların uyanmasına neden olmuştur.³⁰¹

²⁹⁸ Kemal Kirişçi, **a.g.m.**, s.18.

²⁹⁹ Ümit Özdağ, **a.g.e.**, s.153.

³⁰⁰ KDP-KYB çatışmalarının durulduğu 1994 sonlarında Iraklı muhalif oluşumların kurduğu Irak Ulusal Kongresi (INC) ile CIA Irak temsilcileri Washington'un onayını almadan Saddam Hüseyin'e karşı bir saldırı planı kurmuşlardır. Bu plan doğrultusunda Ahmet Çelebi liderliğindeki INC ve Kürt gruplar Irak birliklerine saldıracak ve ABD de hava kuvvetleri ile destek sağlayacaktır. 1975 yılında babası ve 1991 yılında kendisi Bağdat'a karşı gerçekleştirilen ayaklanmalarda ABD tarafından yalnız bırakılmış Mesut Barzani ABD'nin yardım etmesinin makul bir şey olmadığını düşünerek (ki sonra aldığı istihbaratlar bu düşüncesini doğrulamıştır) plana destek vermemiştir. INC ve KYB birlikleri 3 Mart 1995 sabahı saldırılarını başlatmalarına rağmen ABD desteğinden yoksun kalmalarından dolayı silahlarını bırakmışlardır. Irak'ın büyük çaplı bir saldırısında bir daha Irak'ın kuzeyini savunmak zorunda kalmak istemeyen Bill Clinton liderliğindeki yeni ABD yönetimi Saddam Hüseyin'i devirmek amacıyla da yapılırsa bu planı genel politik çıkarlarına uygun görmemiştir. Tuncay Özkan, **MİT'in Gizli Tarihi**, Alfa Yayınları, 7.baskı, Ekim 2003, s.1-8.

³⁰¹ Hanna Yousif Freij, **a.g.m.**, s.103.

1992 yılı Kasım ayında yönetime gelen Bill Clinton başkanlığındaki ABD'nin İran ve Irak'a karşı Çifte Çevreleme Politikası uygulayarak özellikle Saddam Hüseyin yönetimini yıpratıp devirmeyi amaçladığı bir dönemde tüm Iraklı muhalif unsurların ABD'nin hedefleri doğrultusunda bir uyum tablosu sergilemesi ABD'nin bölgeye dönük politikalarında en uygun seçeneği teşkil edecektir. Bu bağlamda Irak muhalefetinin en örgütlü ve operasyonel unsurları olan KDP ile KYB'nin çatışıyor olması ABD'nin politikalarını sekteye uğratan bir unsur olmuştur. Türkiye'nin de bu çatışma ortamının yarattığı boşluktan PKK'nın yararlanmasını engellemek için tarafları uzlaştırmak istemesi ABD ile Türkiye'nin Irak'ın kuzeyi hakkında ortak politika yürütmelerini sağlamıştır. Nitekim ABD ve Türkiye çatışan tarafları Ağustos ve Eylül 1995'te Dublin'de biraraya getirmiştir. Bu görüşmelerde Irak'ın toprak bütünlüğünü ve Türkiye'nin PKK kaynaklı meşru güvenlik endişelerini dikkate alan sonuçların çıkması Türkiye tarafından memnuniyetle karşılanırken taraflar arasındaki çatışmanın tam anlamı ile son bulmasını sağlayacak kararlar alınamamıştır.³⁰²

Dublin Toplantılarının da çatışmayı sona erdirememiş olmasının ardından sürece beklenmedik bir şekilde İran dahil olmuştur. 1996 yılı ortalarında KYB ile işbirliği halinde Irak topraklarına giren ve KDP kontrolündeki Erbil'i ele geçiren İran'a karşı KDP de 'kanlı bıçaklı' olduğu Saddam Hüseyin ile işbirliğine gitmiştir. Bu noktada çatışan taraflardan KYB'nin İran ve KDP'nin de Bağdat yönetimi ile işbirliğine gitmesi Iraklı Kürt unsurların bölge dengelerini altüst edebilecek bir mevkiye sahip olduklarını göstermiştir. Nitekim Barzani İran müdahalesine karşı yardım isteklerini ABD'nin dikkate almadığını, Talabani de ister ABD olsun ister İran olsun barışı sağlayanı memnuniyetle karşılayacaklarını belirterek³⁰³ bölge dengelerini bir anda değiştirebileceklerini göstermişlerdir. İran'ın Dublin toplantılarının hemen ardından çatışan tarafları Tahran'da masaya

³⁰² Kıvanç Galip Över, **a.g.e.**, s.147.

³⁰³ Hanna Yousif Freij, **a.g.m.**, s.103.

oturtmasından³⁰⁴ da tedirgin olan ABD bu defa İran'ın doğrudan askeri müdahalede bulunması ile birlikte sürecin kontrolü altından çıkmaya başladığının farkına vardı. Bunu engellemek için Türkiye aracılığıyla hemen yeni biri girişim başlattı ve Ankara Görüşmeleri olarak adlandırılan ve 1996 yılı Eylül ayından 1997 yılı ortalarına kadar sürerek ateşkes sağlayan ancak kesin bir çözüm getiremeyen toplantıların gerçekleştirilmesini sağladı.³⁰⁵ Çatışma ortamını nihayete erdiremese de ABD ve Türkiye gözetiminde gerçekleştirilen bu toplantılar İran'ın süreçten dışlanmasını sağlamıştır.

Gerçekleştirilen tüm görüşmelere rağmen KDP – KYB çatışmasının sona ermemesinin ardından ABD, tarafları 1998 yılı Eylül ayında Washington'da biraraya getirerek ateşkes konusunda anlaşma sağlamıştır. Varılan bu mutabakat doğrultusunda çatışmaların sona erdirilmesinin yanısıra, çatışmaların başlaması ile işlevsiz hale gelen Kürt meclisinin gerekli koşulların oluşmasının ardından tekrar açılması, Irak'ın federal bir yapıya kavuşturulması gibi kararlar alınmıştır.³⁰⁶ Böylece ABD hem Irak'ın federal bir yapıda olması gerektiğini belirten bir belgenin altına imza atmış hem de uzunca bir aradan sonra Iraklı Kürt grupların çatışmasını sona erdirebilmiştir.

Washington'daki görüşmelere davet edilmeyen Türkiye'nin endişelerini gidermek için sınırların teröristlerce ihlal edilmesine son verileceği şeklinde ibarelerin anlaşma metnine konulmuş olması Türkiye'yi tatmin etmemiş ve Türkiye kendisinin bölge üzerindeki etkisini yitirmeye başladığını hissetmiştir.³⁰⁷ Bu noktada doğrudan Türkiye'nin güvenliğini ve belki de bekasını ilgilendiren bir konunun görüşüldüğü masada Türkiye'nin olmaması ve onun yerine masada bulunan unsurların Türkiye'yi ilgilendiren konularda kararlar alması Türkiye'nin bölge üzerindeki etkisinin yavaş yavaş azalmaya başladığının göstergesi olmuştur. Türkiye kaybolan bu etkisini geri

³⁰⁴ Ümit Özdağ, **a.g.e.**, s.173.

³⁰⁵ Ayrıca bu görüşmeler neticesinde tarafların ateşkes ihlallerini tespit etmekle görevli 200 kişiden müteşekkil bir Türk barış izleme gücü Irak'ın kuzeyine 1997 yılı Nisan ayında yerleştirilmiştir. Hakkı Öznur, **a.g.e.**, s.357-360.

³⁰⁶ Erol Kurubaş, **'Irak Kürt Hareketi...'**, s.40.

³⁰⁷ Serhat Erkmen, **'Türkiye'nin Körfez Savaşı...'**, s.284.

kazanabilmek için hemen diplomatik süreç başlatmıştır. Türk yetkilileri ikna etmek için Türkiye'ye ziyaretler düzenleyen Barzani ve Talabani'nin telkinleri Ankara yönetimini tatmin etmeye yetmemiştir. Özellikle ABD ile gerçekleştirilen görüşmelerin neticesinde Türkiye, ABD ve İngiltere tarafından Ankara Görüşmeleri ve Washington Anlaşmasını birleştiren bir metin ortaya çıkarılmıştır.³⁰⁸ Böylece Türkiye bölge üzerinde kaybetmeye başladığı etkinliğini kısmen de olsa geri kazanabilmiştir.

1990'lı yıllar boyunca çeşitli ülkelerin dış politik yaklaşımlarında önemli bir yer işgal eden Iraklı Kürt unsurların 1994'ten bu yana devam eden çatışma ortamını sona erdiren Washington Anlaşması'nın imzalanmasından birkaç ay sonra Türkiye 16 Şubat 1999 tarihinde ABD istihbarat organı CIA'nin de desteği ile PKK lideri Abdullah Öcalan'ı yakalamıştır.³⁰⁹ Liderinin yakalanmasının ardından PKK silahlı saldırılarına ara vermiştir. PKK'nın Abdullah Öcalan direktifleri ile böyle bir tavır sergilemiş olması şüphesiz idam cezasının henüz kaldırılmadığı Türkiye'de yargılanan Öcalan'ın Türk toplumu ve karar alıcılarının daha fazla nefretini kazanmamak ve durum değerlendirmesi yapmak için zaman kazanmak çabası olarak nitelendirilebilir. Nitekim PKK günümüze kadar uzanan süreç içerisinde terör faaliyetlerine devam etmiştir.

2000'li yıllara girerken güvenliğini senelerce tehdit etmiş olan PKK'nın liderini yakalamış olan Türkiye'nin dış politikadaki en sıcak gündem maddesi 1963 yılından bu yana üyesi olmaya çalıştığı Avrupa Birliği'nin 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye aday ülke statüsü vermesi olmuştur. Türkiye bu doğrultuda Avrupa Birliği ile ilişkilerine yoğunluk kazandırmaya başlamıştır. Türkiye'de bu tarz gelişmeler yaşanırken Irak'a karşı ABD müdahalesi yoğun bir şekilde telaffuz edilmeye başlamıştır. Saddam Hüseyin'in BM silah denetçilerini ABD adına casusluk yapmakla suçlayıp faaliyetlerini yasaklamasının ardından oluşan gergin ortam içerisinde ABD 16-19 Aralık

³⁰⁸ Ümit Özdağ, **a.g.e.**, s.248-249.

³⁰⁹ Altemur Kılıç, **a.g.e.**, s.175.

1998 tarihlerinde Irak'a karşı *Çöl Tilkisi Operasyonu (Operation Desert Fox)* ismi verilen askeri saldırıları gerçekleştirmiştir.³¹⁰ ABD'nin tek başına böylesi bir askeri operasyona girişmiş olması tüm ülkeleri Irak'a bir müdahale olması yönünde tedirgin etmiştir. Aynı dönem içinde kendisinin dışlanarak Iraklı Kürt grupların çatışmalarının sona erdirilmesine şahit olan Türkiye yine ABD'nin yönettiği bir süreci dikkatle izlemeye başlamıştır. Ayrıca Türkiye Öcalan'ın yakalanmasının ardından PKK'nın Irak'ın kuzeyindeki unsurları ile mücadele edebilmek için Iraklı Kürt gruplara destek vermeye devam etmiştir. Özellikle bu süreç içinde KYB ile ilişkilerini geliştiren Türkiye sağlamış olduğu destekler ile KYB'nin PKK'ya karşı mücadele etmesini ve Türkmenlerle sorunsuz bir ilişki kurmasını sağlamıştır.³¹¹

II. 2000'Lİ YILLAR

2000'li yıllara girildiğinde tüm dünyayı olduğu gibi Türkiye'nin de politikalarını etkileyen en büyük olay 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'nin New York kentindeki Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kulelerine gerçekleştirilen terör saldırıları olmuştur. ABD bu saldırıların müsebbibi olarak gördüğü Usame bin Ladin'in bulunduğu Afganistan'a müdahale etmiş ve tüm dünyayı teröristler ve teröre destek veren ülkelere karşı ABD'ye destek vermeye çağırmıştır. ABD'nin teröre destek veren ülkeler olarak işaret ettiği ülkeler arasında Türkiye'nin 331 km sınırını paylaştığı Irak'ın da bulunması Irak'ın Türkiye'nin dış politikasındaki en sıcak gündem maddesi haline gelmesine neden olmuş ve Türkiye bir taraftan olası bir savaşı engellemek için mücadele verirken diğer taraftan da ABD'nin Irak'a müdahale etmesinin Türk dış politikasına yapacağı etki yetkili makamlar tarafından değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu değerlendirmeler çerçevesinde Türkiye 'kırmızı çizgiler' olarak da nitelendirilen Irak'ın toprak bütünlüğünden yana olmak, Irak'ın kuzeyinde bir devlet kurulmasına müsaade etmemek, Irak Türklerinin can ve mal

³¹⁰ Tayyar Arı, **a.g.e.**, s.480-486.

³¹¹ Serhat Erkmen, ‘‘Türkiye'nin Körfez Savaşı...’’, s.286.

güvenlikleri ile birlikte haklarının korunmasını sağlamak ilkelerini benimsemeye başlamıştır.³¹²

A. 2002 Yılı Gelişmeleri ve Dış Politikada 'Stratejik Derinlik' Açılımı

ABD'nin Irak'a müdahale edeceği söylemlerinin gittikçe arttığı 2002 yılında Türkiye ve Irak'ın kuzeyinde yaşanan gelişmeler günümüze kadar uzanan sürecin en büyük etkenleri olarak görülmektedir. 1992 yılında kurdukları yönetimlerini kendi aralarındaki çatışmalar dolayısıyla işlevsiz hale getiren Iraklı Kürt unsurlar 2002 yılı Ekim ayında tekrar biraraya gelerek meclislerini açmışlardır. ABD'nin Irak'a müdahale etme ihtimalinin artmaya başladığı bir dönemde, 4 Ekim 2002 tarihinde, ABD Dışişleri bakanı Colin Powell'in da tebrik mesajı gönderdiği geniş katılımlı bir törenle Erbil'deki Kürt meclisi tekrar açılmıştır.³¹³ Böylece Kürt unsurlar hızlı bir şekilde yaklaşan ABD'nin Irak'a müdahalesi sonrasında konumlarını sağlamlaştırabilmek için adımlar atmaya başlamışlardır.

Erbil'de Kürt meclisinin açılmasından bir ay sonra Türkiye'de gerçekleştirilen 3 Kasım 2002 genel seçimleri neticesinde Adalet ve Kalkınma Partisi Türk siyasi yaşamının 1990'lı yıllardaki çalkantılı sürecinin ardından ilk defa tek başına iktidar olmaya hak kazanan parti olmuştur. Türkiye'nin yer aldığı bölgede yaşanan karmaşık sürecin getirdiği sıkıntılı bir dönemde iktidar olan AKP yönetimi³¹⁴ ABD'nin Irak'a müdahalesini engellemek için kimi girişimlerde bulunmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Türkiye 23 Ocak 2003 tarihinde İstanbul Çırağan Sarayı'nda Suudi Arabistan, İran, Suriye, Ürdün ve Mısır dışişleri bakanlarını biraraya getirerek değerlendirmeler yapmış ve Saddam Hüseyin yönetimine olası bir savaşı engellemek için BM ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı ile işbirliği yapması

³¹² Cemalettin Taşkıran, Haydar Çakmak, "Kuzey Irak'ta Türk-Amerikan Politikaları ve PKK Terörü", *Avrasya Dosyası Türkiye-ABD İlişkileri Özel*, Cilt:11, Sayı:2, 2005, s.77.

³¹³ Hakkı Öznur, *a.g.e.*, s.398-403.

³¹⁴ Mesut Taştekin, *a.g.m.*, s.268.

çağrısında bulunmuştur.³¹⁵ Her ne kadar Türkiye böyle bir girişimde bulunmuşsa da ABD'nin 20 Mart gecesi Irak'ı işgal etmeye başlaması Türkiye'nin bu girişimini etkisiz kılmıştır.

ABD'nin Irak'ı işgal etmesi ile Ortadoğu coğrafyasının büyük değişimlere gebe olduğunun düşünüldüğü bir sürece 5 aylık yeni bir iktidar ile giren Türkiye'nin dış politikasının fikri temellerini belirleyen isim başbakanın dış politikadan sorumlu başdanışmanı olarak atadığı Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu olmuştur. Günümüzde halen tek başına iktidarını sürdürmekte olan AKP yönetiminin dış politik açılımlarının temel belirleyicisi konumuna gelen Davutoğlu'nun 2001 yılında yazmış olduğu 'Stratejik Derinlik : Türkiye'nin Uluslar arası Konumu' isimli kitabı Türk dış politikası üzerinde çok büyük etkiye sahip olmuştur.

Türkiye'nin geleceğe yönelik dış politika stratejisinin güç merkezleri ile ilişkilerin alternatifli tarzda yeniden düzenlenmesi ve uzun dönemli kültürel, ekonomik ve siyasi bağların sağlamlaştırıldığı bir hinterland oluşturulması şeklinde özetleyen Davutoğlu, Yakın kara havzası (Balkanlar-Ortadoğu-Kafkaslar), Yakın deniz havzası (Karadeniz-Adriyatik-Doğu Akdeniz-Kızıldeniz-Körfez-Hazar Denizi) ve Yakın kıta havzasını (Avrupa-Kuzey Afrika-Güney Asya-Orta ve Doğu Asya) Türkiye'nin bölgesel etki alanlarının kademeli bir tarzda genişletilerek uluslar arası küresel konumunun güçlendirilmesi hedefine yönelik dış politika stratejisinin jeopolitik temeli olarak nitelendirmiştir.³¹⁶ Davutoğlu'nun belirlemiş olduğu bu çerçevede temelinde son derece aktif bir dış politika izlemeye çalışan Türkiye'nin ilk olarak üzerinde etki kurmaya çalıştığı bölgelerin eski Osmanlı toprakları olması gerek iç siyasi ortamda gerekse de dış siyasi ortamlarda Yeni-Osmanlılık olarak nitelendirilmesine ve hatta bu yüzden eleştirilmesine neden olmuştur.

³¹⁵ Alexander Murinson, 'The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy', **Middle Eastern Studies**, Vol:42, No:6, November 2006, s.954.

³¹⁶ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik : Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, Küre Yayınları, 19.baskı, Kasım 2004, s.118.

Davutoğlu'nun çerçevesini çizdiği ve çeşitli isimlerle nitelendirilen ve eleştirilen yaklaşımına benzer bir tutum Soğuk Savaş'ın sona erdiği yıllarda dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın öncülüğünde Türk dış politikasında uygulanmaya çalışılmış ancak özellikle Turgut Özal'ın şüpheli olduğu iddia edilen ölümünün ardından Türkiye tekrar dış politikada edilgen bir konuma dönmüştür. Tıpkı Soğuk Savaş'ın sona erdiği, ABD öncülüğünde uluslararası bir koalisyonun Irak'a karşı savaş açtığı bir dönemde olduğu gibi özellikle 11 Eylül 2001 terör saldırıları, ABD'nin Afganistan'a müdahale etmesi ve yine ABD'nin Irak'ı işgal etmesi gibi uluslar arası ilişkileri derinden etkileyen gelişmelerin yaşandığı bir evrede Türkiye'nin bu defa fikri temelleri daha sağlam bir yaklaşım doğrultusunda aktif bir dış politika izlemesi öncelikle kendi bölgesinde cereyan eden gelişmeleri etkileyebilme gayreti olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'nin sahip olduğu bu yeni dış politik açılımın ilk kademesi olarak Balkanlar ve Kafkasların yanında Ortadoğu da yer almaktadır. Bu yeni politikanın ilk kademelerinden olan Ortadoğu'nun alt kademelerini tasvir etmeye çalıştığımızda bunun en önemli unsurunu Irak ve onun da alt kademesi olarak bir nitelendirme daha yapılacak olursa bunun da Iraklı Kürtler olduğu şüphesizdir. Irak'ın toprak bütünlüğünün Ortadoğu coğrafyasının huzuru için en önemli olgulardan biri olduğu tezini geçmiş dönemlerden itibaren her fırsatta dile getiren Türkiye, Irak'ın toprak bütünlüğünü en yakından tehdit eden unsur olarak görülen Iraklı Kürt unsurlar ile ilişkilerini bu parametre çerçevesinde şekillendirmeye devam etmiştir.

2002 yılı Ekim ayında Erbil'de açılan Kürt meclisi ile tekrar işlevsel bir nitelik kazanmaya çalışan Kürt yönetiminin işgalin devam ettiği sürede Türkiye'nin 'kırmızı çizgiler' olarak adlandırılan ilkelerini yok sayan tutumları Türkiye tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Fakat özellikle 1 Mart 2003 tarihinde TBMM'de reddedilen öneri neticesinde Irak topraklarında bulunamayan Türkiye bu topraklarda yer alan ABD'nin tamamen etkisi altına giren Iraklı

Kürt unsurlara karşı yönelttiği eleştirilerin yanında gelişmelere doğrudan müdahil olma gibi bir imkana sahip olamamıştır.

B. 1 Mart 2003 Tezkeresi ve Sonrası

Irak'ta ve özellikle Irak'ın kuzeyindeki gelişmelerde ABD ile ilişkileri üzerinden bazı kazanımlar elde etmeye çalışan Türkiye 1 Mart tezkeresi olarak adlandırılan ve ABD'nin Irak'a karşı daha kolay bir operasyon gerçekleştirmesini sağlayacak olan isteklerini reddeden bir ülke olarak adeta ABD yönetimi tarafından 'cezalandırılmaya' başlanmıştır. Irak'ın işgalinin tamamlanmasının ardından 4 Temmuz 2003 tarihinde Irak'ın kuzeyindeki Süleymaniye şehrinde ABD birlikleri 'bazı Türklerin Kürt asıllı Kerkük valisine suikast düzenleyeceği' iddiasıyla Türk özel kuvvet bürosunu basıp biri binbaşı, ikisi üstteğmen, sekizi astsubay 11 Türk askeri ile altı çalışanı gözaltına almıştır.³¹⁷ Türk askerlerinin ABD birliklerince birer terörist gibi kabul edilerek muamele görmesi, ellerine kelepçe takılması ve başlarına çuval geçirilmesi iki ülke arasındaki ilişkileri germiştir. ABD'nin böylesi bir tutum takınmasının ardında KDP - KYB çatışmaları döneminde Irak'ın kuzeyine yerleştirilen Türk kuvvetlerinin artık bölgeden çıkarılmak istenmesi etkili olmuştur.³¹⁸

TBMM'de 1 Mart 2003 tarihinde reddedilen ABD taleplerinin ardından ABD'nin Iraklı Kürt gruplar ile birlikte Irak'ın kuzeyinde Türkiye'yi dikkate almayan politikalar izlemesi Türkiye'yi son derece rahatsız etmiştir. Özellikle Kürt gruplar sıkı müttefiki konumuna geldikleri ABD'nin hamiliğinde Türkiye'ye karşı tavrını değiştirmeye başlamıştır. Bu noktada askeri taleplerini reddeden Türkiye'ye karşı ABD ile onun nüfuzu altına girmiş olan Iraklı Kürt unsurların ortak paydada buluştuklarını görmekteyiz. ABD ile Soğuk Savaş döneminden bu yana 'stratejik ortaklık' temelinde ilişkilere

³¹⁷ "Bu Nasıl Stratejik Ortak?", Radikal Gazetesi, 6 Temmuz 2003, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=80586>

³¹⁸ "Türkiye'den ABD'ye Gözaltı Öfkesi:Böyle Müttefik Tavrı Olmaz", Zaman Gazetesi, 6 Temmuz 2003, <http://arsiv.zaman.com.tr/2003/07/06/dis/h1.htm>

sahip olan Türkiye 1 Mart tezkeresini kabul edip ABD birlikleri ile birlikte Irak topraklarına girmiş olsaydı hem Iraklı Kürtler ile ABD arasında böyle bir Türkiye karşıtlığı oluşması engellenmiş olurdu hem de Türkiye bölgede yaşanan tüm olaylara 'kırmızı çizgileri' doğrultusunda müdahale edebilme hakkına sahip olabilirdi. Nitekim 1 Mart tezkeresinin hazırlanma sürecinde ABD'li yetkililer ile gerçekleştirilen müzakereler neticesinde varılan mutabakat belgesi ile Türkiye, ABD birlikleri ile birlikte Irak topraklarına girecek, ABD birlikleri Irak'ın içlerine doğru ilerlerken Türk birlikleri Irak'ın kuzeyinde belli bir hatta konuşlanacak, ABD birlikleri Musul ve Kerkük'ü güvenlik altına alacak, Talabani, Barzani ve Türkiye bu şehirlere giremeyecek, Türk birlikleri Irak kuvvetleri ve muhalif gruplarla çatışmaya girmeyecek ancak PKK'ya karşı güç kullanabilecek ve Irak'ın kuzeyindeki Türk birlikleri Türk komutana bağlı olacaktır.³¹⁹ ABD'nin Türkiye üzerinden Irak'a bir savaş açmasının yanında Türkiye'nin de bölgede daha etkin bir konumda olmasını sağlayacak olan tezkerenin TBMM'de reddedilmiş olması Iraklı Kürt unsurları ABD'nin müttefiki haline getirmiş ve ABD ile Iraklı Kürtler işgal sürecinde beraber hareket etmişlerdir.

1 Mart tezkeresinin reddi ve Süleymaniye'de Türk askerlerinin başlarına çuval geçirilerek tutuklanmasının ardından ABD ile Türkiye arasındaki ilişkiler son derece gerilimli bir havaya bürünmüştür. Fakat ABD'nin işgal altında bulundurduğu Irak topraklarında tam anlamıyla güvenliği sağlayamamış olması Türkiye'den bölgeye göndermek üzere asker talep etmesi sonucunu doğurmuştur. Türkiye bu yöndeki ABD talebini bu defa geri çevirmemiş, 7 Ekim 2003 günü TBMM'de Irak'a asker gönderme kararını almış ancak bu karar özellikle Iraklı Kürt liderlerin ABD nezdindeki girişimleri neticesinde hayata geçirilemeden son bulmuştur.³²⁰ Türkiye'yi böyle bir girişimde bulunmaya iten sebeplerden bir tanesi de ABD işgali altındaki Irak'ın artık nüfuz edemediği kuzey bölgesinde PKK'nın tekrar bir gelişme

³¹⁹ Fikret Bila, **a.g.e.**, s.240-242.

³²⁰ Başta Iraklı Kürt unsurlar olmak üzere Irak Geçiçi Yönetimi Türk askeri istemediklerini ABD'ye bildirmişlerdir. Fikret Bila, **a.g.e.**, 249.

süreci yaşaması ihtimali olmuştur. Irak'ın işgali sonrası bölge üzerindeki etkinliği giderek azalan Türkiye bu yeni tezkere ile bir manevra gerçekleştirerek tekrar etkinlik kurma arayışları içine girmiştir ancak daha önce de bahsedildiği üzere özellikle Iraklı Kürt unsurların bu yeni süreçte elde etmeye çalıştığı politik kazanımlar Türkiye'nin bu girişimini engellemiştir.

ABD'nin yeniden yapılandırmaya çalıştığı Irak'ta Kürtler son derece etkin bir konuma yükselmişlerdir. Irak'ta yeni bir idari yapı oluşturabilmek için oluşturulan Geçici Yönetim Konseyi'nde Iraklı Kürt liderler de yer almış ve Iraklı diğer etnik ve dini unsurlarla çetin müzakereler yapmışlardır. Kürt liderlerin müzakereleri başarılı olmuş ve 8 Mart 2004 tarihinde kabul edilen Geçiş Dönemi Irak Devleti Yönetim Yasasında beklentileri en fazla karşılanan Kürtler olmuştur.³²¹ Geçiş Dönemi Yasasında Kerkük konusu haricinde istediklerini elde eden Iraklı Kürtlerin 2005 yılında düzenlenen seçimler ve anayasa oylamasında da etkin bir şekilde varlıklarını kanıtlamaları Türkiye'nin dış politikasında karşılığını bulmuştur. Türkiye Iraklı Kürtlerin Irak'ın geleceği hususunda bu kadar etkin bir konum kazanmış olmaları karşısında Kürtler ile olan ilişkilerinde PKK terör örgütü temelli yaklaşımlar yanında artık doğrudan Irak'ın kuzeyindeki Kürt yönetimini dikkate alan açılımlar gerçekleştirmeye başlamıştır.

Senelerce terör olayları ile güvenliği tehdit altına giren Türkiye'nin bu yeni durum ve koşullarda takip etmeye çalıştığı politika Ahmet Davutoğlu'nun şu cümlelerinden kaynağını almaktadır : *“Ortadoğu'nun yakın geleceği ile ilgili bölgesel barışı tehdit edebilecek en geniş kapsamlı tehlike Türk, Acem, Arap ve Kürt unsurlar arasında etnik nitelikli bir çatışmanın çıkartılması ve sürekli problem kaynağı olan bir kangren haline dönüştürülmesidir. Seksenli yıllarda İran – Irak Savaşı esnasında sürdürdüğü dengeli politika ile böylesi bir kangrenleşme temayülüne set çeken Türkiye PKK terörünün devre dışı kalmasından sonra da bölgeyi kuşatıcı barış inisiyatiflerine öncülük*

³²¹ Nejdet Demiral, Soran Şükür, Mazin Hasan, **a.g.m.**, s.42.

*etmelidir.*³²² Türkiye'nin PKK terörünü devre dışı bırakması koşuluna bağlı olarak tasvir edilen barış inisiyatiflerine öncülük etme girişimleri daha Irak'ın işgal edilmesinden önce Irak'a komşu ülkeler ve Mısır yetkililerinin İstanbul'da bir araya getirilmesi ile gerçekleştirilmeye başlanmıştır.³²³ Türkiye ABD'nin Irak'ı işgalinin ardından bu toplantıları daha geniş katılımlarla devam ettirerek³²⁴ Davutoğlu'nun işaret etmiş olduğu doğrultuda bir inisiyatif elde etmeye çalışmıştır. Bu toplantılar çerçevesinde işgal edilmiş durumda olan bir ülkenin yer aldığı coğrafyadaki ülkelerle birlikte bu durumun olumlu ve olumsuz neticeleri değerlendirilmiş ve Irak sorununa uluslararası arenada ciddi bir katkı sağlanmıştır.³²⁵

Bölge ülkelerini bir araya getirerek değerlendirmeler yapılmasını sağlamanın ardından Türkiye özellikle Suriye ve İran ile uzunca bir zamandır soğuk olan ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Bu noktada Türkiye, Suriye ve İran'ın yakınlaşmasında bu üç ülkenin de Irak'ın parçalanması durumunda ortaya çıkabilecek bir Kürt devletinden tehdit algılıyor olmaları etkili olmuştur.³²⁶ Irak'ın parçalanmasının tüm bölge ülkelerini etkileyeceği düşüncesinin Türkiye'yi kendisiyle aynı endişeleri paylaşan ülkelerle işbirliğine yönlendirdiği olgusunun doğrudan bir sonucu olarak *'Orta Doğu'da doğrudan veya vekaleten yürütülecek büyük çaplı bir çatışmanın bölgeselleşme olasılığı Türkiye'yi bölgesel girişimlere ve dengeleyici bir role sürüklemiştir'* şeklinde ortaya çıkan tez³²⁷ Ahmet Davutoğlu'nun 2001 yılında işaret etmiş olduğu Türkiye'nin Ortadoğu'da Türk, Acem, Arap ve Kürt unsurlar arasında cereyan edebilecek etnik nitelikli bir çatışmanın karşısında

³²² Ahmet Davutoğlu, **a.g.e.**, s.441-442.

³²³ Alexander Murinson, **a.g.m.**, s.954.

³²⁴ 2003 yılından bu yana Türkiye'nin öncülüğünde dışişleri bakanları düzeyinde 9 resmi, 3 gayri resmi ve 3 genişletilmiş düzeyde (BM Güvenlik Konseyi Daimi Üyeleri, G-8 ve ilgili uluslar arası örgütlerin katılımıyla) toplantı gerçekleştirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi : <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

³²⁵ Ahmet Davutoğlu, "Turkey's Foreign Policy Vision : An Assessment of 2007", **Insight Turkey**, Vol:10, No:1, 2008, s.84.

³²⁶ Serhat Erkmen, "Türkiye'nin Ortadoğu Politikası Çerçevesinde Irak Açılımı", **Stratejik Analiz**, Ağustos 2008, s.25.

³²⁷ Serhat Erkmen, **a.g.m.**, s.25.

bölgeyi kuşatıcı barış inisiyatiflerine öncülük etmesi gerektiği yönündeki yaklaşımını destekler mahiyetteki fikirler olarak karşımıza çıkmaktadır.

C. PKK Etkeni

Türkiye'nin Irak'ın işgalinin ardından Irak'ın kuzeyine bakışını etkileyen unsurlardan bir tanesi yine PKK terör örgütü olmaya devam etmiştir. Bölgede PKK'nın İran kolu olarak varlığını devam ettiren PJAK'ın da İran'a karşı saldırılarda bulunması yukarıda da belirtildiği üzere İran ile Türkiye'nin terör saldırılarına karşı işbirliğine gitmelerini beraberinde getirmiştir. ABD yönetiminin Türkiye'nin Irak'ın kuzeyindeki PKK unsurlarının temizlenmesi yönündeki tüm isteklerine karşı pasif bir tutum sergilemesine rağmen İran yönetimi özellikle Kandil Dağı'ndaki PKK ve PKK'nın ABD'nin Irak'a yerleşmesinin ardından geleneksel destekçileri İran ve Suriye'den uzaklaşarak ABD'nin bölgesel kurgu ve arayışlarında yer alabilmek için kurduğu PJAK (Kürdistan Özgür Hayat Partisi)³²⁸ unsurlarına karşı sık sık saldırılar gerçekleştirmiştir.³²⁹ Türkiye'nin gerek ABD yönetimi nezdinde gerekse de Irak merkezi yönetimi nezdinde PKK ile ilgili gerçekleştirdiği girişimlerden bir sonuç elde edememesine rağmen bölge ülkelerinden ABD'ye karşı çok sert bir politika izleyen İran'ın terör unsurlarına karşı böyle bir tutum takınması Türkiye ile İran'ın yaklaşması sonucunu beraberinde getirmiştir. Ortaya çıkan bu tablo da Davutoğlu'nun güç merkezleri ile ilişkilerin yeniden düzenlenmesi³³⁰ ve bir taraftan da komşularla sıfır sorun³³¹ şeklindeki politik yaklaşımının göstergesi niteliğindedir.

Abdullah Öcalan'ın yakalanmasının ardından çeşitli isim ve strateji değişikliklerine giden PKK terör örgütü özellikle 2007 yılında gerçekleştirdiği saldırılar ile mevcudiyetini devam ettirdiğini göstermiştir. Bölgesel Kürt

³²⁸ Arif Keskin, "PJAK : PKK'nın Yeni Misyon Arayışları", **Stratejik Analiz**, Aralık 2007, s.48.

³²⁹ İran PKK'nın yan örgütü olarak PJAK'ın ortaya çıkarılmış olmasını ABD'nin Kürtleri İran'a karşı kullandığının kanıtı olarak kabul etmektedir. Henri Barkey, "Preventing Conflict...", s.29.30.

³³⁰ Ahmet Davutoğlu, **a.g.e.**, s.118.

³³¹ Ahmet Davutoğlu, **a.g.m.**, s.80.

yönetiminin denetiminde bulunan topraklardan Türkiye'ye sızan PKK unsurları 7 ve 21 Ekim 2007 tarihlerinde gerçekleştirdikleri saldırılar ile çok sayıda Türk askerinin ölmesine neden olmuştur.³³² Çok kısa süre içerisinde NATO'nun en büyük ikinci ordusuna sahip üyesi olan Türkiye'nin sınırlarından sızarak bu denli büyük çapta bir saldırı gerçekleştirilmiş olması Türk kamuoyunda ve devlet yetkililerinde şaşkınlık yaratmıştır. Saldırıların gerçekleşmiş olduğu mekan ve tarih değerlendirildiğinde ise farklı bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Saldırıları Bölgesel Kürt Yönetiminin idaresindeki topraklar üzerinden Türkiye'ye sızan unsurlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Tarih olarak incelediğimizde ise Irak Anayasası'nın 140. maddesinde en son 31 Aralık 2007 tarihinde Kerkük'ün statüsünün belirlenmesi için yapılması öngörülen halk oylamasından önce gerçekleştiği görülmektedir. Bu bağlamda gerçekleştirilen saldırılar Kerkük konusunda son derece hassas olan Türkiye'yi başta Irak'ın kuzeyindeki gruplar, daha sonra Irak merkezi yönetimi, Arap dünyası ve nihayetinde ABD ile karşı karşıya getirerek süreçten dışlanmasını sağlamaya yönelik bir girişim olarak görünmektedir.³³³

Irak'ı işgal altında bulunduran ABD ve Irak'ın kuzeyini yöneten Kürt yönetiminin doğrudan veya dolaylı bilgisi dışında gerçekleşmesi imkansız gibi görünen bu saldırılar ile Kerkük konusunda hassas olan Türkiye terör olayları ile meşgul edilerek Kerkük sürecinde etkisiz kılınmaya çalışılmıştır. Bu saldırıların ardından Türkiye Irak'ın kuzeyine yönelik askeri faaliyetlere girişmeye başlamıştır. Türkiye Irak yönetimi ile 7 Ağustos 2007 ve 28 Eylül 2007 tarihlerinde PKK'ya karşı mücadele için imzaladığı anlaşma metinlerinde Bölgesel Kürt Yönetiminin itirazları üzerine sıcak takip hakkını elde edememişse de 5 Kasım'da Washington'da ABD ile varılan anlaşma neticesinde elde edilen anlık istihbarat paylaşımı ve Irak hava sahasının Türk uçaklarına açılması gibi imkanlar çerçevesinde 16 Aralık'tan itibaren hava saldırılarına başlamış ve nihayetinde 21 Şubat 2008 tarihinde PKK unsurlarını etkisiz hale getirmek için Güneş Operasyonu adı verilen bir operasyonla Irak

³³² Ümit Özdağ, **a.g.e.**, s.326.

³³³ Ahmet Davutoğlu, **a.g.m.**, s.87.

topraklarına girmiştir.³³⁴ Irak'ın kuzeyindeki bölgesel Kürt yönetimi başbakanı Neçirvan Barzani PKK sorununun askeri yöntemlerle değil diyalog ve diplomasi yoluyla çözüme kavuşturulması gerektiğini, bunun için Ankara, Bağdat, Erbil ve Washington arasında görüşmeler yapılmasını ve kendilerinin Türkiye ile sıcak ilişkilere sahip olmak istediklerini belirterek³³⁵ Türkiye'nin ABD ile işbirliği halinde bu operasyonu gerçekleştirmesini engellemeye çalışmış ancak başarılı olamamıştır.

Türkiye'nin uzunca bir aradan sonra gerçekleştirmiş olduğu bu sınır ötesi operasyona 1990'lı yıllarda olduğu gibi uluslararası arenadan çok büyük tepki gelmemiş olması Türkiye'nin yumuşak güç ile askeri güç unsurlarını son derece uyumlu bir şekilde kullanmış olduğunu göstermiştir.³³⁶ Türkiye PKK'nın Irak'ın kuzeyindeki varlığını sona erdirebilmek için Kürt yönetimi yetkilileri ile defalarca görüşmeler gerçekleştirmiş ancak bir netice alınamayınca son derece dikkatli bir şekilde askeri güç sergilenmiştir. Bir ülkenin dış politikasındaki araçlardan biri olma özelliğini taşıyan askeri güç bu süreç içerisinde tüm neticeleri değerlendirilerek diplomatik girişimlerle tutarlı bir şekilde uygulanmıştır. Türkiye'nin tüm bu askeri ve diplomatik girişimleri 1980'li yıllardan bu yana mücadele ettiği PKK'nın Irak'ın kuzeyindeki varlığını tam anlamı ile sona erdirememiştir. Türkiye Irak'ın toprak bütünlüğünü gözeten tutumu neticesinde başta Irak merkezi yönetimi olmak üzere bölgenin tüm aktörleri ile yakın ilişkiler içine girerek bu sorunu çözüme kavuşturmaya çalışmaktadır. Nitekim geçmiş dönemlerde sadece askeri unsurları çözüm olarak kabul eden bir düşünce yapısının yerine artık siyasi,

³³⁴ "Turkey And Iraqi Kurds: Conflict Or Cooperation?", International Crisis Group Middle East Report, No:81, 13 November 2008, http://www.crisisgroup.org/library/documents/middle_east_north_africa/iraq_iran_gulf/81_turkey_and_iraqi_kurds_conflict_or_cooperation.pdf, Erişim: 15 Kasım 2008, s.5-10.

³³⁵ Neçirvan Barzani, "Kudistan'a Hope for Talks?", Washington Post, 5 Kasım 2007, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/11/04/AR2007110401225.html>

³³⁶ Nitekim Türkiye PKK'nın saldırıları karşısında bu operasyon öncesi diplomatik girişimlerini başlatmıştır. Bu bağlamda Suriye Devlet başkanı Beşar Esad sınır ötesi operasyon kararının alındığı gün Türkiye'yi ziyaret etmiş ve Türkiye'nin PKK'ya karşı operasyonlarına tam destek verdiğini ifade etmiştir. Bunun yanında Türkiye Eylül ayından itibaren yoğun bir şekilde temas kurduğu Filistin, İsrail, Ürdün ve Suudi Arabistan yönetimlerinden de bu konuda destek sağlamıştır. Ahmet Davutoğlu, **a.g.m.**, s.86.87.

ekonomik ve kültürel unsurları da sürece dahil eden Türk dış politikası bu doğrultuda kaydedeceği gelişmeler ile dış etkenleri de dikkate alarak PKK sorununda kademeli bir şekilde çözüme doğru yol alabilecektir.

Ç. Kerkük Sorunu

Türkiye'nin Irak'ın kuzeyine yönelik bakış açısını en fazla etkileyen unsurlardan bir tanesi de Kerkük sorunudur. 2005 yılı Ekim ayında kabul edilen Irak Anayasası'nda Kerkük'ün statüsünün 31 Aralık 2007 tarihine kadar yapılacak bir halk oylaması ile belirleneceğinin ifade edilmesi³³⁷ Kerkük ile yakından ilgilenen Türkiye'nin de bu süreçte etkinlik mücadelesi vermesini beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin Kerkük konusuna bakış açısının temelini Kürt yönetiminin petrol zengini Kerkük'e sahip olmasının bağımsız bir Kürt devletine giden yoldaki en önemli adım olduğu tezi oluşturmaktadır.³³⁸ Bağımsız bir Kürt devleti'nin Irak'ın toprak bütünlüğünün bozulmasına neden olacağını bunun da Ortadoğu coğrafyasında yeni bir istikrarsızlık unsuru olacağını ileri süren Türkiye zaten çizmiş olduğu 'kırmızı çizgileri' ile bu istikrarsızlığı oluşturacak unsurlardan birisinin kendisi olacağını ifade etmiştir.

Irak'ın işgalinin ardından Kerkük'ün nüfus yapısını değiştirmeye başlayan Kürtler bu faaliyetler ile gerçekleştirilmesi planlanan halk oylamasında Kerkük'ün kendi yönetimlerine bağlanmasını sağlamaya çalışmaktadırlar. Nitekim Kürtlerin bu nüfus değişikliği çabalarında başarılı oldukları 2005 yılı Ocak ayında düzenlenen seçim ve Ekim ayındaki Irak Anayasası oylamasında Kerkük'te ortaya çıkan sonuçlardan anlaşılmaktadır.³³⁹ Türkiye'nin desteklediği Türkmen unsurların bu

³³⁷ Irak Anayasası madde 140/2

³³⁸ Henri J. Barkey, "Preventing Conflict...", s.16.

³³⁹ 2005 yılı Ocak ayındaki seçimde Kürt listesi 41 sandalyeli Kerkük il meclisinin 26 sandalyesini kazanırken, Ekim ayında düzenlenen ve Kürtlerin kazanımlarını yasal hale getirdiği için Kürtler tarafından coşkuyla karşılanan Irak Anayasası halk oylamasında Kerkük'teki kabul oylarının oranı %62.9 olmuştur. "Iraq And The Kurds: The Brewing Battle Over Kirkuk", **International Crisis Group Middle East Report**, No:56, 18 July 2006, http://www.crisisgroup.org/library/documents/middle_east_north_africa/iraq_iran_gulf/56_iraq_and_the_kurds_the_brewing_battle_ove_r_kirkuk.pdf, Erişim:4 Nisan 2009, s.3

seçimlerde bir birlik oluşturmamaları, bazı Türkmen grupların farklı siyasi oluşumlar içinde yer almaları ve seçimler esnasında usulsüzlüklerin yapıldığı iddası neticesinde ortaya çıkan seçim sonuçları ile Türkmenler Kerkük'ün idari yapısı içinde etkili bir şekilde yer alamamışlardır.³⁴⁰

Türkiye nüfus yapısı hızlı bir şekilde değiştirilmiş olan Kerkük'te bir halk oylamasının neticesinin Kürt yönetiminin istediği doğrultuda çıkacağını sezerek bu halk oylamasının ertelenmesi için diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Türkiye bu noktada Kerkük'ün Kürt yönetiminin eline geçmesi halinde ortaya bağımsız bir Kürt devleti çıkmasından çekinen bölge ülkeleri Suriye ve İran ile birlikte hareket edebilme şansına sahip olmuştur. Ancak Suriye'nin Irak'taki direnişe destek vermekle suçlanıyor olması ve özellikle Lübnan eski başbakanı Refik Hariri suikastından sorumlu tutularak üzerinde uluslararası bir baskı kurulmuş olması, İran'ın da Şiiilerin hükümette olduğu bir dönemde Kürtlerin hedeflerinin engellenebileceği düşüncesine sahip olması Türkiye'nin özellikle Kerkük konusundaki gelişmelerde diğer ülkelere nazaran daha aktif olarak yer almasını zorunlu kılmıştır.³⁴¹

31 Aralık 2007 tarihine yaklaşırken Türkiye'nin bölge üzerindeki etkinliğini kırmak için terör faaliyetlerinin bir anda çoğalması Türkiye'yi zorlu bir sürece sokmuştur ancak Türkiye'nin askeri çözümün yanında diplomatik süreci de başarılı ile uygulaması bu süreçten en az zararlı ayrılmasını sağlamıştır. Kerkük'ün değişen nüfus yapısı altında bir halk oylamasının sağlıklı sonuçlar vermeyeceğini ve bunun başta Irak olmak üzere bölge istikrarını tehdit edeceğini belirten Türkiye'nin yoğun diplomatik girişimleri ve Iraklı diğer unsurların yanısıra bölge üzerinde çıkarları bulunan tüm unsurların da bu konuda aynı fikirleri paylaşıyor olmaları halk oylamasının ertelenmesini sağlamıştır. Nitekim Kürt yönetimi hariç Irak ile ilgilenen diğer bütün unsurların Kerkük konusundaki hassasiyetlerinin farkında olan BM 2007 yılı ortalarından itibaren bu konu hakkında çözüm arayışlarına girişmiş

³⁴⁰ Hasan Yılmaz, "Kerkük'ün Geleceği", s.52.

³⁴¹ "Iraq And The Kurds..." s.24.

ve içlerinde Irak cumhurbaşkanı Celal Talabani ve Bölgesel Kürt Yönetimi başbakanı Neçirvan Barzani'nin de bulunduğu liderleri Kerkük'teki oylamanın ertelenmesi hususunda ikna etmiştir.³⁴² Oylamanın ertelenmiş olması özellikle Türkiye'nin uyarılarının tüm kesimlerce dikkate alındığını göstermiştir.

Türkiye Kürt yönetiminin Kerkük konusundaki isteklerinin ertelendiği bir ortamda Türkmenlerin süreçteki konumlarını canlandırmak için girişimlerde bulunmuş ve Türkmenler 2006 yılı Kasım ayından bu yana boykot ettikleri Kerkük İl meclisi çalışmalarına 20 Mayıs 2008 tarihinde düzenledikleri bir basın toplantısı ile tekrar katılmaya başlayacaklarını açıklamışlardır.³⁴³ Böylece Türkiye Irak'ın tüm unsurlarının Irak'ın yeniden yapılanması sürecinde yer alması noktasında üzerlerinde etkiye sahip olduğu Türkmenlerin de Kerkük özelinde sürece katılımını sağlamıştır. Nitekim Türkiye'nin Ortadoğu'da düzenin sağlanması noktasında takip ettiği temel politikalarından bir tanesi de Kerkük gibi etnik ve dini açıdan bütünlük arz etmeyen bölgelerde birarada yaşayabilmeyi ve çoğulculuğu ön plana çıkarmaktır.³⁴⁴

Türkiye'nin Türkmenler ve diğer Iraklı unsurlar ile geliştirmiş olduğu sıkı ilişkiler 2008 yılında meyvesini vermeye başlamıştır. BM'nin Kerkük için yapılacak halk oylaması için öngördüğü erteleme süresinin de sona ermesine rağmen konu hakkında herhangi bir gelişme kaydedilmemiş olması sürecin ne kadar muğlak bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir. Bu noktada Kürtler Anayasa'da belirtilen şekilde bir halk oylamasının yapılması için çaba sarf ederken Türkiye'nin daha aktif bir şekilde yasal sürece dahil olmalarını istediği Türkmen ve Arap unsurlar da Kürtlerin Kerkük'ün nüfus yapısında yaptıkları değişikliklerin farkında olarak aksi yönde girişimlerde

³⁴² Diğer liderler başbakan Nuri el-Maliki, cumhurbaşkanı yardımcısı Şii Adil Abdülmehdi ve Sünni Tarık el-Haşimi'dir. "Oil for Soil...", s.2

³⁴³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı resmi internet sitesi : <http://www.mfa.gov.tr/irak-turkiye-ikili-iliskilerinde-son-donemde-meydana-gelen-gelismeler.tr.mfa>, Erişim:18 Ocak 2009

³⁴⁴ Ahmet Davutoğlu, a.g.m., s.85-86.

bulunmuşlardır. 22 Temmuz 2008 tarihinde Kerkük meclisinde Kerkük'ün idari yapılanması için Kürt-Türkmen-Arap ve Hristiyan unsurlar arasında 32-32-32-4 oranında bir güç paylaşımını esas alan karar Kürt üyelerin çalışmaları terk ettikleri sırada kabul edilmiştir.³⁴⁵ Alınan bu karar Cumhurbaşkanı Celal Talabani tarafından veto edilmişse de Türkmenler ile Arapların Kerkük konusunda Kürtlerin isteklerine boyun eğmeyeceklerini gösteren bir emare olmuştur. Kürtler Kerkük'ün idari yapısında elde ettikleri kazanımları kaybetmemek için böyle bir öneriye sonuna kadar direneceklerdir fakat artık sadece Kerkük'ün veya Irak'ın sorunu olmaktan çıkan bu konuda diğer aktörlerin de izleyecekleri politikalar sürecin gidişatını belirleyecek unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

D. Ekonomik Boyut

Kerkük ve PKK gibi konularda zaman zaman gerilimli süreçler yaşayan Kürt yönetimi ile Türkiye arasında geçmiş dönemlerden itibaren varlığını devam ettiren ekonomik boyutlu ilişkiler son dönemlerde gelişmeye başlamıştır. Bölgeye dönük bakış açısında askeri yöntemlerin haricinde siyasi, ekonomik ve kültürel açılımlar da getirmek isteyen Türkiye Kürt yönetimine bu ilişkiler üzerinden de etkide bulunmak istemektedir. Türkiye'nin bu açılımı Davutoğlu'nun Türkiye'nin Ortadoğu'daki konumunu yükseltebilmesi için sıralamış olduğu 4 ilkeden birisi olan 'karşılıklı ekonomik bağımlılık' ilkesi³⁴⁶ doğrultusunda geliştirilen bir politika olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Türkiye ile Irak arasında işgal sonrası süreçte 5 milyar doları bulan ticaret hacminin yaklaşık 1.5 milyar doları doğrudan Kürt bölgesi ile geliştirilen ticari ilişkilerden meydana gelmektedir.³⁴⁷ Bunun yanında Eylül 2008 tarihi itibarıyla proje geneli toplamında yaklaşık 4 milyar

³⁴⁵ “Oil for Soil...”, s.3.

³⁴⁶ Davutoğlu'nun sıralamış olduğu diğer ilkeler; herkes için güvenlik, krizlerin çözümünde diyaloga öncelik tanımak, kültürel birliktelik ve çoğulculuktur. Ahmet Davutoğlu, **a.g.m.**, s.85.

³⁴⁷ “Turkey and Iraqi Kurds...”, s.13.

dolar yatırımda bulunma tahmini yapan Genel Enerji³⁴⁸ ve Pet Oil isimli iki Türk firma Kürt yönetimi ile petrol arama ve çıkarma sözleşmesi imzalamış durumdadır.³⁴⁹ Kürt yönetiminin bu şekilde yabancı firmalar ile gerçekleştirdiği petrol arama ve çıkartma sözleşmeleri her ne kadar Irak merkezi yönetimi tarafından geçersiz sayılsa da Irak toprak bütünlüğü temelinde bir uzlaşuya varılması halinde Türkiye toprakları bölgeden elde edilen petrolün dış pazarlara nakli konusunda en önemli güzergah olacaktır.

Bölgesinde sahip olduğu petrolden yüksek miktarlarda gelir elde etmeye çalışan Kürt yönetimi için Türkiye kaçınılmaz bir şekilde işbirliği yapılması gereken bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. İşte bu durum Irak'ın en istikrarlı bölgesi olma özelliğini taşıyan Kürt yönetimi üzerinde Türkiye'nin Kerkük ve PKK gibi konularda pazarlık şansını son derece arttıracak ve bu durum yukarıda da bahsedildiği üzere Kürt yönetimini de karşılıklı ekonomik bağımlılık politikası doğrultusunda sahip olduğu kazanımlarını devam ettirebilmek için Türkiye ile sorunsuz bir ilişki kurmaya zorlayacaktır. Kürt yönetiminin sahip olduğu kazanımlarını bir tarafa bırakarak özellikle Kerkük konusunda ve Irak'ın toprak bütünlüğünü bozma konusunda ısrarcı bir tutum sergilemesi gerek Iraklı unsurları gerekse de bölge ülkelerini içine alan bir çatışma ortamını doğurma ihtimalini içinde barındırmaktadır. İşgal sonrası Irak'ta en istikrarlı bölge olma özelliğini taşıyan ve dünya petrol rezervlerinin önemli bir kısmının bulunduğu Irak'ın kuzeyinde bir çatışma ortamının varlığı bölge üzerinde çıkarları bulunan ülkelerin en son görmek isteyecekleri şey olacaktır.

³⁴⁸ ‘Doing Business in the Kurdistan Region of Iraq –a Turkish Perspective’, The Kurdistan Region: Invest in the Future, 2008, http://www.krg.org/uploads/documents/Invest_in_the_Future_2008.pdf, Erişim:8 Ocak 2009, s.98.

³⁴⁹ ‘Oil for Soil...’, s.17.

SONUÇ

Körfez Savaşı sonrası sağlanan imkanlar doğrultusunda kendilerine idari bir mekanizma yaratan Iraklı Kürt unsurlar özellikle Irak'ın işgalinin ardından bu mekanizmalarına yasallık kazandırarak Ortadoğu coğrafyasındaki mevcudiyetlerini siyasi bir aktör olarak devam ettirmektedirler.

Molla Mustafa Barzani önderliğinde Soğuk Savaş süresince devam eden mücadelelerinde özerk bir yapı elde edebilmek için uğraş veren Iraklı Kürt unsurlar Körfez Savaşı sonrası benimsedikleri federal yapıyı Irak'ın ABD tarafından işgalinin ardından hazırlanan yeni Irak Anayasası'ndaki ifadeler doğrultusunda elde etmişlerdir. Bunun yanında Anayasa çerçevesinde varlığı tanınan tek bölgesel yönetim de Bölgesel Kürt Yönetimi olmuştur.

1991 yılından bu yana elde edilen kazanımlarını kaybetmeden bunlara yenilerini ekleme gayreti içine giren Kürt Yönetimi özellikle petrol zengini Kerkük konusunda ısrarcı bir tutum takınmıştır. Kerkük'ün nüfus yapısının Kürt ağırlıklı olduğunu iddia ederek Kerkük'ün Kürt Yönetimine bağlanması gerektiğini ifade eden Yönetim bunun yanında diğer bazı illeri de tartışmalı alanlar olarak nitelendirerek buralarda da Kürtlerin çoğunlukta olduğunu ve buraların da Kürt Yönetimine bağlanmasını talep etmiştir. Tartışmalı alanlar olarak nitelendirilen bölgelerin sadece Kürtlerin kendi bakış açılarından ifade ediliyor olması yani Araplar veya Türkmenler tarafından bu şekilde bir tanımlamanın gerçekleştirilmemiş olması hususunda Kürtlerin işgal sonrası Irak'ın yeniden yapılanmasında ABD'nin en sıkı müttefiki konumuna gelmiş olmaları büyük bir etkiye sahip olmuştur. Kürtler bu bakış açılarını BAAS yönetiminin kendilerini bu tartışmalı alanlar olarak nitelendirdikleri bölgelerden zorla göç ettirmiş olmalarına bağlamaktadırlar. Üzerinde en fazla durdukları şehir ise Kerkük olmuştur. Gerçekleştirilen en son sağlıklı sayım olarak nitelendirilen 1957 seçimlerinde Kürtlerin o dönemki sınırları itibariyle il genelinde üstünlükleri var ise de özellikle daha sonraki süreçte il sınırlarının

değiştirilmesi ve bölgeye Arap nüfusun yerleştirilmesi neticesinde Kürt nüfus azalmıştır.

Bir ilin sınırlarının değiştirilmesi ve ülkenin iç huzurunu tehdit eden faaliyetlerden dolayı bir kitlenin başka bir bölgeye yerleştirilmesinin bir ülke yönetiminin inisiyatifinde olduğunu kabul ettiğimizde üzerinden 52 sene geçmesine rağmen hala 1957 sayımını kendisine dayanak alan Kürt yönetiminin pek de haklı gerekçeleri olduğu söylenemez. Fakat yine aynı ülke yönetiminin 2004 ve 2005 yıllarında çıkarmış olduğu anayasal düzenlemelerde bu defa zorla göç ettirmekten ve bunun düzeltilmesi gerektiğinden bahsediyor olması bu anayasal düzenlemeleri Irak'ın, sıkı müttefiki ABD tarafından işgal altında bulundurulduğu bir dönemde bizzat Kürtler tarafından hazırlanmış olması süreci tam tersine döndürecek bir etkiye sahip olmuştur.

İşgal sonrası yasal dayanaklar elde eden kendi topraklarına geri dönüş adı altında yüzbinlerce Kürt'ün Kerkük'e yerleşmesini sağlayan Kürt yönetimi Kerkük'ün nereye bağlı olacağı sorunu karşısında nüfus oranlarına dayanan bir çözüm istemektedir. Kerkük'ün Kürt yönetimine bağlanmasını bağımsızlığın ilk adımı olarak nitelendiren başta bölge ülkeleri ve Irak'ın toprak bütünlüğünü korumak isteyen Iraklı unsurlar Kürtlerin bu hedeflerine karşı mücadeleye vermeye devam etmektedirler. Günümüz itibariyle muallakta kalmış bir görüntü çizen Kerkük'ün statüsü konusu Bölgesel Kürt Yönetimi'nin geleceğini etkileyecek en büyük unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Kerkük'ü elde edemeyen bir Kürt yönetimi bölgede istikarsız bir yapıdan faydalanabilecek bir dış unsur tarafından desteklenmesi halinde geçmişte olduğu gibi tekrar silaha sarılabilir. Enerji kaynakları bakımından son derece zengin olan Irak topraklarının istikarsız bir görüntü çizmesinden enerji arzı güvenliği bakımından şu aşamada ABD başta olmak üzere enerji ihtiyacı olan gelişmiş batılı ülkeler memnun olmayacaktır. Bu istikarsız yapının artık bir bağımsızlık ilanını beraberinde getirmesi karşısında kendi topraklarında yaşayan Kürtlerin etkilenmesinden çekinen

bölge ülkeleri Suriye, İran ve Türkiye de Kürt yönetiminin özellikle Kerkük konusundaki tavrını takip etmekte ve geliştirmiş oldukları politikalar ile mümkün olduğunca etkilemeye çalışmaktadırlar.

Kürt Yönetimi'nin sahip olduğu siyasi yapı da kendi içinde bir sorun kaynağı niteliği taşımaktadır. Aynı etnik grup içinde yer almalarına rağmen derin farklılıkları bünyesinde barındıran iki kesimden meydana gelen Kürt yönetimi için bu farklılıklar geçmişte çatışmalara sebep olabildiği gibi gelecekte de aynı sonuçları doğurma potansiyeline sahip olabilecektir. Bölge dışı aktörlerin son derece basit bir şekilde alevlendirebileceği bir durum olan iki taraf arasındaki çatışma ortamı Kürt Yönetiminin zayıflamasını, dış müdahalelere ve geçmişte olduğu gibi dış güçlerin politik manevralarına kurban edilmelerine neden olabilir. Böylesi durumları en acı şekilde özellikle 1972, 1975 ve 1991 yıllarında yaşayan Kürt unsurlar bu tecrübelerini dikkate alarak uzun zaman sonra elde etmiş oldukları kazanımlarını korumaya çalışacaklardır. Bu noktada vurgulanması gereken önemli bir diğer nokta da uluslararası ilişkiler alanını bu kadar meşgul eden bir unsur olan Kürtler ile ilgili araştırmalarda bulunan insanların bu araştırmalarında Kürtleri kesinlikle psikolojik ve sosyolojik açılarından da incelemeleri gerektiğidir.

Kürt Yönetimi'nin bölge ülkelerinden Türkiye ile sahip olduğu ilişkiler diğer bölge ülkelere nazaran daha sağlıklı bir nitelik taşımaktadır. Türkiye Cumhuriyeti bugüne kadar izlemiş olduğu dış politika çerçevesinde Irak'lı Kürtleri PKK'ya destek vermedikleri müddetçe her zaman iyi ilişkilerin kurulmaya çalışıldığı Iraklı unsurlar olarak kabul etmiştir. Güvenliğini tehdit eden PKK ile işbirliği halinde olduğunu düşündüğü zamanlar askeri tedbirler almaktan çekinmeyen Türkiye, PKK ile arasına mesafe koyduğu zamanlarda Kürt Yönetiminin en büyük destekçisi olmuştur.

1990'lı yıllarda dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Iraklı Kürt liderleri destekleyen bir politika izliyor olması kimi kesimlerce PKK terör örgütünün günümüze kadar gelmesindeki en büyük etken olarak

gösteriliyorsa da Soğuk Savaş olgusunun şekillendirdiği bir dünyada Marksist – Leninist bir yapıda ortaya çıkan PKK'nın değişen dünya siyasi ve askeri koşulları çerçevesinde farklı kimliklere bürünerek yoluna devam ettiği düşünüldüğünde Özal'ın bu tutumu dönemin getirdiği koşullar altında politik bir manevra olarak nitelendirilebilir. Bu tutumun sadece Özal'ın değil Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrasındaki bir dış politik açılımı olduğu Özal sonrası süreçte de Türkiye'nin Iraklı Kürt liderler ile yakın temas halinde olmalarından da anlaşılmaktadır.

Özellikle Irak'ın işgaline doğru giden süreç ve Irak'ın işgalinin ardından Türkiye'nin Iraklı Kürtlere bakış açısı PKK çemberinden kurtulmaya başlamış ve farklı boyutlar kazanmaya başlamıştır. Geçmiş dönemlerde gerçekleştirilen askeri faaliyetlerin PKK terör örgütünü bitirmek hususunda tek başına faydalı olamayacağını düşünen Türk dış politika yapıcılarını etkide bulunamadıkları bir komşu ülkede artık yasal bir nitelik kazanan bir grup ile ilişkilerini siyasi, ekonomik, kültürel vb. alanlara kaydırarak bu grup üzerinde etkide bulunmaya çalışmaktadır. 1990'lı yılların başlarında sadece Özal'ın direktifleri ile fikri temelleri daha zayıf bir politik duruş sergileyen Türkiye günümüzde artık uluslararası ilişkiler alanında, özellikle kendi bölgesinde yaşanan her olayda daha aktif bir dış politika izleyen ülke konumuyla hareket etmekte ve gelişmelere etkide bulunabilmektedir. Bu doğrultuda da Kürt yönetimi ile sadece PKK terör örgütü boyutu ile değil sahip olduğu diğer argümanları da kullanarak etkide bulunmaya çalışan Türkiye Cumhuriyeti Devleti kendi toprak bütünlüğünün yanısıra bunun temel belirleyici unsurlarından biri olan bölge istikrarını da gözetilen bir dış politika stratejisi uygulamaktadır. Nitekim Ortadoğu coğrafyasında Türk milletini de içine alan bir çatışma ortamının vuku bulması haritaların yeniden çizilmesi anlamına gelecektir.

Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birleştiği bir noktada, birçok stratejistin dünya hakimiyeti kurmak için belirlediği stratejilerin en önemli unsurlarından biri olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sadece bir ülkenin içindeki farklı etnik gruba karşı hasmane bir tavır içine girmesi, onu bir

düşman ülke gibi görmesi sahip olduğu tarihi geçimişi ve jeopolitik konumu itibariyle çok daha büyük dış politik açılımlara sahip olması gereken Türkiye'nin daha küçük meseleler ile meşgul olması anlamına gelmektedir. Bu noktada önemli olan geçmiş dönemlerde kendi nüfuzu altında iken şu an itibariyle bir başka unsurun nüfuzu altında olduğu aşikar olan bu etnik grubun hangi sebeplerden ötürü etki alanından çıktığının ve tekrar nasıl etki alanına dahil edilebileceğinin tespit edilmesidir. Diğer güç merkezlerinin farklı isimler altında uygulamaya koydukları proje/doktrin/strateji gibi uygulamaların bu küçük etnik grup gibi etkileneni olmak yerine uzunca yıllar zaten egemen olduğu topraklarda yaşanan gelişmeleri sahip olduğu birikim ile siyasi/tarihi/askeri/ekonomik/dini/kültürel/sosyal açılardan analiz ederek üreteceği kendi uygulamalarını hayata geçirebilmelidir. Günümüzün en büyük gücü konumuna gelmiş güç merkezlerinin geçirmiş olduğu evreler dikkate alındığında öncelikle kendi etki alanlarında nüfuz mücadelesi verdiklerini daha sonra diğer güç merkezleri ile daha etkin olma mücadelesi verdikleri görülecektir. Türkiye'nin Bölgesel Kürt Yönetimi'ne karşı izlemesi gereken temel politika da bu doğrultuda şekillenmelidir.

IRAK HARİTASI

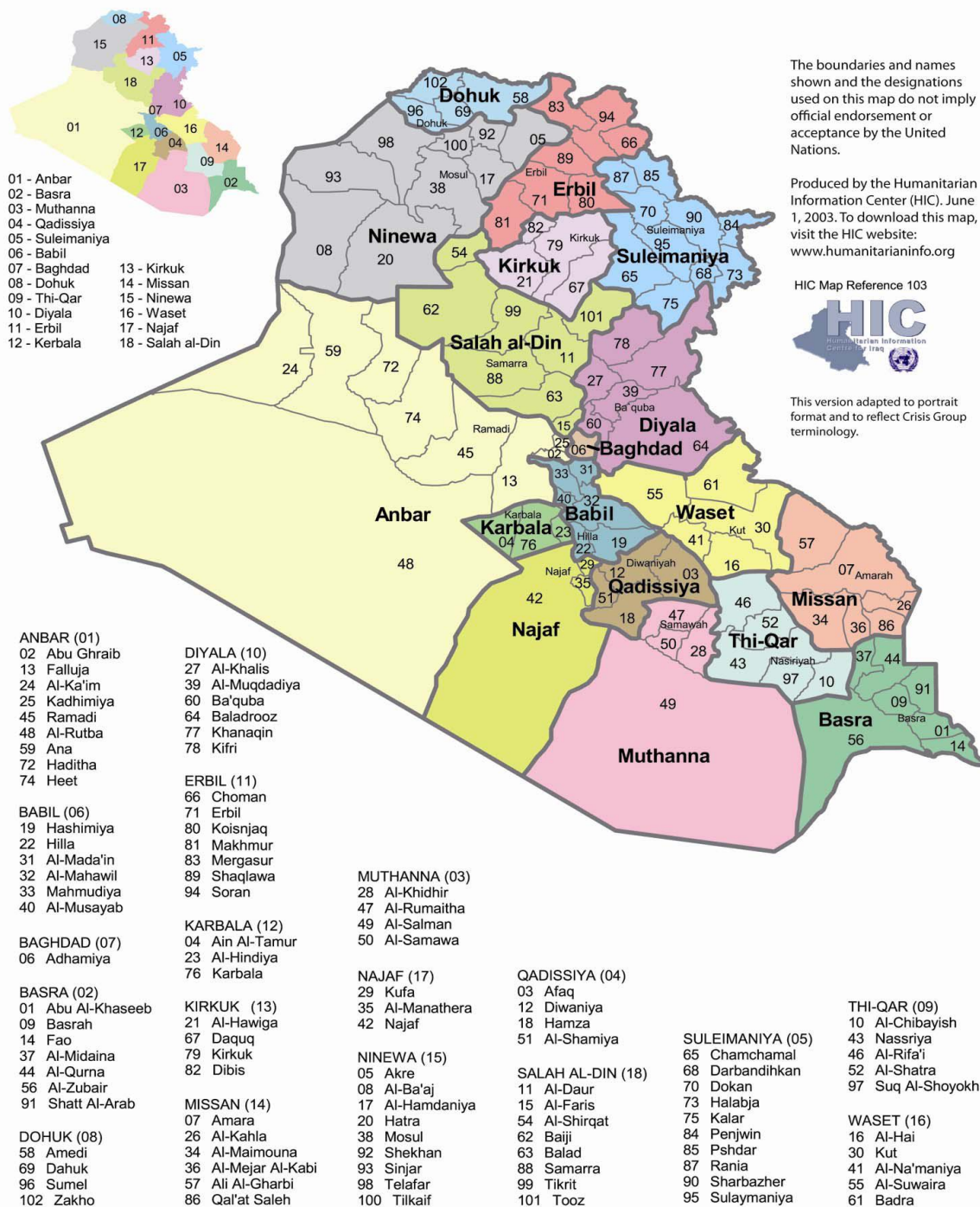

Map No. 3835 Rev. 4 UNITED NATIONS
January 2004

Department of Peacekeeping Operations
Cartographic Section

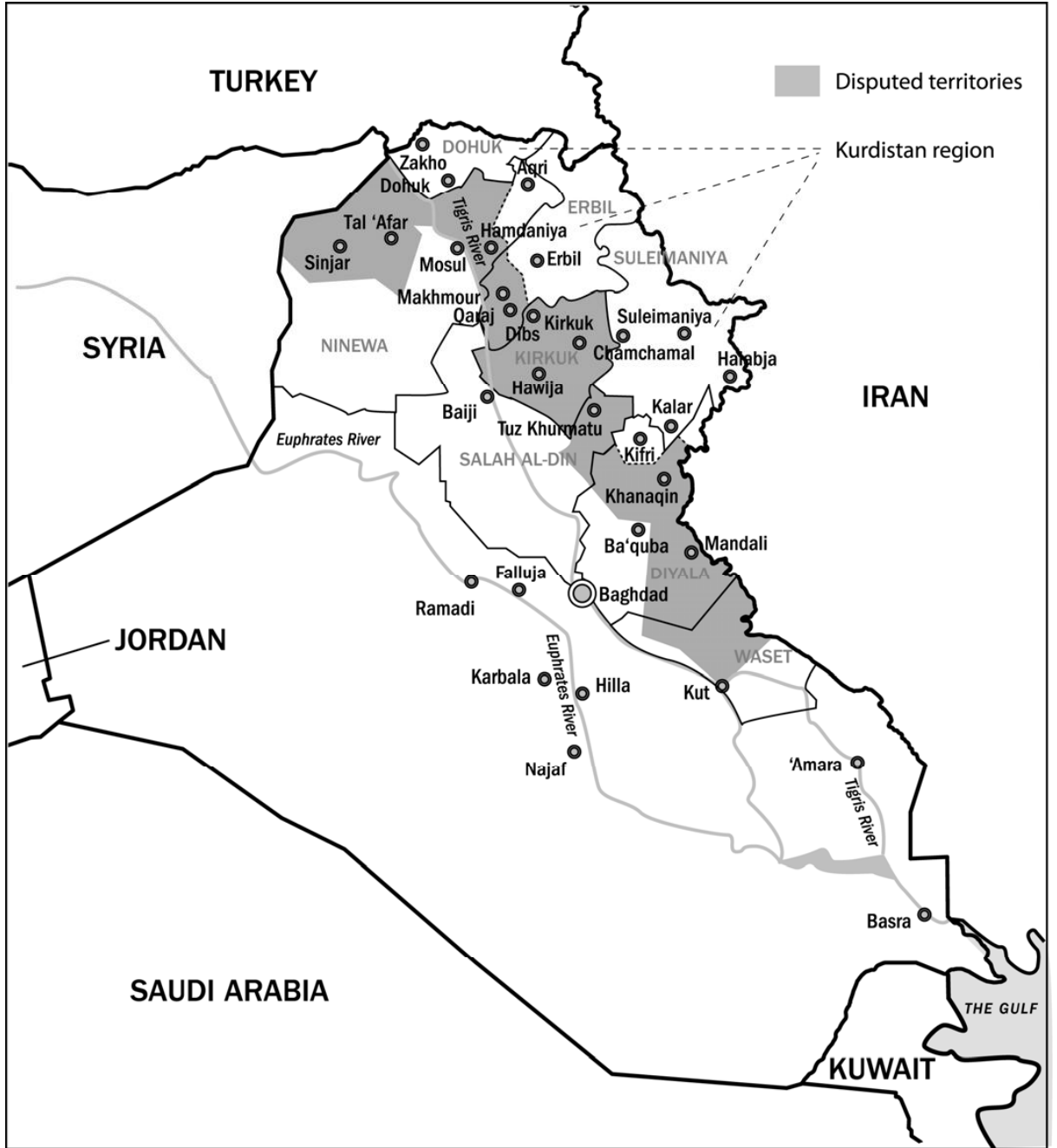
Kaynak : <http://www.un.org/Depts/Cartographic/map/profile/iraq.pdf>

IRAK İDARİ HARİTASI

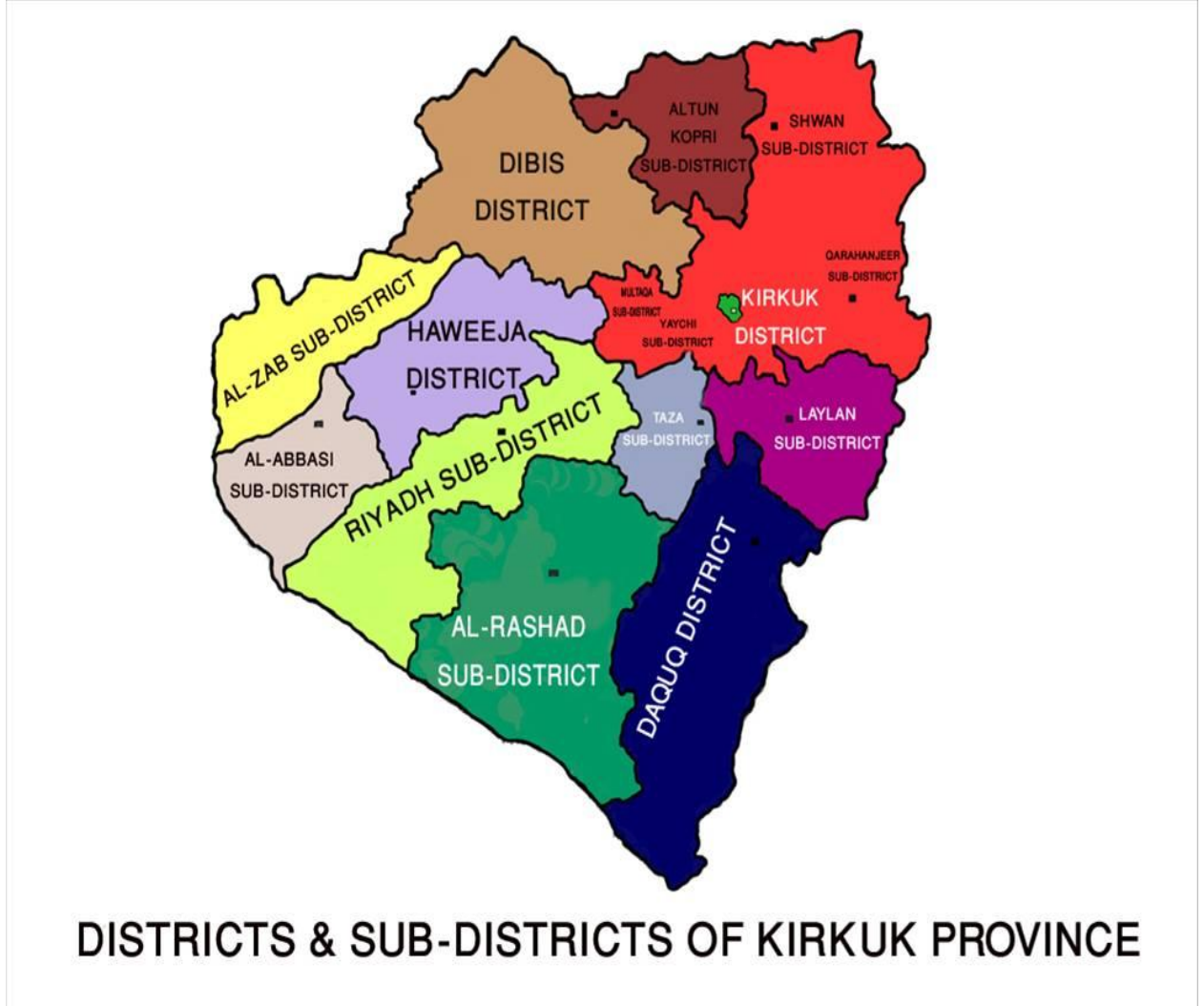
Kaynak : http://www.humanitarianinfo.org/imtoolbox/07_Info_Centres/Iraq_HIC/MAPS/103_A4_Laminated_Map_Governorate_District.pdf

BÖLGESEL KÜRT YÖNETİMİ VE YÖNETİMİN İDDİA ETTİĞİ TARTIŞMALI ALANLAR

Kaynak : http://www.crisisgroup.org/library/documents/middle_east__north_africa/iraq_iran_gulf/80_oil_for_soil__toward_a_grand_bargain_on_iraq_and_the_kurds.pdf

KERKÜK İDARİ HARİTASI

Kaynak : <http://www.kirkukpc.net/English/kirkuk%20map.htm>

KAYNAKÇA

Kitaplar

ARI, Tayyar; **Irak, İnan ve ABD : Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya**, Alfa Yayınları, Ocak 2004.

BİLA, Fikret; **Sivil Darbe Girişimi ve Ankara'da Irak Savaşları**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2003.

BOSTANOĞLU, Burcu; **Türkiye – ABD İlişkilerinin Politikası**, İmge Kitabevi, Aralık 1999.

BRUİNESSEN, Martin van; **Ağa Şeyh Devlet**, Çeviren : Banu Yakut, İletişim Yayınları, 3.Baskı, İstanbul, 2004.

ÇAKMAK, Haydar; **Avrupa Güvenliği**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.

ÇORA, A. Nazmi; **Kürt Sorununun Geleceği**, Q-Matris Yayınları, İstanbul, Mart 2004.

DAVUTOĞLU, Ahmet; **Stratejik Derinlik : Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, Küre Yayınları, 19.baskı, Kasım 2004.

FOLK, William R.; **Irak'ı Anlamak**, Çeviren :Nurettin Elhüseyni, NTV Yayınları, Şubat 2007.

GALBRAİTH Peter; **Irak'ın Sonu : Ulus Devletlerin Çöküşü mü?**, Çeviren : Mehmet Murat İnceayan, Doğan Kitap, Ocak 2007.

GÜNAYDIN, Eşref; **İsyanın Sıfır Noktası Barzan**, Karakutu Yayınları, Mart 2008.

JWAIDEH, Wadie; **Kürt Milliyetçiliğini Tarihi : Kökenleri ve Gelişimi**, Çevirenler : İsmail Çekem, Alper Duman, İletişim Yayınları, 2.baskı, İstanbul, 1999.

KILIÇ, Altemur; **Titrek Pusula:19. Yüzyıldan Günümüze Kürdistan Hayali**, 2.Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 1999.

KİRİŞÇİ, Kemal; WINROW, Gareth M.; **Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi**, Çeviren:Ahmet Fethi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 4.baskı, İstanbul, Ekim 2002.

NAKDİMON, Şalom; **Irak ve Ortadoğu'da Mossad**, Çeviren: Ahmet Ekinci, Elips Kitap, Temmuz 2004.

ORAN, Baskın; **Türk Dış Politikası 1919-1980**, Cilt:1, 9.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

ORAN, Baskın; **Kalkık Horoz Çekiç Güç ve Kürt Devleti**, Bilgi Yayınevi, 2.Basım, AnkaraTemmuz 1998, s.30-31.

ÖVER, Kıvanç Galip; **Vaadedilmiş Topraklarda Ölüm Kokusu Kuzey Irak Dosyası**, Papirüs Yayınları, İstanbul, 1999.

ÖZCAN, Mesut Özcan, **Sorunlu Miras Irak**, Küre Yayınları, 2.Baskı, Haziran 2003.

ÖZDAĞ, Ümit; **Türkiye Kuzey Irak ve PKK : Bir Gayrı Nizami Savaşın Anatomisi**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.

ÖZDAĞ, Ümit; **Türk Ordusu'nun Kuzey Irak Operasyonları:1984'ten Bugüne**, Pegasus Yayınları, İstanbul, Ocak 2008.

ÖZKAN, Tuncay; **CIA Kürtleri Kürt Devleti'nin Gizli Tarihi**, Alfa Yayınları, 16.Basım, Şubat 2006.

ÖZKAN, Tuncay; **MİT'in Gizli Tarihi**, Alfa Yayınları, 7.baskı, Ekim 2003.

ÖZNUR, Hakkı; **Cahşların Savaşı:Kuzey Irak Kürt Hareketi ve Musul-Kerkük Meselesi**, Altinküre Yayınları, Ankara, Nisan 2003.

PAZARCI, Hüseyin; **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003.

PİSYAN, Necefkuli; **Kanlı Mahabad'dan Aras'ın Kıyılarına**, Çeviren:Evdila Piştderi, Avesta Yayınları, İstanbul, 2001.

SANDER, Oral; **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Kitabevi, 15. Baskı, Şubat 2007.

TURGUT, Hulusi; **Barzani Olayı:Osmanlı İmparatorluğunu ve Türkiye Cumhuriyeti'ni 19.yy.'dan Beri Meşgul Eden Bir Kürt Aşiretinin Belgeseli**, Doğan Kitap, İstanbul, Temmuz 2008,

YAVUZ, Turan; **ABD'nin Kürt Kartı**, Milliyet Yayınları, İstanbul, Nisan 1993.

YILMAZ, Türel; **Uluslararası Politikada Ortadoğu**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.

Makaleler

AL-MEHAIDI, Kamil; " Geographical Distribution of Iraqi Oil Fields and Its Relation With the New Constitution", <http://www.iraqrevenuewatch.org/reports/052706.pdf>, Erişim:10 Ocak 2009

ANDRES, Richard; "The Afghan Model in Northern Iraq", **Journal of Strategic Studies**, Vol:29, No:3, June 2006.

ASLAN, Muzaffer; "Irak Milli Türkmen Partisi'nin Görüşleri", **Avrasya Dosyası Kuzey Irak Özel Sayısı**, Cilt:3, Sayı:1, İlkbahar 1996.

BARKEY, Henri J.; "Preventing Conflict Over Kurdistan", Carnegie Endowment for International Peace, 2009, http://carnegieendowment.org/files/preventing_conflict_kurdistan.pdf, Erişim:18 Ocak 2009

BARKEY, Henri J.; LAIPSON, Ellen; "Iraqi Kurds and Iraq's Future", **Middle East Policy**, Vol:XII, No:4, Winter 2005.

BARZANİ, Nechirvan; "Kudistan'a Hope for Talks", Washington Post, 5 Kasım 2007, <http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2007/11/04/AR2007110401225.html>,

BARZANİ, Nechirvan; "The Kurdistan Region Invest in the Future", The Kurdistan Region:Invest in the Future, 2008, http://www.krg.org/uploads/documents/Invest_in_the_Future_2008.pdf, Erişim:8 Ocak 2009

BENGIO, Ofra; "Irak'ın Toprak Bütünlüğü Tehdit Altında", Çeviren:Cahide Ekiz, **Avrasya Dosyası, Kuzey Irak Özel**, Cilt:3, Sayı:1, 1996.

BENGIO, Ofra; "Iraqi Kurds : Hour of Power?", **Middle East Quarterly**, Volume:X, Number:3, Summer 2003, <http://www.meforum.org/554/iraqi-kurds-hour-of-power>, Erişim:8 Ocak 2009

BERZENCİ, Sa'di; "Irak Kürdistan'ında Mevcut Durum Hakkında Görüş", **Avrasya Dosyası Kuzey Irak Özel Sayısı**, Cilt:3, Sayı:1, İlkbahar 1996.

BİLGİ, Mustafa Sıtkı; "Türk – Irak İlişkilerinin Tarihsel Boyutu (1534-2002)", **Irak Krizi (2002-2003)**, ASAM Yayınları, Ankara, 2003.

BOZKURT, Enver; "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Irak ile İlgili Kararlarının Değerlendirilmesi", **Stradigma Dergisi**, Sayı:11, Aralık 2003, <http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&no=11>, Erişim:18 Ocak 2009

BROWN, Cameron S.; "Turkey in the Gulf Wars of 1991 and 2003", **Turkish Studies**, Vol:8, No:1, March 2007.

BRUÏNESSEN, Martin van; "The Kurds Between Iraq and Iran", Middle East Research and Information Project Middle East Report, No:141, July-August 1986, <http://www.jstor.org/stable/3011925>, Erişim:23 Aralık 2008

ÇAYYI; Sadi; "Kerkük'ün Hukuki Durumu", **Stratejik Analiz**, Şubat 2006.

ÇETİNSAYA, Gökhan; "Security, Politics and Constitution: Developments in the New Iraq, 2003-2006", **Perceptions**, Spring 2007, http://www.sam.gov.tr/perceptions/volume12/Spring07_gokhan_cetinsaya, Erişim:23 Aralık 2008

DAVUTOĞLU, Ahmet; "Turkey's Foreign Policy Vision : An Assessment of 2007", **Insight Turkey**, Vol:10, No:1, 2008.

DAWOODY, Alexander; "The Kurdish Quest for Autonomy and Iraq Statehood", **Journal of Asian and African Studies**, Vol:41, 2006.

DEMİR, İdris; "The Northern Iraq 1990-2000", **Zonguldak Kara Elmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:3, Sayı:5, 2007.

DEMİRAL, Nejdet; ŞÜKÜR, Soran; HASAN, Mazin; "Geçiş Dönemi Irak Devleti Yönetim Yasası ve Irak'ın Geleceğine Etkileri", **Stratejik Analiz**, Haziran 2004.

DUMAN, Bilgay; "Barack Obama'nın Irak Politikası ve Türkiye Irak İlişkilerine Etkileri", **Ortadoğu Analiz**, Cilt:1, Sayı:1, Ocak 2009.

ERHAN, Çağrı; "Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güvenlik Algılamaları", **Uluslar arası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Editörler:Refet Yinanç, Hakan Taşdemir, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002.

ERKMEN, Serhat; "Türkiye'nin Körfez Savaşı Sonrası Kuzey Irak Politikası", **Irak Krizi 2002-2003**, Derleyenler:Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen, ASAM Yayınları, Ankara, 2003.

ERKMEN, Serhat; "Büyük Ortadoğu ve Ortadoğu'da İdeolojik ve Siyasal Sorunlar", Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi Sempozyumu, İstanbul, Kültür Girişimi, Nisan 2006, http://www.iksv.org/hi/genel/kg/bildiri/bil_serhat.htm, Erişim:22 Şubat 2009

ERKMEN, Serhat; "Türkiye'nin Ortadoğu Politikası Çerçevesinde Irak Açılımı", **Stratejik Analiz**, Ağustos 2008.

ERKMEN, Serhat; YILMAZ, Hasan; "Ortadoğu Denklemi ve Dünden Bugüne ABD'nin Irak Politikası", **Stratejik Analiz**, Cilt:1, Sayı:12, Nisan 2001.

FREIJ, Hanna Yousif; " Tribal Identity and Alliance Behaviour Among Factions of the Kurdish National Movement in Iraq", **Nationalism & Ethnic Politics**, Vol:3, No:3, Autumn 1997.

GAMBILL, Gary C.; "The Kurdish Reawakening in Syria", Middle East Intelligence Bulletin, April 2004, Vol:6, No:4, http://www.meib.org/articles/0404_s1.htm, Erişim:10 Ocak 2009

GÖZEN, Ramazan; "ABD'nin Irak'ı İşgali : Yeni Muhafakar/Demokratik Emperyalist Bir Proje", **II. Körfez Savaşı**, Derleyenler:Mehmet Şahin, Mesut Taştekin, Platin Yayınları, Ankara, 2006.

GUNTER, Michael M.; "Changing Dynamics in the Kurdistan Regional Government (KRG) of Iraq", **Journal of South Asian and Middle Eastern Studies**, Vol:XXX, No:1, Fall 2006.

GUNTER, Michael M.; "The KDP-PUK Conflict in Northern Iraq", **Middle East Journal**, Cilt:50, Sayı:2, Bahar 1996.

GUNTER, Michael M.; YAVUZ, M. Hakan; "The Continuing Crisis in Iraqi Kurdistan", **Middle East Policy**, Vol:XII, No:1, Spring 2005.

GUNTER, Michael M.; "A de facto Kurdish State in Northern Iraq", **Third World Quarterly**, Cilt:14, No:2, Haziran 1993.

GÜÇLÜ, Yücel; "Who Owns Kirkuk? The Turkoman Case", **Insight Turkey**, Volume:8, Number:4, October-December 2006.

GÜNEY, Aylin; " An Anatomy of the Transformation of the US-Turkish Alliance: From 'Cold War' to 'War on Iraq'.", **Turkish Studies**, Vol:6, No:3, September 2005.

GÜRBÜZ, M. Vedat; "Petrol, Petrol Politikaları ve Ortadoğu : Global Politikaların Bölgesel Yansımaları ve Irak Savaşı", **Avrasya Dosyası Enerji Özel Sayısı**, Cilt:9, Sayı:1, 2003.

HASAN, Mazin; "Irak Kürtlerinin Bitmeyen Kavgası", **Irak Krizi (2002-2003)**, ASAM Yayınları, Ankara, 2003.

HASAN, Mazin; "Türkmenler,Türkiye ve Irak : Körfez Savaşı'ndan Irak'ın İşgaline Türkmenlerin Durumu", **Avrasya Dosyası Yeniden Yapılanan Ortadoğu Özel Sayısı**, Cilt:9, Sayı:4, Kış 2003.

HASAN, Mazin; ŞÜKÜR, Soran; "Kerkük Kerkük", **Stratejik Analiz**, Mart 2004.

JENKINS, Gareth; "Turkey and Northern Iraq:An Overview", Jamestown Foundation Occasional Paper, February 2008, http://www.jamestown.org/uploads/media/Jamestown-JenkinsTurkeyNlr_aq.pdf, Erişim:9 Mart 2008

KATZMAN, Kenneth; "The Kurds in Post-Saddam Iraq", CRS Report for Congress, 25 September 2008, <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS22079>, Erişim:18 Ocak 2009

KESKİN, Arif; "İran-Suriye İlişkileri", **Stratejik Analiz**, Cilt:9, Sayı:100, Ağustos 2008.

KESKİN, Arif; "PJAK : PKK'nın Yeni Misyon Arayışları", **Stratejik Analiz**, Aralık 2007.

KESKİN, Arif; "İran'ın Kuzey Irak Politikası", **Stratejik Analiz Dergisi**, Haziran 2007.

KİRİŞÇİ, Kemal; "Türkiye ve Kuzey Irak'taki Kürt Güvenlik Bölgesi", **Avrasya Dosyası Kuzey Irak Özel Sayısı**, Cilt:3, Sayı:1, İlbahar 1996.

KOÇ, Şanlı Bahadır; "ABD'nin Kuzey Irak Politikası ve Türkiye'nin Çıkarları Üzerindeki Etkileri ", **Stratejik Analiz** , Haziran 2007.

KURUBAŞ, Erol, "Irak'ta Kürt Ayrılıkçılığı ve Başarı Şansı", **Avrasya Dosyası Jeopolitik Özel Sayısı**, Cilt:8, Sayı:4, Kış 2002.

KURUBAŞ, Erol; "Kuzey Irak'ta Olası Bir Ayrılmanın Meşruluğu ve Self-Determinasyon Sorunu", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:59, Sayı:3, 2004.

KURUBAŞ, Erol; "Türkiye-Suriye-İran-Arasındaki İşbirliği Çabalarının Analizi ve Ortadoğu'daki Güç Dengelerine Etkisi", **Avrasya Dosyası Yeniden Yapılanan Ortadoğu Özel Sayısı**, Cilt:9, Sayı:4, 2003.

KURUBAŞ, Erol; "Irak Kürt Hareketi : İç Çekişme-Dış Destek-Ayaklanma", **Irak Krizi (2002-2003)**, Derleyenler:Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2003.

LOWE, Robert; "The Syrian Kurds: A People Discovered", **Chatham House Middle East Programme Briefing Paper**, January 2006, <http://www.chathamhouse.org.uk/pdf/research/mep/BPSyrianKurds.pdf>, Erişim:23 Aralık 2008

MANAZ, Abdullah; "Geçmişten Bugüne Kuzey Irak", **Stradigma Dergisi**, Sayı:1, Şubat 2003, <http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&no=106>, Erişim:18 Ocak2009

MURINSON, Alexander; "The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy", **Middle Eastern Studies**, Vol:42, No:6, November 2006.

NATALİ, Denise; "Kirkuk Conundrum", **Ethnopolitics**, Vol:7, No:4, November 2008.

OKUTAN, Çağatay; "Arap Milliyetçiliği", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:56, Sayı:2, 2001

O'LEARY, Brendan; "The Kurdistan Regional Government", The Kurdistan Region: Invest in the Future, 2008, http://www.krg.org/uploads/documents/Invest_in_the_Future_2008.pdf, Erişim:8 Ocak 2009

O'LEARY, Carole A.; "The Kurds of Iraq : Recent History, Future Prospects", **Middle East Review of International Affairs Journal**, Volume:6, No:4, December 2002, <http://meria.idc.ac.il/journal/2002/issue4/jv6n4a5.html>, Erişim:10 Ocak 2009

OLSON, Robert; "1991'deki Körfez Savaşı'ndan 1995'teki Sınır Ötesi Operasyona Kadar Olan Dönemde Kürt Sorunu ve Türk Dış Politikası", Çeviren:Firat Purtaş, **Avrasya Dosyası Ortadoğu ve Terör Özel Sayısı**, Cilt:3, Sayı:2, 1996.

ORAN, Baskın; "Uluslararası ve İç Hukukta Çekiç Güç'in Yasal Dayanakları Sorunu", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:50, Sayı:3, 1995.

ORHAN, Oytun; "Ortadoğu'nun Düşman Kardeşleri : Suriye ve Irak", **Irak Krizi (2002 - 2003)**, Derleyenler : Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen, ASAM Yayınları, Ankara, 2003.

ORHAN, Oytun; "Suriye Kürtleri ve Türkiye", **Stratejik Analiz**, Mayıs 2006.

ORHAN, Oytun; "Kuruyunca Sula, Uzayınca Buda : Suriye'nin Kuzey Irak ve Kürt Politikası", **Stratejik Analiz**, Haziran 2007.

ORHAN, Oytun; "Suriye İçin Nasıl Bir Demokrasi : Baskı mı Teşvik mi ?", **Avrasya Dosyası İslam ve Demokrasi Özel Sayısı**, Cilt:11, Sayı:3, 2005.

ÖZCAN, Sevinç Alkan, "ABD'nin Afganistan Operasyonu ve Türk Dış Politikası", **Avrasya Etüdleri**, Sayı:27-28, 2005.

ÖZKAN, Mehmet; "Turkish Activism in the Middle East After the 1990s:Towards a Periodization of Three Waves", **Turkish Review of Middle East Studies**, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, İstanbul, 2006.

ÖZKAYA, Abdi Noyan; "Suriye Kürtleri : Siyasi Etkisizlik ve Suriye Devleti'nin Politikaları", **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt:2, No:8, 2007.

ÖZMEN, Hasan; "Kuzey Irak'ta Kürt Partiler Arasındaki İhtilafların Nedenleri", **Avrasya Dosyası Kuzey Irak Özel Sayısı**, Cilt:3, Sayı:1, İlbahar 1996.

PARK, Bill; " The Kurds and Post-Saddam Political Arrangements in Iraq", Adelpi Papers, 1 May 2005, <http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t713662270>, Erişim:10 Ocak 2009

RAFAAT, Aram; " U.S. – Kurdish Relations in Post-Invasion Iraq", **Middle East Review of International Affairs**, Vol. 11, No. 4 December 2007.

ROMANO, David; "The Future of Kirkuk", **Ethnopolitics**, Vol:6, No:2, June 2007.

RUBİN, Avshalom H.; " Abd al-Karim Qasim and The Kurds of Iraq: Centralization, Resistance and Revolt,1958-63", **Middle Eastern Studies**, Vol:43, No:3, May 2007.

RUBIN, Michael; "Jalal Talabani : No Grounds For a Relationship With Baghdad", Middle East Quarterly, Winter 2002, <http://www.meforum.org/126/jalal-talabani-no-grounds-for-a-relationship-with>, Erişim:23 Aralık 2008

SİNKAYA, Bayram; "İl. Körfez Savaşı Sonrası Irak'ta Yönetimin Yeniden Tesisi", **İl. Körfez Savaşı**, Derleyenler:Mehmet Şahin,Mesut Taştekin, Platin Yayınları, Ankara, 2006.

STANSFIELD, Gareth; LOWE, Robert; AHMADZADEH, Hashem; "The Kurdish Policy Imperative", Chatham House Middle East Programme, December 2007, http://www.chathamhouse.org.uk/files/10685_bp1207_kurds.pdf, Erişim:23 Aralık 2008

ŞAHİN, Mehmet; "2003 Irak Savaşı ve Iraklı Kürtler", **İl. Körfez Savaşı**, Derleyenler:Mehmet Şahin-Mesut Taştekin, Platin Yayınları, Ankara, 2006.

ŞÜKÜR, Soran; HASAN, Mazin; "Irak'ta Demokrasi Provası", **Stratejik Analiz**, Mart 2005

TAŞDEMİR, Fatma Taşdemir, "Taliban Bağlamında Bölgesel ve Küresel Güvenlik Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme", **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Derleyenler: Refet Yinanç-Hakan Taşdemir, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002.

TAŞKIRAN, Cemalettin; ÇAKMAK, Haydar; "Kuzey Irak'ta Türk-Amerikan Politikaları ve PKK Terörü", **Avrasya Dosyası Türkiye-ABD İlişkileri Özel Sayısı**, Cilt:11, Sayı:2, 2005.

TAŞKIRAN, Cemalettin; "Irak'a Müdahale, K.Irak ve Türkmenler", **2023 Dergisi**, Sayı:13, Mayıs 2002.

TAŞTEKİN, Mesut; "Türk Dış Politikasında 2003 Irak Savaşı", **II. Körfez Savaşı**, Derleyenler:Mehmet Şahin-Mesut Taştekin, Platin Yayınları, 2006.

USLU, Nasuh; "Körfez Savaşı ve Amerika'nın Politikaları", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt : 54, Sayı : 3, 1999.

YILMAZ, Hasan; "Kuzey Irak'ta Ortak Yönetimin Geleceği", **Stratejik Analiz**, Haziran 2006.

YILMAZ, Hasan; 'Kerkük'ün Geleceği", **Stratejik Analiz**, Şubat 2007.

YILMAZ, Hasan; "Irak'ta Muhalefet ve ABD'nin Irak Politikası", **Avrasya Dosyası Irak Özel Sayısı**, Cilt:6, Sayı:3, Sonbahar 2000.

Tezler

DAĞDEVİREN, Zülfü; "Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası:Devlet-Hükümet İlişkileri", **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi**, Bolu, 2007.

DELİCEOĞLU, Sabriye; "Kuzey Irak'taki Etnik ve Dini Gruplar ve Bölge Politikalarındaki Etkileri", **Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2006.

DURSUN, İsmail; "Kuzey Irak Kürtleri, Ayrılıkçı Kürt Hareketinin Devletleşme Süreci ve Türkiye'ye Etkileri", **Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi**, 2006.

Raporlar

"Iraq And The Kurds: The Brewing Battle Over Kirkuk", International Crisis Group Middle East Report, No:56, 18 July 2006, http://www.crisisgroup.org/library/documents/middle_east__north_africa/iraq_iran_gulf/56_iraq_and_the_kurds__the_brewing_battle_over_kirkuk.pdf, Erişim:4 Nisan 2009

"Oil for Soil: Toward A Grand Bargain On Iraq And The Kurds", International Crisis Group Middle East Report N°80, 28 October 2008, http://www.crisisgroup.org/library/documents/middle_east__north_africa/iraq_iran_gulf/80_oil_for_soil__toward_a_grand_bargain_on_iraq_and_the_kurds.pdf, Erişim:4 Kasım 2008

"Referendum on the Future of 'Kirkuk and other Disputed Territories'", 7 March 2007, <http://www.uniraq.org/documents/ES-Non-Paper%20Referendum%20on%20the%20Future%20of%20Kirkuk%20and%20the%20other%20Disputed%20Territories>, Erişim:10 Ocak 2009

" Report on the Administrative Changes in Kirkuk and the Disputed Regions", Kurdistan Regional Government Ministry of Extra Regional Affairs, December 2007, Erbil, <http://www.kurdistan-parliament.org/files/articles/130508111135.pdf>, Erişim:18 Ocak 2009,

"Turkey And Iraği Kurds: Conflict Or Cooperation?", International Crisis Group Middle East Report, No:81, 13 November 2008, http://www.crisisgroup.org/library/documents/middle_east__north_africa/iraq_ira_n_gulf/81_turkey_and_iraği_kurds__conflict_or_cooperation.pdf, Erişim:15 Kasım 2008

Belgeler

Bölgesel Kürt Yönetimi Petrol ve Gaz Yasasının tam metni: http://www.krp.org/uploaded_forms/_OilGasLaw_en.pdf, Erişim:8 Ocak 2009

Bölgesel Kürt Yönetimi Yatırım Yasanın tam metni: http://www.krp.org/uploadedforms/_InvestmentLaw_en.pdf, Erişim:8 Ocak 2009

Geçiş Dönemi Irak Devleti Yönetim Yasası'nın tam metni : <http://www.cpa-iraq.org/government/TAL.html>, Erişim:27 Kasım 2008

Irak Anayasası tam metni : http://www.uniraq.org/documents/iraği_constitution.pdf, Erişim:27 Kasım 2008

Gazeteler

"Barzani:TSK Sınırı Geçerse Büyük Acılar Olur", Hürriyet Gazetesi, 20 Mart 2003, <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=134981>,

BOZTAŞ, Salih; "Barzani Hazırlattığı Anayasada Kerkük'ü Başkent İlan Etti", Zaman Gazetesi, 21 Ağustos 2002., <http://arsiv.zaman.com.tr/2002/08/21/dis/h9.htm>,

BOZTAŞ, Salih; ÖZCAN, Sadullah; "Kerkük ve Musul'un Güvenliği ABD ve Koalisyon Güçlerine Bırakılıyor", Zaman Gazetesi, 19 Mart 2003, <http://arsiv.zaman.com.tr/2003/03/19/dis/h3.htm>

BOZTAŞ, Salih; ŞAHİN, Yavuz; "Türkiye'den ABD'ye Gözaltı Öfkesi:Böyle Müttefik Tavrı Olmaz", Zaman Gazetesi, 6 Temmuz 2003, <http://arsiv.zaman.com.tr/2003/07/06/dis/h1.htm>

"Bu Nasıl Stratejik Ortak?", Radikal Gazetesi, 6 Temmuz 2003, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=80586>

"Çatışmalar Yayılıyor, Ordu Sertleşiyor: Suriye'de Ölü Sayısı 70'i Geçti", Milliyet Gazetesi, 15 Mart 2004, <http://www.milliyet.com/2004/03/15/siyaset/siy02.html>,

DÖRTKARDEŞ, İhsan; BALIKÇI, Faruk; "Kürt Liderler: Bağımsız Devlet Peşinde Değiliz", Hürriyet Gazetesi, 4 Ekim 2002, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2002/10/04/189345.asp>

ERGAN,Uğur; DEMİR, Metehan; "Kuzey Irak'ta Federasyona İlk Adım", Hürriyet Gazetesi, 20 Ağustos 2002, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2002/08/20/169137.asp>

"6 Yıl Sonra Yeniden", Sabah Gazetesi, 5 Ekim 2002, <http://arsiv.sabah.com.tr/arsiv/2002/10/05/s1813.html>

İnternet

"A biography of Jalal Talabani", <http://www.puk.org/web/html/about/talab3.html>, Erişim:8 Ocak 2009,

"Brief on Kirkuk Provincial Council KPC", http://www.kirkukpc.net/English/brief_on_kirkuk_provincial_council%20KPC.htm, Erişim:12 Nisan 2009

"Congress of Kurdistan Democratic Party (1946-1999)", <http://www.kdp.se/?do=congress>, Erişim:8 Ocak 2009.

"Doing Business in the Kurdistan Region of Iraq –a Turkish Perspective", The Kurdistan Region: Invest in the Future, 2008, http://www.krg.org/uploads/documents/Invest_in_the_Future_2008.pdf, Erişim:8 Ocak 2009

"Kirkuk Province in Brief", http://www.kirkukpc.net/English/kirkuk_province_in_brief.htm, Erişim:21 Mart 2009

"Kurdistan Regional Government-Iraq Board of Investment Licensed Projects", December 2007, http://kurdistaninvestment.org/files/site_contents/170208111517.pdf, Erişim:8 Ocak 2009

“Nüfus Yapısı”, <http://www.kerkuk.net/kurumsal/?dil=1055&metin=7>, Erişim:18 Ocak 2009

“President”, <http://www.krp.org/eng/krp/default.aspx?gid=2&sm=14>

“Session Minutes, First Term 1992”, <http://www.kurdistan-parliament.org/default.aspx?page=sitecontents&c=Parliament-History 1992>, Erişim:8 Ocak 2009

“Session Minutes, Second Term 2005”, <http://www.kurdistan-parliament.org/default.aspx?page=sitecontents&c=Parliament-History 2005>, Erişim: 8 Ocak 2009

Türkiye Cumhuriyeti Devleti Dışişleri Bakanlığı resmi internet sitesi : <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, Erişim:18 Ocak 2009

Türkiye Cumhuriyeti Devleti Dışişleri Bakanlığı resmi internet sitesi : [http://www.mfa.gov.tr/irak-turkiye-ikili-iliskilerinde-son-donemdemeyda na-gelen-gelismeler.tr.mfa](http://www.mfa.gov.tr/irak-turkiye-ikili-iliskilerinde-son-donemdemeyda-na-gelen-gelismeler.tr.mfa), Erişim:18 Ocak 2009

“Yerleşim Durumu”, <http://www.kerkuk.net/kurumsal/?dil=1055&metin=8>, Erişim:18 Ocak 2009

KULLANILAN İNTERNET KAYNAKLARI

<http://arama.hurriyet.com.tr>
<http://arsiv.sabah.com.tr>
<http://arsiv.zaman.com.tr>
<http://carnegieendowment.org>
<http://kurdistaninvestment.org>
<http://meria.idc.ac.il>
<http://webarsiv.hurriyet.com.tr>
<http://www.chathamhouse.org.uk>
<http://www.cpa-iraq.org>
<http://www.crisisgroup.org>
<http://www.fas.org>
<http://www.humanitarianinfo.org>
<http://www.iksv.org>
<http://www.informaworld.com>
<http://www.iraqrevenuewatch.org>
<http://www.jamestown.org>
<http://www.kdp.se>
<http://www.kerkuk.net>
<http://www.kirkukpc.net>
<http://www.krp.org>

<http://www.kurdistan-parliament.org>
<http://www.meforum.org>
<http://www.meib.org>
<http://www.mfa.gov.tr>
<http://www.milliyet.com>
<http://www.puk.org>
<http://www.radikal.com.tr>
<http://www.sam.gov.tr>
<http://www.stradigma.com>
<http://www.uniraq.org>
<http://www.washingtonpost.com>

ÖZET

GÜZEL, Hasan Tevfik. "Irak'ın Kuzeyindeki Bölgesel Kürt Yönetimi (1992-2008)", Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009

Ortadoğu coğrafyasının önemli bir unsuru haline gelen Bölgesel Kürt Yönetimi bu tez içerisinde ele alınmıştır. Bu bağlamda öncelikli olarak Iraklı Kürtlerin siyasallaşma faaliyetleri incelenmiştir. Daha sonra Molla Mustafa Barzani önderliğindeki mücadele ele alınmıştır. Molla Mustafa Barzani'nin 1979'daki ölümünün ardından Körfez Savaşı'na kadar olan süreç İran-Irak Savaşı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Irak'ın Kuveyt'i 1990 Ağustos'unda işgal etmesi Iraklı Kürtler için çok büyük fırsatlar sunmuştur. Irak'ın Kuveyt'ten çıkarılmasının ardından ayaklanan Kürtleri Saddam Hüseyin'den korumak gayesi ile Irak'ın kuzeyinde bir güvenli bölge oluşturulmuştur. Bu güvenli bölge ile Kürtler kendilerine 1992 yılında fiili bir yönetim kurmuşlardır. Günümüzdeki konumlarının temelini oluşturan bu yönetimin kurulmasının ardından 1992 yılı Ekim ayında 'Federe Kürt Devletini' ilan eden Yönetim Irak'ın ABD tarafından 2003 yılında işgal edilmesinin ardından bu ilana resmîlik kazandırabilmiştir. Her ne kadar resmîlik kazansa da yönetim için özellikle Kerkük vilayetinin statüsü, petrol sahaları gibi konular sorun alanları niteliği taşımaya devam etmiştir. Tez içerisinde özellikle bu iki konu detaylıca incelenmiştir. Bu konuların yanısıra Kürt yönetiminin geleceğini yakından etkileyebilecek ABD, Suriye ve İran'ın Yönetim bakışları da ele alınmıştır. Bağımsız bir Kürt devleti ihtimalinden diğer bölge ülkeleri gibi tedirgin olan Türkiye'nin Yönetim ile var olan ilişkileri geçmiş ve gelecek boyutları ile değerlendirilmiştir.

Bölgesel Kürt Yönetimin geçirmiş olduğu tüm aşamalar kronolojik bir doğrultuda anlamlandırma ve yorumlama metodları çerçevesinde ele alınarak incelenmiştir. Bu incelemenin ardından Bölgesel Kürt Yönetimi idari yapısının kökenlerini teşkil eden Kürt unsurların gecikmiş ve bastırılmış bir milliyetçilik akımı içinden geldiği, bu akım ile birlikte dış destek sağlayarak mücadeleye

giriştiği, Irak'ın işgalinin ardından bu m¼cadelesini taçlandırdığı ama g¼n¼m¼zde hala tam anlamı ile istikrarlı bir yapı kazanamadığı, b¼lge ¼lkelerinden ¼zellikle T¼rkiye'nin izleyeceği politikanın Y¼netim ¼zerinde çok b¼y¼k etkiye sahip olacağı ve T¼rkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konumu, tarihi, siyasi, askeri, ekonomik ve k¼lt¼rel birikimini dikkate alan temel politik yaklaşımlar ile Y¼netime karşı bir tutum takınması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar S¼zc¼kler

1. K¼rt
2. KDP
3. KYB
4. Irak
5. T¼rkiye

ABSTRACT

GÜZEL, Hasan Tefvik. "Regional Kurdish Government in north of Iraq (1992-2008)", Thesis of Master's Degree, Ankara, 2009

In this thesis, Regional Kurdish Government which becomes an important component of Middle East is taken up. In this context, before all else politicization activities of Iraqi Kurds are studied. After that, the struggle which in leadership of Mullah Mustafa Barzani is taken up. The term from after the death of Mullah Mustafa Barzani in 1979 to Gulf War is studied in frame of Iran-Iraq War. The occupation of Kuveyt by Iraq in August 1990 presented very great opportunities for Iraqi Kurds. In north of Iraq a safe haven is formed for protect from Saddam Husseyin Iraqi Kurds who revolted after removing Iraq from Kuveyt. Kurds constituted a de facto government in 1992. After the establishment of this government which is the foundation of recent condition government declared Kurdish Federate State in 1992 October. Declaration of federate state took a formality after occupation of Iraq by USA in 2003. For government, although having a formality ,like status of Kirkuk and petroleum fields topics contuined to be problem. Especially this two topics are detailed within thesis. In addition to these topics USA, Syria and Iran's point of views to government is taken up. Relations between government and Turkey who is anxious like the other region countries from an independent Kurdish state are studied by past and future dimensions.

All stages of Regional Kurdish Government are taken up and studied within a chronological frame with explanation and interpretation methods. After the studying, these results are reached; Kurds who formed the administrative structure's of Regional Kurdish Government are originated from a delayed and suppressed nationalism movement, they continued to struggle with foreign support in frame of this movement, government is crowned this struggle after occupation of Iraq but have not get a stability entirely yet, especially Turkey's policy will have a grand effect over

government and Turkey must have an attitude which takes into consideration Turkey's geopolitic location, historic-politic-economic-military and cultural accumulation towards Regional Kurdish Government

Key Words

1. Kurd
2. KDP
3. PUK
4. Iraq
5. Turkey

